

פרק א

הקדמה לספר

(א) **אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים** - כל דברי המצוות הכתובים בספר הזה, **אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיְיָדָן** - בערבות מואב, אבל חוץ מזה הוא כבר אמר את הדברים לישראל בזמן לכתם **בַּמִּדְבָּר**, וכן **בְּעֵרְבָה**, וכן **מוֹל** (כמו מול) ים סוף, וכן **בֵּין מַדְבַּר פָּאֲרֹן וּבֵין תַּפֶּל** - שם מקום, **וְלָכֵן וַחֲצִרַת וְדִי זָהָב** - כל אלו המקומות שאיננו מכירים הרי הם שמות נוספים למקומות המוזכרים בפרשת מסעי, והכוונה היא לומר שמשה אמנם אמר לישראל את כל המצוות הכתובות בספר זה בערבות מואב אך הן גם נאמרו לפני כן בזמן הליכתם במדבר:

(ב) התורה מציינת, כהקדמה לדברי התוכחה שמשה ישמיע להלן, שמהלך **אַחַד עֶשְׂרֵי יוֹם**, הוא הזמן הלוך ללכת **מִחֲרֵב** (הר סיני) **דָּרָךְ לַכִּיּוּן הַר שְׁעִיר, עַד קִדְשׁ בְּרִנֵּעַ**, ובעצם יש כאן תוכחה כי מעת שעזבו את הר סיני בכי באייר בשנה השנית היו ראויים להיכנס לארץ בא' בסיון בשנה השנית, אלא שהם חטאו פעם אחר פעם - ראשית עכבו הדרך בתבערה ובקברות התאוה (והיו שם חודש ימים, כאשר אמר ה' "עד חודש ימים"), ואח"כ התעכבו בחצרות שבעת ימים עד האסוף מרים, ולבסוף חטאו בחטא המרגלים בחנותם בקדש ברנע, ונגזר עליהם לשוב אל המדבר אחר בואם אל גבול הארץ, ולנדוד ארבעים שנה במדבר:

(ג) **וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה** - אחרי יציאת מצרים, **בְּעֶשְׂתֵּי עֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ** - בחודש האחד עשר, הוא חודש שבט, **בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ**, אז **דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְדוּד אֱתוֹ אֱלֹהִים** - דיבר אליהם את כל המצוות שה' ציוה אותו בעבר לומר להם וכאן חזר עליהן שנית:

(ד) וזה היה **אַחֲרֵי הַכְּתוּבָה אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן, וְאֵת עֹוג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֶשְׂתָּרֶת** - בעיר עשתרות, וגם **בְּאֲדָרְעִי**:

(ה) **בְּעֵבֶר הַיְיָדָן בְּאֶרֶץ מוֹאָב** - שהיתה בעבר של מואב, **הוֹאִיל** (רצה וגם עשה כך) **מֹשֶׁה, בְּאֶרֶץ** - לפרש ולהסביר **אֵת הַתּוֹרָה הַזֹּאת** - כל דברי התורה שאמר בעבר ועוד מצוות חדשות שלא נכתבו בחומשים הקודמים (אך כפי שהסברנו בפסוק א' הן כבר נאמרו בעבר) **לְאָמֹר**:

ציווי ה' לסוע לארץ כנען

לפני שהחל לפרט את המצוות ולבאר אותם, אמר להם משה דברי תוכחה שמטרתם להראות לישראל את חטאי העבר וללמוד לקח מהם, וכן לראות את חסדי ה' הגדולים איתם לאורך הדרך (נאום זה הוא ארוך וכולל את פרשת דברים וחלקים נרחבים מפרשות ואתחנן ועקב). וכך אמר להם:

(ו) **יְדוּד אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֶרֶב** - בהר סיני, **לְאָמֹר**: **רֵב** - די, מספיק **לָכֶם שָׁבֶת** - לשהות **בְּהַר הַזֶּה** - שהרי היו כבר בהר הזה כבר כמעט שנה (פחות עשרה ימים):

(ז) ולכן **פָּנּוּ** - זוזו ממקומכם **וּסְעוּ לָכֶם, וּבֹאוּ אֶל הַר הָאֱמֹרִי** - לארץ כנען **וְאֵל כָּל שְׂכֵנֵינוּ** - העמים שסביבו, וכן הוא מפרט את האיזורים השונים בארץ - **בְּעֵרְבָה** (המכונה היום בקעה), **בְּהַר** - רצועת ההר של יהודה ושומרון, **וּבְשִׁפְלָה וּבְגִבְעוֹת וּבְחוֹף הַיָּם**, שכל זה הוא **אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי**, וגם אל **וְהַלְבִּנוֹן, עַד הַנְּהַר הַגְּדֹל נְהַר פְּרַת**:

(ח) **רְאֵה, נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאֶרֶץ, בָּאוּ וּרְשׁוּ** - תנחלו **אֵת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְדוּד לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם וּלְזָרְעָם אַחֲרֵיהֶם**, את הדברים האלה אומר משה כדי להבהיר לישראל שמבחינת ה' הייתם צריכים להיכנס מיד לארץ לאחר המסע מהר סיני:

מינוי הדיינים ומצוותיהם

בחלק זה בא משה לומר לישראל שהוא כבר סידר את כל סדרי המשפט והמשטר של העם, ויכלו להיכנס מיד לארץ כנען בצורה מסודרת.

(ט) **וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַהוּא** - הכוונה כאן היא בזמן שישבנו בהר חורב, עוד לפני מתן תורה, שהרי יתרו בא קודם מתן תורה (כמבואר בפרשת יתרו), היינו שעניין זה היה לפני מה שכתוב בפסוקים הקודמים שה' אמר להם לסוע, **לֵאמֹר: לֹא אוֹכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם** - לדאוג לכל עניינים (דיבור זה היה לאחר שיתרו אמר לי שאני לא אוכל להמשיך כך לבד ואני צריך למנות דיינים, ככתוב בפרשת יתרו, ואני השתכנעתי שהצדק עמו), ואיני יכול לעשות זאת מפני ש:

(י) **יָדוּד אֱלוֹהֵיכֶם הִרְבֵּה אֶתְכֶם, וְהִנֵּכֶם** - והנה אתם היום כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב:

(יא) כיוון שהזכיר משה שהם רבים, ברך אותם עוד ש **יָדוּד אֱלוֹהֵי אֲבוֹתְכֶם יִסֹּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם** - כמו שאתם עכשיו, עוד אֶלֶף פְּעָמִים, **וַיְבָרֶךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דָּבַר לָכֶם** - כמו שדיבר עליכם עם האבות שירבה אתכם כעפר הארץ וכדומה:
(יב) **אֵיכָה** - איך אֶשָּׂא לְבַדִּי אֶת טְרַחְכֶם - הטורח הגדול ללמד את כולכם תורה, **וּמִשְׂאֵכֶם** - כל הבקשות שלכם ללחם ובשר ומים וכו', **וְרִיבְכֶם** - לריבים שאתם רבים, לדון בינכם? זוהי שאלה רטורית שמשמעותה - איני יכול לעשות את כל זה לבדי, ולכן ביקשתי מכם:

(יג) **הֲבֹו לָכֶם** - הזמינו מכם אֲנָשִׁים חֲכָמִים - שידועים את הדינים, **וְנְבִיִּים** - וידועים כיצד להקיש דבר מתוך דבר, **וַיִּדְעוּ** - שהם ידועים לכם בחכמתם, ואת אלו תביאו לְשִׁבְטֵיכֶם - מכל שבטיכם, **וְאֲשִׁימָם בְּרִאשֵׁיכֶם** - לדון אתכם, כדי שלא אצטרך לדון לבד:

(יד) **וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ: טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת** (עניין זה שמשה מבקש מישראל שיבחרו את השופטים מתוכם, וכן התכונות המזכרות לעיל, לא הוזכר בפרשת יתרו ומשה מפרש אותו כאן):

(טו) **וְאָקַח אֶת רֵאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם** שבחרתם, שהם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיִּדְעוּ, ומתוכם אני בחרתי אנשי החיל, יראי אלוהים אנשי אמת ושונאי בצע ככתוב בפרשת יתרו, **וְאָתָּן אוֹתָם רֵאשֵׁים עֲלֵיכֶם** - (היינו שאת הדיינים עצמם מינה משה, ובחר אותם מתוך כל האנשים שבחרו ישראל) ומיניתי אותם להיות שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמֵשִׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת, וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם - וגם מיניתי שוטרים שיכפו את הדין (וגם דבר זה לא הוזכר בפרשת יתרו כי שם מדובר רק על עצת יתרו בעניין הדיינים, אולם מגמת הדברים כאן היא לומר שהיו מסודרים ומוכנים לכניסה לארץ ולכן מוזכרים גם השוטרים):

(טז) אגב הדברים אודות מינוי השופטים מציין משה את הדברים הבאים - **וְאֶצְוֶה אֶת שְׁפֹטֵיכֶם בְּעֵת הַהוּא** - שמיניתי אותם **לֵאמֹר: שְׁמַעוּ** - שמעו את הדין היטב **בֵּין אַחֵיכֶם, וּשְׁפֹטֶתֶם צְדָק** - על פי הצדק בלבד, **בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ** - גם גר שהתגייר, חייבים לדונו בצדק, ולא להפלות אותו בדין:

(יז) **לֹא תִכִּירוּ פָנִים בְּמִשְׁפָּט** - לא להתייחס אל אחד מהנידונים בצורה יפה יותר כאילו מכירים אותו, **כִּקְטֹן כְּגֹדֶל תִּשְׁמַעוּן** - לשמוע ולהתייחס בשווה במהלך המשפט לאדם חשוב ולאדם לא חשוב, **לֹא תִגֹּרוּ** - לא תפחדו מִפְּנֵי אִישׁ, **כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלוֹהִים הוּא** - כי ה' הוא בעצם השופט ואתם נציגיו, ולכן אל תעוותו את הדין בעקבות פחד מבעל הדין, **וְהַדְּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם וְלֹא תִדְעוּ אֶת הַדִּין, תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמַּעְתִּיו:**

(יח) **וְאֶצְוֶה אֶתְכֶם** - את כל העם, **בְּעֵת הַהוּא** - לפני שנסענו מחורב, **אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן** - את כל המצוות שנאמרו לי מסיני:

ההגעה לקדש ברנע

(יט) **וַיִּסַּע מִחֹרֵב, וַיֵּלֶךְ אֶת כָּל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא** - המפחיד **הוּא אֲשֶׁר רֵאִיתֶם, וְהִלַכְנוּ בַּדֶּרֶךְ הַמּוֹבִילָה אֶל הַר הָאֱמֹרִי** - ארץ כנען, **כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְדוּד אֱלוֹהֵינוּ, אֲתָנוּ וְנָבֵא עַד קִדְשׁ בְּרַנֵּעַ:**

(כ) **וְאָמַר אֲלֵכֶם: בְּאֵתֶם עַד הַר הָאֱמֹרִי** - ארץ כנען, **אֲשֶׁר יְדוּד אֱלוֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:**

(כא) **רָאָה, נָתַן יְדוּד אֱלוֹהֵיךְ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ, עַלֶּה רֵשׁ** - תנחל אותה **כַּאֲשֶׁר דָּבַר יְדוּד אֱלוֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ, אֶל תִּירָא** - אל תפחד, **וְאֶל תַּחַת** - ואל תשבר מפחד מהעמים:

חטא המרגלים

(כב) ותקרבון אלי פלכם ותאמרו: נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו- וירגלו (כמו שהחופר רואה את הדברים שיש בעומק האדמה כך המרגל מגלה את הסודות) לנו- בשבילנו את הארץ וישבו אתנו דבר, את הדרך אשר נעלה בה- מהיכן כדאי להתחיל את הכיבוש, ואת הערים אשר נבא אליהן- האם הן מבוצרות או פרוזות וכדומה, וכן יגידו לנו אלו ערים כדאי לכבוש בהתחלה:

(כג) וייטב בעיני הדרך- הסכמתי לכך (אך ה' שהבין שיכולה להיות לעם תקלה משליחת המרגלים ציוה עליי לשלוח את החשובים שבכל שבט ולשלוח נציגים מכל השבטים (ככתוב בפרשת שלח), שאולי בעקבות כך הם לא יפחדו ולא ייכשלו ויכשילו את ישראל, ואם יכשילו, העונש יהיה על כל ישראל ביחד) ואקח מכם שנים עשר אנשים, איש אחד לשבט- לכל שבט:

(כד) ויפנו- הלכו מקדש ברנע, ויעלו ההרה- דרך רצועת ההר מהנגב בדרום ועד לבא חמת בצפון, ובאחד מהימים בהם הלכו- ויבאו עד נחל אשכל, וירגלו אתה- את הארץ:

(כה) ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו והראו לנו את הפירות, וישבו אתנו דבר ויאמרו: טובה הארץ אשר ידוד אלוהינו נתן לנו- ואמנם חלק מהם אמרו שלמרות זאת לא נוכל לעלות כי העם חזק, והערים בצורות וכו' (כמו שכתוב בפרשת שלח), אך כולם אמרו שהארץ טובה מאוד (ורק אחר כך, כאשר ראו שכלב מחזק את לב העם לעלות ולכבוש את הארץ, אז הוציאו דיבת הארץ רעה ואמרו שהיא אוכלת יושביה):

(כו) ולא אביתם- הסכמתם לעלות, ותמרו את פי ידוד אלוהיכם- סרבתם לשמוע בקולו (עיקר האשמה היא על העם, שלא היו צריכים להשתכנע מדברי המרגלים):

(כז) ותרגנו- התלוננתם באהליכם, ותאמרו: בשנאת ידוד- בגלל שנאת ה' אתנו, הוא הוציאנו מארץ מצרים, והוא עשה זאת כדי לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו:

(כח) אנה- לאן אנחנו עלים? וכוונתם לומר- זה מקום מפחיד מאוד, אחינו המרגלים המסו את לבבנו- הפחידו אותנו מאוד, לאמר- בכך שהם אמרו שיש בארץ ישראל עם גדול- עם הרבה אנשים, ורם- אנשים גבוהים ממנו, ושיש שם ערים גדלות ובצורות בשמים- כאילו גובהן מגיע עד לשמים (לשון גוזמא), וגם בני ענקים ראינו שם:

(כט) (בפרשת שלח כתוב שמשה ואהרן נפלו על פניהם ולא כתוב כלל שהוא דיבר עם העם. דברי משה הכתובים להלן פורשו רק כאן בדבריו אל העם כעת בשנה ה-40). ואמר אלכם: לא תערצון- לא תישברו מפחד, ולא תיראון מהם:

(ל) ידוד אלוהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם- בעבורכם, ויעזור לכם ככל אשר עשה וכבר נלחם אתכם- עבורכם במצרים לעיניכם- במכות מצרים, ובקריעת ים סוף:

(לא) וגם כמו ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ידוד אלוהיך כאשר ישא איש את בנו ודאג לכל מחסוריהם, במן ובשלו ובמים וכדומה, בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה (קדש ברנע):

(לב) ובדבר הזה- שאתם לא בוטחים בו שהוא יעזור לכם לנצח את העמים ומפחדים להיכנס לארץ ישראל, הרי את בעצם אינכם מאמינים בידוד אלוהיכם- וזה חטא חמור ביותר:

(לג) שהרי ה' הוא ההלך לפניכם בדרך כדי לתור- לחפש לכם מקום לחנתכם, ואיך הוא עושה זאת? באש- בעמוד האש ב לילה, וזה בשביל לראתכם בדרך אשר תלכו בה כדי שלא תיכשלו בחושך, ובענן- בעמוד ענן הוא הולם לפניכם יומם- ביום. עד כאן דברי משה לעם. כפי שאנו יודעים מפרשת שלח, העם לא השתכנע להיכנס לארץ והם רצו לחזור למצרים.

(לד) וישמע ידוד את קול דבריכם, ויקצף- כעס מאוד וישבע לאמר- וכך הוא אמר:

(לה) אם יראה- שלא יראה איש באנשים האלה- הדור הרע הזה, את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבותיכם:

(לו) זולתי- חוץ מ כלב בן יפנה, ש הוא יראנה ולו אתו את הארץ אשר דרך בה- ארץ כנען (ובפרט העיר חברון שבה הוא היה (יחד עם המרגלים האחרים) ככתוב בפרשת שלח, ואותה הוא יקבל לבסוף כמו שכתוב בספר יהושע פרק י"ד), ולבניו, יען- מכיוון ש אשר מלא אחרי ידוד- השלים ורצה לעשות את דבריו של ה' ולהיכנס לארץ:

(לז) כהקדמה לפסוק הבא המדבר אודות יהושע, משה מסביר לישראל מדוע הוא לא יכניסם לארץ- גם בי התאנף- כעס מאוד ידוד בגללכם- בענין חטא מריבה (פרשת חקת), לאמר- והוא אמר לי: גם אתה לא תבא שם- לארץ ישראל.

(לח) יהושע בן נון העמיד לפניך- המשרת אותך, הוא יבא שמה בתור מנהיג ישראל, אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל:

(לט) וטפכם- הילדים הקטנים, אשר אמרתם מתוך פחדכם ש לבז יהיה- שיבזו אותם במלחמה, ובניכם- שיותר גדולים מהטף, אשר לא ידעו היום טוב ורע- שרובם לא ידעו להבחין בין דבר טוב לרע (שהרי מיעוטם היו כבר בני 19 בזמן החטא, אך רובם צעירים הרבה יותר), המה יבאו שמה לארץ ישראל, ולכם אתננה והם יירשוה- ינחלו אותה:

(מ) ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך- לכיוון ים סוף:

חטא המעפילים

את הדברים הבאים אומר משה (למרות שאיננו קשור לעניין שלשמו הוא מספר את חטא המרגלים), כדי לומר לעם (שאוילי עוד זוכר את ההפסד במלחמה מול האמורי מלפני שלושים ושמונה שנים, ואולי מפחד להלחם עכשיו) שהסיבה להפסד באותה מלחמה היתה כי ה' התנגד למלחמה זו, וממילא אין מה לחשוש עכשיו מלהיכנס לארץ ישראל כאשר ה' איתנו.

(מא) ותענו ותאמרו אלי: חטאנו לידוד, אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צונו ידוד אלוהינו, ותחגרו איש את כלי מלחמתו, ותהינו- ותאמרו 'ה', הננו מוכנים לעלת ההרה ולכבוש את הארץ:

(מב) ויאמר ידוד אלי: אמר להם לא תעלו ולא תלחמו כי- מפני ש אינני בקרבכם, וכדי ש ולא תנגפו- תיהרגו לפני איביכם (דבר זה, שה' אמר למשה להגיד למעפילים שלא להלחם, לא מפורש בפרשת שלח וכתוב כאן לראשונה):

(מג) ואדבר אליכם את דברי ה' ולא שמעתם, ותמרו את פי ידוד- עברתם על ציוויו ולא הקשבתם לו, ותזדו- עשיתם את הדבר הרע הזה בכוונה, ותעלו ההרה:

(מד) ויצא האמרי (הוא העם הקרוי בפרשת שלח 'כנעני') הישב בהר ההוא לקראתכם, וירדפו אתכם כאשר תעשו תעשינה הדברים- שרודפות את מי שמנסה לפגוע בכוורתם, ויפתו- היכו מכה גדולה אתכם, וכמו הדבורים שרודפות, גם הם רדפו, והמלחמה הגיעה מאזור קדש ברנע עד לאזור בשעיר, וגם עד חרמה- מקום שנקרא כך על שם שהם החרימו- הרגו אתכם שם:

(מה) ותשבנו ותבכו לפני ידוד- שאתם רוצים להיכנס לארץ, ולא שמע ידוד בקלכם ולא האזין אליכם- לבטל את הגזירה של השהיה ארבעים שנה במדבר, אולם הבכיה והחרטה הועילה מעט בכך ש:

(מו) ותשבנו בקדש ימים רבים- שנים רבות, ולא נדדתם ממקום למקום במדבר כל הארבעים שנה (כפי שנגזר בהתחלה בפרשת שלח- 'ובניכם יהיו רועים במדבר'- שינועו ממקום למקום כל הזמן), פמים אשר ישבתם כמו מספר השנים ששהיתם שם, ומשמעות הדברים- כמו שאתם יודעים, זאת אומרת- הייתם שם הרבה זמן (על פי חז"ל, ישראל ישבו בקדש 19 שנים, ורק 19 שנים נוספות נדדו במדבר, וגם אז עברו רק 18 מסעות במשך 19 שנים):

פרק ב

(א) וּנְפֹן- נסענו ממקומנו, לאחר 19 שנים בקדש ברנע, וְנִסַּע הַמִּדְבָּרָה דָּרָךְ- לכיוון ים סוף כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְדוּד אֱלִי (כמו שכתוב בפרשת שלח- 'מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף'), וְנִסְב- סובבנו אֶת הַר שְׁעִיר- המדבריות שסביבו, במשך יָמִים רַבִּים- שנים רבות:

המשך הנאום פה כבר איננו קשור כלל לחטא המרגלים, והסיבה שלשמה נכתב כל דבר תתבאר במקומה.

השנה הארבעים

המעבר ליד עשו

(ב) בשנה הארבעים במדבר, וַיֹּאמֶר יְדוּד אֱלִי לְאָמֹר :

(ג) רַב לָכֶם- די לכם, מספיק, סַב- לסובב בהליכתם אֶת הָהָר הַזֶּה, פָּנוּ לָכֶם צַפְנָה- לכיוון ארץ כנען:

(ד) וְאֵת הָעַם צו לְאָמֹר : אַתֶּם עֲבָרִים בְּגִבּוֹל אַחִיכֶם בְּנֵי עֵשׂוּ הַיְשָׁבִים בְּשַׁעִיר, וַיִּירָאוּ מִכֶּם- הם יפחדו מכם וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד- מלהתגרות בהם או מלהילחם בהם:

(ה) אַל תִּתְגַּרוּ בָם- לגרות אותם למלחמה על ידי הפחדה וכדומה, כִּי לֹא אֵתֶן לָכֶם מֵאַרְצָם אפילו עַד מִדְּרָךְ כִּף רֶגֶל, וְזֶה כִּי- מפני ש יִרְשָׁה לַעֲשׂוֹ נִתְתִּי אֶת הַר שְׁעִיר [כאן מסביר משה לעם שהעובדה שהם לא כבשו את עשו לא היתה בגלל פחד מהם אלא בגלל ציווי ה' בלבד, וממילא אין מה לפחד עכשיו מהמלחמה בארץ כנען (וכן לקמן אצל מואב ועמון)]:

(ו) אם תרצו לקנות מאיתם אֶכְל- (אע"פ שיש לכם מן) מפני שאתם רוצים לאכול אוכל רגיל, אז תִּשְׁבְּרוּ- תקנו מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף וְאֶכְלֶתֶם, וְגַם אפילו מֵיִם תִּכְרוּ- תקנו מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף וְשִׁתִּיתֶם- ולא תאיימו אליהם, שהרי אסור להתגרות בהם,

(ז) אבל גם לא תבקשו מהם לקבל אוכל ומים בחינם כִּי- מפני ש יְדוּד אֱלֹהֵיךָ בֵּרַכְךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ- בכל הדברים שעסקת בהם במדבר, יָדַע לְכַתֵּךְ- השגיח עליך בלכתך אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה, זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה יְדוּד אֱלֹהֵיךָ עִמָּךְ- ועוזר לך, לֹא חֲסַרְתָּ דָבָר, ולכן אל תבואו עכשיו לעשו כעני בפתח ותבקשו מהם אוכל ומים בחינם, אלא הראו עצמכם עשירים, ושלמו להם אפילו על המים, כדי להראות את השגחת ה' עליכם שאפילו אחרי 40 שנים במדבר אתם עשירים:

(ח) וְנִעְבַר מֵאֵת אַחִינוּ בְּנֵי עֵשׂוּ הַיְשָׁבִים בְּשַׁעִיר, מִדְּרָךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצֶין גְּבֹר- כל אלו שמות של מקומות ליד גבול עשו, וּנְפֹן לְכִיוּן צִפּוֹן, וְנִעְבַר דָּרָךְ מִדְּבַר מוֹאָב:

המעבר ליד מואב

(ט) וַיֹּאמֶר יְדוּד אֱלִי אֶל תִּצַּר- תהיה צר ואויב, היינו אל תלחם אֶת מוֹאָב, וְאֵל תִּתְגַּר בָּם מִלְחָמָה- ואפילו אל תתגרה בהם, כִּי לֹא אֵתֶן לָךְ מֵאַרְצוֹ יִרְשָׁה, כִּי לְבָנֵי לוֹט נִתְתִּי אֶת עַר- שם של עיר במואב, המובאת כדוגמא לכל הארץ- יִרְשָׁה:

(י) הָאֲמִים- שם של אומה, לְפָנִים- לפני המואבים יִשְׁבוּ בָהּ, והם היו עַם גְּדוֹל- עם הרבה אנשים, וְרַב- גדול מאוד, וְרַם- וגבוהים כְּעֲנָקִים:

(יא) רְפָאִים יִחְשְׁבוּ אֶף הֵם- האמים הם למעשה רפאים- כְּעֲנָקִים- כמו הענקים הנקראים רפאים, אלא ש וְהַמְּאָבִים יִקְרָאוּ לָהֶם לְרִפְאִים הגרים באיזור ארצם, שאותם הם כבשו- אֲמִים- על שם שהם מטילים אימה על הרואה אותם: משה מספר ענין זה משום שרוצה להראות לישראל שאע"פ שישבה שם אומה של ענקים הצליחו המואבים להורישם כי ככה ה' רצה (וכן לקמן אצל עשו ועמון וכפתורים), וכל שכן שה' יעזור לנו בכיבוש הארץ.

(יב) וּבְשַׁעִיר יִשְׁבוּ הַחֲרִים- שם אומה לְפָנִים- לפני עשו, וּבְנֵי עֵשׂוּ יִירְשׁוּם וַיִּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיִּשְׁבוּ תַּחְתָּם, כְּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַרְץ יִרְשָׁתוֹ- ארץ נחלתו, והכוונה היא לעבר הירדן המזרחי, שהיתה בידי סיחון ועוג- אֲשֶׁר נָתַן יְדוּד לָהֶם, זאת אומרת- שני הכיבושים המוזכרים כאן היו בהשגחת ה', ולכן אל תפחדו להמשיך לכבוש את ארץ כנען:

(יג) עֲתָהּ- מִכִּיּוּן שֶׁאֲסוּר לְהִלָּחֵם בְּמוֹאֵב, קָמוּ וְעָבְרוּ לָכֶם אֶת נַחַל זָרָד, וְנָעַבְרָ אֶת נַחַל זָרָד:
(יד) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר הִלְכְנוּ מִקִּדְשׁ בְּרוּנֵעַ- מֵהַיּוֹם שֶׁהִגַּעְנוּ לְקִדְשׁ בְּרוּנֵעַ (שֶׁהָרִי מֵרַגַע שִׁיבָאוּ מִקִּדְשׁ בְּרוּנֵעַ הִלְכוּ רַק 19 שָׁנִים), עַד אֲשֶׁר עָבְרוּ אֶת נַחַל זָרָד- שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה, עַד תָּם- סִיּוֹם כָּל הַדּוֹר אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה- שֶׁהָיוּ מֵעַל גֵּיל עֶשְׂרִים מִקְרֵב הַמַּחְנֶה, כְּאֲשֶׁר נִשְׁפַּע יְדוּד לָהֶם- שֶׁלֹּא יִיכַנְסוּ לְאַרְץ בַּחֲטָא הַמֵּרְגָלִים:
(טו) וְכַדִּי שֶׁבִּנְיָהֶם לֹא יִצְטָרְכוּ לַחֲכוֹת זְמַן רַב עַד שִׁימוּתוֹ כּוֹלָם וְיִוָּכְלוּ לְהִיכַנֵּס לְאַרְץ בְּמַהֲרָה- וְגַם יָד יְדוּד הָיְתָה בָּם- הִ' שֶׁלַח בָּהֶם אֶת יְדוּ (וְהֵם מָתוּ לִפְנֵי זְמַנָּם) כַּדִּי לָהֶם- לְהַשְׁמִידֵם מִקְרֵב הַמַּחְנֶה, עַד תָּמָם- עַד שִׁיגְמְרוּ:

הַמַּעֲבָר לִיד עֵמוּן

(טז) וַיְהִי כְּאֲשֶׁר תָּמּוּ כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרֵב הָעָם:

(יז) וַיִּדְבַר יְדוּד אֵלַי לֵאמֹר:

(יח) אֲתָהּ עֹבֵר הַיּוֹם, אֶת גְּבוּל מוֹאָב הוּא נַחַל אַרְנוֹן, אֶת עַר הַיּוֹשֵׁבֵת אֶצֶל הַגְּבוּל, סִמוּךְ לַנַּחַל אַרְנוֹן מִדְּרוֹם:

(יט) וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עֵמוּן, אֵל תִּצְרֶם- תִּלְחַם בָּהֶם, וְאִפִּילוּ וְאֵל תִּתְגַּר בָּם, כִּי לֹא אֶתֶן מֵאָרֶץ בְּנֵי עֵמוּן לְךָ יִרְשָׁה, כִּי לִבְנֵי לוֹט נִתְּתִיָּהּ יִרְשָׁה:

(כ) אֶרֶץ רְפָאִים תִּחְשָׁב אֵף הוּא- אֶרֶץ בְּנֵי עֵמוּן, שֶׁהָרִי רְפָאִים יִשְׁבוּ בָּהּ לְפָנִים- לִפְנֵי הָעַמּוֹנִים, וְהָעַמּוֹנִים יִקְרְאוּ לָהֶם זְמַמִּים:

(כא) וְהַרְפָּאִים הָאֵלּוּ הֵיוּ עִם גְּדוֹל וְרַב וְרַם פְּעַנְקִים הַנִּקְרָאִים (בַּפּוֹעַל) רְפָאִים, וַיִּשְׁמִידֵם יְדוּד מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיִּשְׁבּוּ תַּחְתָּם:

(כב) כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לִבְנֵי עֵשׂוֹ הַיִּשְׁבִּים בְּשַׁעִיר, אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת הַחַרִּי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיִּשְׁבּוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
(כג) וְדוּגְמָא נּוֹסֶפֶת: וְהָעוּסִים- שֵׁם אוֹמָה הַיִּשְׁבִּים בְּחִצְרִים- בְּעָרִים לֹלָא חוּמָה עַד הָעִיר עָזָה, כְּפִתְרִים הַיִּצְאִים מִכְּפִתָּר- שֵׁם שֶׁל אֵי בֵים הַגְּדוּל, הַשְׁמִידֵם וַיִּשְׁבּוּ תַּחְתָּם- וּמִכֶּאֱן רוּאִים שֶׁהִ' נוֹתֵן אֶת הָאָרֶץ לְמִי שֶׁהוּא רוּצָה, וְאִם לָהֶם נִתֵּן, כֹּל כֵּן שִׁיעֲזוֹר לָנוּ וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ:

הַמִּלְחָמָה בְּסִיחוֹן

(כד) קוּמוּ סַעוּ וְעָבְרוּ אֶת נַחַל אַרְנוֹן, רְאֵה נִתְּתִי בְיָדְךָ אֶת סִיחוֹן מֶלֶךְ חִשְׁבוֹן הָאֱמֹרִי וְאֶת אַרְצוֹ, הַחֵל רֵשׁ- תִּתְחִיל לְרִשֵׁת אוֹתוֹ, וְהַתְּגַר בּוֹ מִלְחָמָה:

(כה) הַיּוֹם הַזֶּה שָׁבוּ תִּלְחַם בּוֹ, אַחֲל- אֶתְחִיל תֵּת- לַתֵּת אֶת פְּחָדְךָ וַיִּרְאֶתְךָ- שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, עַל פְּנֵי הָעַמּוֹס תַּחַת כָּל הַשְּׂמִים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שְׁמַעְךָ- יִשְׁמְעוּ אִיךְ נִיצַחְתָּם מֶלֶךְ חוֹק כּוֹה, וְרָגְזוּ- וַיִּפְחָדוּ, וְחָלוּ- וַיִּרְעָדוּ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(כו) מִשֶׁהָ מִסְפָּר לְיִשְׂרָאֵל כִּיצַד הַתְּגַלְגַּל הָעֵנִיין שֶׁהִ' אָמַר לוֹ לְהִלָּחֵם בְּסִיחוֹן, וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁקוּדֵם לַכֵּךְ- וְאֲשַׁלַּח מַלְאָכִים מִמִּדְבַר קַדְמוֹת- שֵׁם שֶׁל הַמִּדְבָּר בּוֹ הֵיוּ יִשְׂרָאֵל, אֶל סִיחוֹן מֶלֶךְ חִשְׁבוֹן, דְּבָרֵי שְׁלוֹם לֵאמֹר:

(כז) אַעֲבֹרָה בְּאַרְצְךָ, בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ- בְּדִיּוֹק בְּדֶרֶךְ (לֹלָא סִטִּיּוֹת) אֶלְךָ, לֹא אֲסוּר מֵהִדְרֵךְ זְמִין וּשְׁמֵאוּל:

(כח) אִם אַרְצָה אֶכְלָ, אִז בְּכֶסֶף תִּשְׁבְּרֵנִי-תִּמְכּוֹר לִי וְאֶכְלָתִי, וְאִפִּילוּ וּמִים בְּכֶסֶף תִּתֵּן לִי וְשִׁתִּיתִי, רַק אַעֲבֹרָה בְּרַגְלִי:
(כט) כְּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשׂוֹ הַיִּשְׁבִּים בְּשַׁעִיר וְהַמוֹאָבִים הַיִּשְׁבִּים בְּעַר (הַמוֹאָבִים הַיּוֹשֵׁבִים בְּעִיר הַזוּ בַלְבַּד)- שֶׁהֵם מִכְרוּ לִי אוֹכֵל וּמִים בְּכֶסֶף (וְלֹא לְעֵנִיין הַמַּעֲבָר בְּאַרְץ, שֶׁהָרִי אָדוּם וּמוֹאֵב לֹא נִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל לְעַבּוֹר בְּאַרְצָם), אֵף אֶתְּהָ תִּסְכִּים לְמִכּוֹר לִי, וְזֶה יִהְיֶה עַד אֲשֶׁר אַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלוֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:

(ל) וְלֹא אֶבְיָה- רָצָה סִיחוֹן מֶלֶךְ חִשְׁבוֹן הָעֵבְרָנוּ בּוֹ, כִּי- מִפְּנֵי שֶׁ הַקֶּשֶׁה יְדוּד אֱלוֹהֵיךָ אֶת רוּחוֹ- שֶׁלֹּא לַתֵּת לָנוּ לְעַבּוֹר, וְאִמְץ אֶת לִבְבוֹ- לְהִלָּחֵם בָּנוּ, לְמַעַן תִּתֵּן בְּיָדְךָ כִּיּוֹם הַזֶּה-כְּמוֹ שֶׁאַתָּם רוּאִים עֲכָשׂוּ שֶׁאַרְצוֹ מִסּוּרָה בִּידֵינוּ. וּמִכֶּאֱן תִּרְאוּ אֶת הַשְּׂגַחַת הִ' עֲלֵינוּ:

(לא) וְלֹאחֵר שֶׁסָּרַב סִיחוֹן שֶׁנִּעְבָּר בְּאַרְצוֹ, וַיִּאֲמַר יְדוּד אֵלַי: רְאֵה הַחֲלָתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחוֹן וְאֶת אַרְצוֹ, הַחֵל רֵשׁ לְרִשֵׁת אֶת אַרְצוֹ:

(לב) וַיֵּצֵא סִיחֹן לְקִרְאָתָנוּ הוּא וְכָל עַמּוֹ לְמַלְחָמָה יְהָצֵה- לַעִיר יֵהָץ. וְגַם זֶה מַחֲסֵד ה' עֲלֵינוּ, שֶׁלֹּא הֵינּוּ צְרִיכִים לְהִלָּחֵם בְּכָל עִיר בְּאַרְצוֹ, מִפְּנֵי שֶׁה' גָּרַם לוֹ לֹאֲסוֹף אֶת כָּל צְבָאוֹ לְמִקּוֹם אֶחָד וְכַךְ נִיצַחְנוּ אוֹתוֹ בַּפֶּעַם אַחַת:

(לג) וַיִּתְּנֵהוּ יְדוּד אֱלוֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ, וַיִּנָּךְ אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ- שֶׁל סִיחֹן (עוֹבְדָה זֹאת לֹא כְּתוּבָה בַּפְּרָשָׁת חֻקָּת) וְאֶת כָּל עַמּוֹ:

(לד) וַיִּלְבֹּד אֶת כָּל עָרָיו בְּעֵת הַהוּא, וַיִּנְחָרֶם- וְנִשְׁמִיד אֶת כָּל עִיר מֵתָם- אַנְשִׁים, הֵינּוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף, לֹא הִשְׁאַרְנוּ שְׂרִיד- שְׂאֵרִית:

(לה) רַק הִבְהֵמָה בְּזָזְנוּ לָנוּ- לְקַחְנוּ לְשַׁלֵּל, וְשִׁלַּל הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַדְנוּ:

(לו) הָעָרִים שֶׁלְכַדְנוּ הֵם- מִהָעִיר מְעָרָעֵר אֲשֶׁר עַל שְׂפַת נַחַל אַרְנוֹ, וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּנַחַל-וְגַם הַחֶלֶק שֶׁל הָעִיר שֶׁבְּתוֹךְ הַנַּחַל, זֶה בְּצַד הַדְּרוּמִי שֶׁל אַרְצוֹ, וְעַד הַגְּלֵעָד- בְּסוֹף גְּבוּלוֹ הַצְּפוּנִי שֶׁל סִיחֹן, לֹא הִיְתָה קְרִיָּה- עִיר, אֲשֶׁר שְׂגָבָה- גְּבָהָ, הֵינּוּ הַתְּחוּזָקָה מְמֻנָּה, אֲלֵא אֶת הַכָּל נָתַן יְדוּד אֱלוֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ:

(לז) רַק אֶל אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן הַסְּמוּכָה לְאַרְץ סִיחֹן מִמְזֹרַח- לֹא קִרְבָּתָהּ- לְהִלָּחֵם, כָּל מָה שֶׁנִּמְצָא יָד- לִיד נַחַל יַבֵּק וְעָרֵי הָהָר- הָעָרִים הַנִּמְצָאוֹת בְּהָרִים דְּרוּמִית לְנַחַל יַבֵּק, וְכָל אֲשֶׁר צָוָה יְדוּד אֱלוֹהֵינוּ שֶׁלֹּא לְכַבּוֹשׁ (כְּמוֹבָא לַעִיל), אוֹתוֹ לֹא כִּבְשׁוּ:

הַמְּלַחְמָה בַּעֲוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן וְכִיבוּשׁ אַרְצוֹ

פֶּרֶק ג

(א) וַיִּנָּפֶן צְפוּנָה (מִדְּרַכְנוּ הַיְשִׁירָה לְאַרְץ כְּנָעַן, שֶׁהָיָה לְאַחַר כִּיבוּשׁ אַרְץ סִיחֹן הַדֶּרֶךְ לְאַרְץ כְּנָעַן פְּתוּחָה לְפָנֵיהֶם, אֲלֵא שֶׁמְכִיוּן שֶׁכָּבַר נִלְחַמוּ בְּסִיחֹן, הַמְּשִׁיכּוֹ אֶת הַכִּיבוּשִׁים בַּעֲבֵר הִירְדָן הַמְּזֹרְחִי גַם צְפוּנָה) וַיַּעַל דָּרָךְ לְכִיוּן הַבְּשָׁן, וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן לְקִרְאָתָנוּ, הוּא וְכָל עַמּוֹ לְמַלְחָמָה לַעִיר אֲדָרְעִי:

(ב) וַיֹּאמֶר יְדוּד אֵלַי: אֵל תִּירָא אֹתוֹ- אֵל תִּפְחַד מִמֶּנּוּ, כִּי- מִפְּנֵי שֶׁ בִּיְדָךְ נִתְּתִי אֹתוֹ וְאֶת כָּל עַמּוֹ וְאֶת אַרְצוֹ, וְעִשִׂיתָ לוֹ כְּאֲשֶׁר עִשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבּוֹן:

(ג) וַיִּתֵּן יְדוּד אֱלוֹהֵינוּ בְּיַדְנוּ גַם אֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן וְאֶת כָּל עַמּוֹ, וַיִּנְכְּהוּ עַד בְּלִתֵּי הַשָּׂאִיר לוֹ שְׂרִיד:

(ד) וַיִּלְבֹּד כִּבְשׁוֹ אֶת כָּל עָרָיו בְּעֵת הַהוּא, לֹא הִיְתָה קְרִיָּה עִיר אֲשֶׁר לֹא לְקַחְנוּ מֵאֲתָם, וְלִקְחָנוּ מֵהֶם שְׂשִׁים עִיר, כָּל- שֶׁהָן כָּל הָעָרִים שֶׁל חֶבְל אֲזוֹר אַרְגָּב, מִמְּלַכְתַּת עוֹג בְּבִשָּׁן:

(ה) כָּל אֵלֶּה הַשִּׁישִׁים עִיר אֲשֶׁר לְקַחְנוּ מֵאֲתָם, הֵיוּ עָרִים בְּצִרְוֹת עִם חוֹמָה גְּבֵהָה וְגַם דְּלִתִּים וּבְרִיחַ- מוֹט עַץ עֵבֶה הַמְּשַׁמֵּשׁ לְסִגִּירַת הַדִּלְתָּה, וְעָרִים אֲלוֹ הֵן לְבַד חוּץ מְעָרֵי הַפְּרִזִּי הָעָרִים לְלֹא חוֹמָה שֶׁלְקַחְנוּ מֵהֶם, שֶׁהֵן הֵיוּ הַרְבֵּה מְאֹד עוֹד יוֹתֵר מְשִׁישִׁים:

(ו) וַיִּנְחָרֶם הַשְּׂמֵדָנוּ אוֹתָם כְּאֲשֶׁר עִשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֻשְׁבּוֹן, הַחֲרָם הַשְּׂמֵד כָּל עִיר מֵתָם- אַנְשִׁים הַנְּשִׁים וְהַטָּף:

(ז) וְכָל הַבְּהֵמָה וְשִׁלַּל רְכוּשׁ הָעָרִים, בְּזוּזְנוֹ- בְּזוּזְנוֹ לָנוּ:

סִיכּוּם הַכִּיבוּשִׁים שֶׁל עוֹג וְסִיחֹן

(ח) וַיִּנְקַח כִּבְשׁוֹ בְּעֵת הַהוּא אֶת הָאֶרֶץ, מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמֹרִי (כִּי אִף שְׁעוֹג מִיֵּתֵר הַרְפָּאִים הִיָּה, הִנֵּה עַמּוֹ אֲמֹרִיִּים הֵיוּ, וְהוּא מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם) אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיְּרֵדָן הַמְּזֹרְחִי, מִנַּחַל אַרְנוֹ בְּדְרוּם עַד הַר חֶרְמוֹן בְּצָפוֹן:

(ט) צִידִנִּים יִקְרָאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִיָּן, וְהָאֲמֹרִי יִקְרָאוּ לוֹ שְׁנִיר (וְזֶה מֵרָאָה אֶת חֲשִׁיבוֹתוֹ שֶׁל הָהָר, שֶׁהָיָה שְׁמוֹת שֶׁל מִקְוֹמוֹת נִקְרָאִים אוֹתוֹ הַדָּבָר בְּשִׁפּוֹת שׁוֹנוֹת, וְאִם כָּל עִם נוֹתֵן לְמִקּוֹם מְסוּיִים שֵׁם אַחַר זֶה מֵרָאָה אֶת חֲשִׁיבוֹתוֹ בַּעֲיִנֵּיהֶם, וְאִף עַל פִּי כֵן הַצִּלְחָנוּ לְכַבּוֹשׁ אֶת הָהָר הַחֻשׁבֵּב הַזֶּה):

(י) לְקַחְנוּ אֶת כָּל עָרֵי הַמִּישָׁר הַנִּמְצָאוֹת מִמְזֹרַח יַם הַמֶּלֶח, וְכָל הַגְּלֵעָד הַנִּמְצָא מִמְזֹרַח נַחַל הִירְדָן, (בֵּין יַם הַמֶּלֶח לִים הַכִּינֵרֶת), וְכָל הַבְּשָׁן- הַמִּתְקָרָא הַיּוֹם הַגּוֹלָן, עַד סִלְכָהּ וְאֲדָרְעִי שֶׁהֵן הֵיוּ עָרֵי מִמְּלַכְתַּת עוֹג בְּבִשָּׁן:

(יא) וְדַע, כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן נִשְׂאָר מֵיְתֵר מִשְׂאֵר הַרְפָּאִים שֶׁהֵיוּ בַּעֲבֵר, הִנֵּה עָרְשׁוֹ מִיֵּתוֹ (כִּשְׁהִיָּה קֶטֶן) הִיא עָרְשׁ מִיֵּת בְּרִזָּל (כִּי מִיֵּטָה שֶׁל עַץ הִיְתָה נִשְׁבֵּרַת תַּחַת מִשְׁקֵלוֹ), הִלָּה הַלֵּא- הָיָה הוּא נִמְצָא בְּרִבַּת בַּעִיר רֵבָה בְּאַרְץ בְּנֵי

עֲמוֹן (וכאשר כבשו בני עמון את ארץ הרפאים, הותירו שם את מיטתו על מנת להראות את גודל נצחונם על ענקים כאלו), תִּשַׁע אַמּוֹת אַרְכָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רְחֵבָה, בְּאַמַּת אִישׁ גָּדוֹל (לא של תינוק), ואם כך הוא היה בהיותו תינוק, הרי כשהיה מבוגר היה גדול פי כמה וכמה, ואף על פי כן עזר לנו ה' לנצחו:

חלוקת ארץ סיחון ועוג לשבטי ראובן גד וחצי המנשה

(יב) וְאֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת יִרְשְׁנוּ נַחֲלֵנוּ בְּעֵת הַהוּא, מֵעַרְעַר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנוֹן בְּדָרוֹם וְחֲצֵי הַר הַגִּלְעָד וְעָרָיו עַד נַחַל יְבוֹק, נְתַתִּי לְרְאוּבֵנִי וְלְגָדִי (כפי שכתבנו לעיל, הרי הגלעד נמצאים מזרחית לירדן, מים המלח ועד הכינרת (נחל ירמוך). נחל יבוק חוצה את הגלעד לרוחבו. חצי הגלעד שמדרום ליבוק היה בידי סיחון והוא ניתן לראובן וגד, ואילו חצי הגלעד שמצפון ליבוק היה בממלכת עוג והוא ניתן לחצי המנשה):

(יג) וַיִּתֵּר שֹׁאֵר הַגִּלְעָד שֶׁמִּצְפוֹן לְיְבוֹק, וְכָל הַבָּשָׂן שֶׁשֹּׁטַח זֶה הִיא מִמְּלֶכֶת עֹוג, נְתַתִּי לְחֲצֵי שְׁבֵט הַמְּנַשֶּׁה, כָּל חֶבְל־אֲזוּר הָאֲרָגָב לְכָל הַבָּשָׂן, הֵהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים כִּי הִרְפְּאִים יֵשְׁבוּ בָּהּ לִפְנֵים:

(יד) יָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה (היה צאצא של מנשה מצד אמו, ומצד אביו היה משבט יהודה כמו שכתוב בספר דברי הימים), לָקַח כֶּבֶשׂ אֵת כָּל חֶבְל מַחוּז אֲרָגָב, עַד גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי שְׁמוֹת עַמִּים שֶׁתַּחֲמוּ בְּגִבּוֹלֵם אֵת הַבָּשָׂן מִמַּעֲרָב, וַיִּקְרָא אֹתָם עַל שְׁמוֹ אֵת הַבָּשָׂן, וְהוּא קִרְא לְהֵם חֵית יָאִיר- הַכַּפְרִים שֶׁל יָאִיר, וְכך הֵם נִקְרָאִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁמֶשֶׁה מְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל: פְּסוּק זֶה קָרָה בְּזַמְנוֹ שֶׁל יוֹסֵף, לִפְנֵי שְׁנַיִם רְבוֹת, וְהוּא נִכְתָּב כֹּאן עַל מְנַת לְהַבְהִיר אֵת צוּרַת הַחֲלוּקָה שֶׁל הַנַּחֲלָה. מְכִיוּוֹן שִׁיאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה כֶּבֶשׂ אֵת הַבָּשָׂן לִפְנֵי שְׁנַיִם רְבוֹת, קִיבְלוּ זָרְעוֹ חֶלֶק זֶה, וּמִפְּנֵי שֶׁמְכִיר כֶּבֶשׂ אֵת חֲצֵי הַגִּלְעָד הַצְּפוֹנִי בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה, קִיבְלוּ זָרְעוֹ נַחֲלָה זֹאת, כְּמוֹבָא בְּפְסוּק הַבֵּא. וְעֵינַי מַעֲט יוֹתֵר בְּאַרְיֻכּוֹת בְּסוּף פְּרִשְׁת מְטוֹת וּבְבִיאורֵנוּ שֶׁם.

(טו) וְלִזְרַע שֶׁל וְלִמְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה, נְתַתִּי אֵת הַגִּלְעָד (חֲלֻקוֹ הַצְּפוֹנִי בְּלִבָּד):

(טז) וְלְרְאוּבֵנִי וְלְגָדִי, נְתַתִּי מִן הַגִּלְעָד- חֲלֻקוֹ הַצְּפוֹנִי שֶׁל הַגִּלְעָד, מִנַּחַל יְבוֹק וְדְרוֹמָה, וְעַד נַחַל אַרְנוֹן בְּדָרוֹם, וְעַד לְתוֹךְ הַנַּחַל (אף הַנַּחַל עֲצָמוֹ וְהַעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹכּוֹ (בְּלִשׁוֹן הַתּוֹרָה נַחַל הוּא לֹא הַמְּקוֹם שֶׁבוּ זֹרְמִים הַמִּים אֲלֵא כָּל הַעֲמָק (ואדל)), בְּנַחֲלַת בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד הֵם) וְגִבְל־זֶה גְּבוּלֵם בְּדָרוֹם, וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל מִמְּזֻרַח (מְקוֹם מוֹצֵא הַנַּחַל), שֶׁהוּא גְּבוּל בְּנֵי עֲמוֹן:

(יז) וְעוֹד קִבְלוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וְגַד- וְהָעֲרָבָה הִיא מִישׁוֹר הִירְדֵן (הַמְּכוֹנָה הַיּוֹם 'בְּקַעָה'), וְהִירְדֵן מִמַּעֲרָב וְגִבְלֵם וְכָל גְּבוּלוֹ, תַּחֲמוֹ, מִכְּנָרַת בְּצִפּוֹן וְעַד יַם הָעֲרָבָה הִים אֲשֶׁר אֲצֵל הָעֲרָבָה (הַמִּישׁוֹר), שֶׁהוּא יַם הַמֶּלַח בְּדָרוֹם, תַּחַת הַנְּמִצָּא מִתַּחַת לְאַשְׁדּוֹת- הַשְּׂפָכִים שֶׁל הַפְּסָגָה- הַמִּים הַיּוֹרְדִים מֵהָרִי מוֹאֵב נִשְׂפָכִים לִים הַמֶּלַח, מְזַרְחָה- מִמְּזֻרַח לֵהֶם. זֹאת אוֹמֵרַת שְׁחוֹף מֵהַשֹּׁטַח שֶׁבֵּין נַחַל אַרְנוֹן לְנַחַל יְבוֹק, קִיבְלוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וְגַד עוֹד רְצוּעַת שֹׁטַח כִּלְפֵי צִפּוֹן, הַנְּמִצָּאָת בְּ'בְּקַעָה' עַד לִים הַכִּינֶרֶת.

תנאי בני גד ובני ראובן

(יח) מִשֶּׁה פוֹנָה אֵל בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן- וְאַצּוֹ אֹתְכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר: יָדוּד אֱלוֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ לְנַחֹל אוֹתָהּ, וְלָכֵן חֲלוּצִים חֲמוּשִׁים בְּכָלִי מִלַּחְמָה עַל הַחֲלָצִיִּים תַּעֲבְרוּ לִפְנֵי אַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתֶּם, כָּל בְּנֵי חֵיל- אֲנָשֵׁי הַצָּבָא:

(יט) רַק נְשִׁיכֶם וְסֻפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם בְּהֵמוֹתֵיכֶם, אֲשֶׁר יִדְעֵתִי כִּי מִקְנֵה בְּהֵמוֹת רַב לָכֶם, הֵם יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נְתַתִּי לָכֶם בְּעֵבֶר הִירְדֵן הַמְּזֻרָחִי:

(כ) עַד אֲשֶׁר יִנִּיחַ יָדוֹד לְאַחֵיכֶם כָּכֶם- כְּמוֹתְכֶם, וְיִרְשׁוּ- יִנַּחְלוּ גַם הֵם אֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָדוּד אֱלוֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם בְּעֵבֶר הִירְדֵן הַמַּעֲרָבִי, וְשִׁבְתֶּם- אֲזִתְּשׁוּבוּ אִישׁ לִירְשָׁתוֹ לְנַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר נְתַתִּי לָכֶם:

חיזוק יהושע

(כא) וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בָּעֵת הַהוּא לֵאמֹר: עֵינֶיךָ הָרֹאֵת אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם לְשָׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה-
סיחון ועוג, אשר השמידם ה' לפנינו, כִּן- ככה יַעֲשֶׂה יְדוּד לְכָל הַמְּמַלְכֹת אֲשֶׁר אֶתְּה עִבְרָ שָׁמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:
(כב) לֹא תִירָאוּם- תִּפְחָדוּ מֵהֶם, כִּי- מִפְּנֵי שֶׁ יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם:

פרשת ואתחנן

תפילת משה להיכנס לארץ

(כג) וְאֶתְחַנֵּן- הַתַּחֲנַנְתִּי אֶל יְדוּד בָּעֵת הַהוּא (לאחר מלחמת סיחון ועוג) לֵאמֹר:

(כד) מִשֶּׁה פוֹתַח בְּדַבְרֵי שְׂבַח לַה' - אֲדוֹנֵי יְדוּד, אֶתְּה הַחֲלוֹת- הַתַּחֲלַת לְהִרְאוֹת אֶת עֲבָדֶיךָ, אֵת גְּדֻלָּתְךָ וְאֵת יָדְךָ הַחֲזָקָה-
הַנִּיסִים הַגְּדוּלִים שֶׁעָשִׂית לָנוּ בַּמִּצְרַיִם וְכִן בַּמִּלְחָמָה מוֹל סִיחוֹן וְעוֹג, אֲשֶׁר מִי אֵל- ל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה- אֲשֶׁר
יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְּבוּרֹתֶיךָ? הַכוֹוֵנָה- אֵינן א-ל כִּזֶּה אֵלָּא רַק ה':

(כה) וְאֵנִי מִבְּקָשׁ- אֶעֱבְרָה נָא אֶת הַיַּרְדֵּן, וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הֲהִיא טוֹבָה הִנֵּה- רַכֵּס הַרִי
יְהוּדָה וְשׁוֹמְרוֹן, וְהַלְבָּנוֹן- הַרִי הַלְבָּנוֹן:

(כו) וְיִתְעַבֵּר- הַתַּמְלָא כַּעַס יְדוּד בִּי לְמַעַנְכֶם- בַּגִּלְלָכֶם, שֶׁאַתֶּם רַבְתֶּם אִתִּי וְעַם ה' בְּמִי מְרִיבָה, וְלָכֵן וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהֵי,
וַיֹּאמֶר יְדוּד אֱלֹהֵי: רַב לָךְ- דִּי לָךְ, מִסַּפִּיק, אֵל תּוֹסֵף דָּבָר אֱלֹהֵי עוֹד בְּדָבָר הִנֵּה- אֵל תִּתְפַּלֵּל עוֹד עַל עַנְיִן זֶה:

(כז) עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה (שֶׁל הַר הָעֵבְרִי, כַּכְּתוּב בַּפְּרָשָׁה פִּינַח) וְשֹׂא עֵינֶיךָ יְמִינְךָ וְצַפְנָה וְתִימְנָה וּמִזְרָחָה- לַחֲלָקִים
אֵלוֹ שֶׁל הָאָרֶץ (וְלֹא שֶׁמֶשֶׁה הִיא צִרִיךְ לַהֲסַתְכֵל מִזְרַחָה), וְרִאֵה בְּעֵינֶיךָ אֵת כָּל הָאָרֶץ (בְּדֶרֶךְ נֶס), כִּי- מִפְּנֵי שֶׁ לֹא תַעֲבֹר
אֶת הַיַּרְדֵּן הִנֵּה. וְזֶה מִה שֶׁכְּתוּב בַּפְּרָשָׁה פִּינַח שֶׁה' אָמַר לוֹ עֲלֵה אֵל הַר הָעֵבְרִי הַזֶּה וְרִאֵה אֵת הָאָרֶץ וְכו', וְשֶׁם
כְּתוּב גַּם שֶׁמֶשֶׁה בִּיקֶשׁ מֵה' שִׁימְנָה מִנְהִיג, וְה' אָמַר לוֹ שִׁימְנָה אֵת יְהוֹשֻׁעַ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב לְקַמֵּן:

(כח) וְצֹ- תִמְנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְמִנְהִיג, וְחֲזָקָהוּ וְאַמְצָהוּ, כִּי הוּא יַעֲבֹר לְפָנֵי הָעָם הִנֵּה- יִנְהִיג אוֹתָם בְּכַנִּיסָה לָאָרֶץ, וְהוּא
יִנְחִיל אוֹתָם- יִתֵּן נַחֲלָה לְכָל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט, אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה. יוֹצֵא שְׁשָׁנֵי הַפְּסוּקִים הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁל פְּרָשַׁת דְּבָרִים
הֵם מִבְּחִינַת הַזְּמַן לְאַחַר פְּרִשְׁיָה זֶה.

(כט) וְנָשָׂב בְּגִי'א- בַּעֲמֻק, מוֹל בֵּית פְּעוֹר- מוֹל הַמְּקוֹם שֶׁבּוֹ חֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל עִם בְּנוֹת מוֹאָב בְּבַעַל פְּעוֹר.

נֹאֵם מִשֶּׁה הָרֵאשׁוֹן הַסְּתִיִּים כֹּאן. הַנֹּאֵם הוּא נֹאֵם הַיִּסְטוֹרִי שֶׁסוֹקֵר אֶת קוֹרוֹתֵיהֶם מִיִּצְיָאֵת מִצְרַיִם וְעַד לַעֲכָשׁוֹ,
וְמֵה הִבִּיא אוֹתָם לַעֲרֻבוֹת מֹאֹב לְאַחַר 40 שָׁנוֹת נְדוּדִים בַּמִּדְבָּר.

- מִכֹּאן מִתְחִיל נֹאֵם מִשֶּׁה הַשְּׁנִי שִׁימְשֵׁךְ עַד לַפְּרָשָׁה רֵאֵה. בְּנֹאֵם זֶה יִזְהִיר מִשֶּׁה אֵת יִשְׂרָאֵל לְשִׁמּוֹר אֵת
הַמִּצְוֹת, וַיִּבְסַס אֵת דְּבָרָיו עַל כַּמָּה נְקוּדוֹת. בְּנוֹסֵף, יוֹפִיעוּ בּוֹ כַּמָּה מִצְוֹת שֶׁהֵן הַיִּסוּדוֹת לְכָלל הַמִּצְוֹת.

פרק ד

אזהרת משה לשמור את המצוות

(א) וְעֵתָה- לְאוֹר הַדְּבָרִים שֶׁנֹּאמְרוּ עַד עַכְשָׁיו (אוֹדוֹת הַרְקַע הַהִיסְטוֹרִי שֶׁל הַיִּמְצָאוֹתֵנוּ כֹּאן וְעַכְשָׁיו) יִשְׂרָאֵל, שָׁמַע-
הַקֶּשֶׁב וְקִבַּל, אֶל הַחֻקִּים- הַמִּצְוֹת שֶׁאֵינְכֶם מְבִינִים, וְאֵל הַמִּשְׁפָּטִים- הַמִּצְוֹת שֶׁאַתֶּם כֵּן מְבִינִים, אֲשֶׁר אֲנִי מְלַמֵּד
אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת, לְמַעַן- בְּשִׁבִיל שְׂבוֹכוֹתֵם תִּחְיוּ, וּבְאַתֶּם וִירְשֶׁתֶם- וְתִנְחַלוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן
לָכֶם:

(ב) רֵאשִׁית לְכָל- לֹא תִסְפוּ עַל הַדָּבָר- הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם- שֶׁלֹּא תִמְצִיאוּ מִצְוָה כְּלִשְׁהִי, וְלֹא תִגְרְעוּ-
תַּחֲסְרוּ מִמֶּנּוּ- אַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁלֹּא לְשִׁמּוֹר אֶת מִצְוֹת יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם. צִוּוִי זֶה שֶׁלֹּא
לְהוֹסִיף אוֹ לְגְרוֹעַ עַל יְדֵי בֶשֶׁר וְדָם מִהַתּוֹרָה, הוּא יִסוּדִי כְּדִי לְהַבִּין שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת הֵן רַק מֵה':

(ג) עֵינֵיכֶם הָרְאוּת אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְדוּד בְּבַעַל פְּעוֹר - כאשר חלק מהעם זנה אחרי בעל פעור, כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלְךְ אַחֲרֵי בַעַל פְּעוֹר - ועבד עבודה זרה, הִשְׁמִידוּ יְדוּד אֱלֹהֵיךָ מִקְרָבְךָ - כמו שכתוב בסוף פרשת בלק שמתו במגיפה 24 אלף אנשים מישראל, ואם כן אתם רואים שמי שעבד ע"ז אינו חי:

(ד) וְאִילוּ וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּיְדוּד אֱלֹהֵיכֶם - אלו שלא זנו אחרי בעל פעור, חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם ובכך אתם רואים ששמירת המצוות גורמת לאדם לחיות:

(ה) רְאֵה לְמַדְתִּי - אני מלמד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, ואינני אומר אותם מליבי, אלא הכל הוא רק כְּאֲשֶׁר צִוִּי יְדוּד אֱלֹהִי, וחוקים אלו שאני מצווה הם לְעִשׂוֹת כֵּן - ככה בְּקָרְב - בתוך הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

(ו) וּשְׁמַרְתֶּם - מצוות לא תעשה, וְעִשִׂיתֶם - מצוות עשה, כִּי - מפני שהתורה הוא חֻכְמַתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ: רַק דָּבָר זֶה נִיתֵן לּוֹמֵר עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם עִם חֻכְם וְנִבּוֹן, הַגּוֹי - העם הַגְּדוֹל - החשוב הַזֶּה - היינו שתהיה לכם גם תועלת משמירת המצוות בכך שהגויים ישבחו אתכם ויגידו שאתם חכמים ונבונים:

(ז) והגויים צודקים במה שיאמרו, שהרי באמת כִּי מִי גוֹי גְּדוֹל - חשוב אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו ועוזרים לו בעת צרתו, בַּיְדוּד אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו - שבכל פעם שאנו קוראים אליו הוא עונה אותנו, וגם דבר זה יראו הגויים - שבזכות שמירת החוקים והמשפטים, ה' קרוב אליכם ושומע אתכם:

(ח) ודבר נוסף: וּמִי גוֹי גְּדוֹל - חשוב, אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים - הגונים וישרים, כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם! הרי אין עוד עם כזה. וזה שבח שלישי - שחוקי התורה הם ישרים:

אזהרה על זכירת מעמד הר סיני

(ט) על מנת לשמור את כל המצוות, צריך לזכור את יסוד החיוב שלהם, שהוא במתן תורה, ולכן אומר משה: רַק - על דבר זה צריך להקפיד עליו במיוחד, הַשְּׁמֵר לָךְ - תזהר לך, וּשְׁמֹר נִפְשְׁךָ מְאֹד, פֶּן - שלא תִשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ, וגם תזהר וּפֶן - שלא יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ - לא רק לא לשכוח אלא שלא יסורו מהלב לעולם, ואתה צריך להיזהר בכך כִּלְיָמֵי חַיֶּיךָ, וגם וְהוֹדַעְתֶּם לְבְנֵיךָ וּלְבְנֵי בְנֵיךָ - לכל הדורות אחריו, והמדובר הוא על -

(י) אותנו יום אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ לְפָנַי יְדוּד אֱלֹהֵיךָ בְּחָרֵב - בהר סיני, בְּאָמַר יְדוּד אֱלֹהֵי - אל משה: הַקְהֵל - אסוף לי אֶת הָעָם וְאֲשַׁמְעֵם אֶת דְּבָרַי - אומר להם את התורה בעצמי, כדי שֶׁ אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִירְאָה אֶתִּי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאָדָמָה (כמו שמופיע בסוף פרשת יתרו, שה' דיבר לישראל בעצמו 'לבעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו'), וגם וְאַתְּ בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן:

(יא) משה עובר לתיאור מעמד הר סיני - וּתְקַרְבוּן וְתַעֲמְדוּן תַּחַת הַהָר, וְהָרָה הָיָה בְּעַרְבֵי אֵשׁ עַד לַבַּיִת הַשָּׁמַיִם - לגובה רב, כאילו עד אמצע השמים, והאש היתה מוקפת חֶשֶׁךְ - שנגרם בגלל עָנָן - סמיך וְעַרְפָּל - פחות סמיך, שהיו על ההר: (יב) וַיְדַבֵּר יְדוּד אֵלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם שֹׁמְעִים, וְתִמְוִנָה אֵינְכֶם רְאִים - לא ראיתם את צורת ה', זולתני - חוץ מ קוֹל שאותו שמעתם:

(יג) וַיִּגַּד לְכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לְעִשׂוֹת, שֶׁזֶה עֲשִׂיתֶם הַדְּבָרִים, וַיִּכְתְּבֶם עַל שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים:

(יד) וְאַתִּי צִוָּה יְדוּד בְּעַת הַהוּא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים - את שאר התורה, וזה היה לאחר שביקשתם שאני אדבר אליכם את שאר התורה ולא ה' (כמובא בסוף פרשת יתרו - 'דבר אתה עימנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו אלוהים פן נמות'), כדי לְעִשְׂתְּכֶם אֲתֶם בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ - שעיר קבלת התורה ומצוות היתה כדי לקיימם בארץ:

אזהרה שלא לעבוד עבודה זרה

(טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם - תיזהרו מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם, כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה - צורה כלשהיא, בַּיּוֹם דָּבַר יְדוּד אֵלֵיכֶם בְּחָרֵב - בהר סיני מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

(טז) תיזהרו פן- שלא תִשְׁחַתְּנוּ את הדרך שלכם, וְעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל- עשוי עץ או אבן וכדומה, תִּמְוֹנֶת- שעשוי בצורת כָּל סִמֶּל- כל צורה שמסמלת משהו, תִּבְנִית זָכָר או נְקֵבָה- שתעשו פסלים בצורה כזו ותגידו שהי שולט דרכם בעולם וכדומה:

(יז) או תִּבְנִית- צורה של כָּל בְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ, או תִּבְנִית- צורה של כָּל צִפּוֹר כִּנְף אֲשֶׁר תִּעֲוֹף בְּשָׁמַיִם:

(יח) או תִּבְנִית של כָּל רֶמֶשׂ בְּאֶדְמָה, או תִּבְנִית של כָּל דָּגָה אֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

(יט) וכן תיזהרו ופן- שלא תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיְמָה, וְרֵאִיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים או את כָּל צֶבֶא- אחד מכווכבי הַשָּׁמַיִם, וְנִדְחַתְּ- ותסור מהדרך, וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעַבַּדְתָּם, ומעיר כאן משה אֲשֶׁר חָלַק יְיָ אֱלֹהֵיךָ אֶתְּם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם- שהי שולט בשאר האומות דרך השרים המיוחדים להם, והשלטון של שרי האומות הוא דרך המזלות וכוכבי השמים, והגויים טועים ועובדים את הכוכבים בעצמם:

(כ) אבל וְאֶתְּכֶם לָקַח יְיָ, וַיּוֹצֵא אֶתְּכֶם מִכּוּרְבַּל- מקום האש בו מזקקים את הברזל מהפסולת שבו, וזהו משל ל מִמִּצְרַיִם- ששם המצרים עינו אתכם, והי הוציא אתכם משם כדי לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם נְחֻלָּה- שהוא בעצמו ינהיג אתכם ולא דרך שרים וכוכבים כשאר הגויים, ולכם בודאי אסור לטעות ולעבוד את הכוכבים, כִּי־ הִזָּה- כמו שאתם רואים עכשיו שהי הוא המשגיח עליכם:

(כא) משה מסביר לישראל מדוע חשוב לו להזהיר על עבודה זרה לפני הכניסה לארץ, וזה מפני ש וַיְדַוּ הַתְּאֲנִי- כעס מאוד בִּי עַל דְּבַרְיֶכֶם- על עניינכם, וַיִּשָּׁבַע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת הַיָּרְדֵן וּלְבַלְתִּי בֵּא אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֵיךָ נָתַן לְךָ נְחֻלָּה, בעקבות חטא מי מריבה שלי:

(כב) כִּי- אלא אֲנֹכִי מֵת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת, אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת הַיָּרְדֵן, אבל וְאֶתֶּם עֲבָרִים וַיִּרְשָׁתֶם אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת, ולכן אני מזהיר אתכם עכשיו שלא תעבדו עבודה זרה כי אני לא עובר איתכם לארץ:

(כג) הַשְּׁמַרְוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם, בכך ש וְעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תִּמְוֹנֶת כָּל- בצורה של כל דבר, אֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֵיךָ- שלא לעשות:

(כד) ותיזהרו מאוד כִּי- מפני ש יְיָ אֱלֹהֵיךָ אֵשׁ אֲכָלָה- שורפת הוא, אֶל קְנָא- נוקם, והא יעניש וישרוף (כמשל) כל מי שיעשה פסל כלשהו:

תוכחה ועונש בעניין עבודה זרה, והתשובה ממנה

לאחר שהזהיר משה הפרשיה הקודמת על עשיית עבודה זרה, הוא מזהיר מה יהיה העונש בעקבותיה. הסברנו את הפרשה הזו לא בתור נבואה של משה, אלא כאזהרה מה עלול לקרות לישראל אם יעבדו עבודה זרה.

(כה) כִּי- אם תוֹלִיד בָּנִים וּבָנִי בָנִים, וְנוֹשְׁנֶתֶם- תהיו ישנים, ותהיו כבר זמן רב בְּאֶרֶץ, וְהִשְׁחַתְּם- תהרסו את דרככם, בכך ש וְעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תִּמְוֹנֶת- בצורה של כל דבר, ובכך- וְעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ אֱלֹהֵיךָ לְהַכְעִיסוֹ:

(כו) הַעֲיִדְתִּי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ שֶׁהֵם קִיִּימִים לְעוֹלָם וַיּוֹכְלוּ לְהַעֲדִי לְעוֹלָם, שכך יקרה לכם אם תעבדו עבודה זרה- כִּי- אשר אֲבַד תִּאבְדוּ- תושמדו מֵהָר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתֶּם עֲבָרִים אֶת הַיָּרְדֵן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ- לנחול אותה, לא תִּאָרִיכוּ יָמִים עִלֶּיהָ, כִּי- אלא הַשָּׁמַד תִּשְׁמַדוּ- ממנה:

(כז) וְהִפִּיץ- יפזר יְיָ אֱתְּכֶם בְּעַמִּים, וְנִשְׁאַרְתֶּם מֵתֵי- אנשי מִסְפָּר- מעט אנשים, שאפשר לספור אותם, בְּגוֹיִם- בעמים, אֲשֶׁר יִנְהַג- יוביל, יְיָ אֱתְּכֶם שָׁמָּה, שלא רק תגלו מהארץ אלא גם תתמעטו (כי ימותו אנשים רבים):

(כח) וְעַבַּדְתֶּם שֵׁם אֱלֹהִים מֵעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם- גם בגלות תמשיכו לעבוד עבודה זרה (אך שם זה כבר יהיה לא מבחירה שלכם, אלא בכפייה), שהפסלים האלו עשויים עַץ וְאֶבֶן, אֲשֶׁר לא יִרְאוּ ולא יִשְׁמְעוּ ולא יִאֲכָלוּ ולא יִרְיָחוּ, זאת אומרת שהם אינם חיים כלל, ולמרות זאת אתם תעבדו אותם:

(כט) וּבִקְשַׁתֶּם מִשָּׁם- ממצבכם הקשה בגלות אֶת יְיָ אֱלֹהֵיךָ- ואם תבקשו אותו כדי לחזור אליו בתשובה, ואז וּמִצָּאתָ- הוא יקבל את תשובתכם, אבל זה יהיה רק כאשר כִּי תִדְרֹשְׁנוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ:

(ל) בצר לך- כשיהיו לך צרות, ומצאוך כל הדברים האלה- שתהיו בגלות וכו', וזה יהיה באחרית- בסוף הימים, אז אני אומר לכם ש ושבתי עד ידוד אלוהיך ושמעתי בקלו- שתשובו אל ה':

(לא) וכדאי לכם לחזור בתשובה אל ה', כי למרות שהירביתם לפשוע מולו, הוא יקבל אתכם בתשובה פי א-ל רחום ידוד אלוהיך ולכן לא ירפך- ירפה ממך, לא יעזוב אותך, ולא ישחיתך- ולא ישמיד אתכם, ולא ישכח את ברית אבתיך אשר נשבע להם שהזרע שלהם יהיו עמו ונחלתו:

(לב) בפסוקים הבאים משה מסביר לישראל מדוע זה כל כך חמור לעבוד עבודה זרה ובכך לכפור בטובתו של ה' לישראל- כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך- על הימים הקודמים לך, למן היום אשר ברא אלוהים אדם על הארץ- מבריאת העולם, ולמקצה השמים ועד קצה השמים- ובכל העולם כולו תשאל את שאלתך, שהיא הנהייה כדבר הגדול הזה או שאפילו רק הנשבע כמהו- היתה שמועה שהיה דבר כמו שיפורט להלן, ומה הדבר?

(לג) השמע- האם שמע עם שלם של אנשים קול של אלוהים מדבר מתוך האש כאשר שמעתי אתה- עם ישראל במעמד הר סיני, ויחי- וחי אחר כך? התשובה היא שבודאי שלא שמע אף עם דבר כזה מעולם:

(לד) או- אפשרות נוספת לשאלה שתשאל- הנסה- האם ניסה אלוהים כלשהו לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי- עם מתוך עם, על ידי במסות- ניסים גדולים, באתת ובמופתים- מכות מצרים, ובמלקמה- מכת בכורות, ובנד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים- שגרמו למצרים לירא מה', ככל אשר עשה לכם ידוד אלוהיכם במצרים לעיניך? האם יש אלוהים שעשה כך? והתשובה גם כאן ברורה- לא היה דבר כזה מעולם, ולכן בגידה בה' על ידי עבודה זרה היא חמורה ביותר:

(לה) אתה הראת בעיניך לדעת- בשני אירועים אלו- פי- אשר ידוד הוא האלוהים- השולט בעולם, ש אין עוד – אלוהים, כח אחר השולט בעולם מלבדו:

(לו) מן השמים השמיעך את קלו ליסרך- כדי ללמד אותך מוסר, כדי שתירא ממנו, ועל הארץ הראך את אשו הגדולה- על הר סיני, ודבריו שמעתי מתוך האש:

(לז) ותחת- ובעבור כי אהב את אבתיך, לכן ויבחר בזרעו אחריו, ויוצאך בפניו- בעצמו בכחו הגדל ממצרים, וזה היה בשביל-

(לח) להזריש גוים גדלים ועצמים- וחזקים מפיך מפניך, וכדי להביאך ו לתת לך את ארצם נחלה פיוס הזה- עכשיו, כמו שאתם רואים שכבר לקחנו את ארצות סיחון ועוג לנחלה:

(לט) וידעת היום- בשכל, על ידי אירועים אלו, והשבת אל לבבך- וגם תפנים את הדברים בתוך רגשותיך, פי- אשר ידוד הוא האלוהים- השולט בעולם, בשמים מפעל ועל הארץ מתחת, אין עוד אלוהים או כח אחר חוץ ממנו:

(מ) ולכן ושמרת את חקי ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר- כדי ש: 1. ייטב לך ולבניך אחרריך 2. ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ידוד אלוהיך נתן לך כל הימים- שלא תיגלו מהארץ:

הבדלת ערי המקלט

(מא) אז- לפני שהתחיל לומר לישראל את כל המצוות של התורה, יבדיל משה שלש ערים בעבר הידון מזרחה שמש:

(מב) לנס שמה- לערים אלו- רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת- בלי כוונה, וגם- והוא לא שגא לו מתמל שלשם- שנוכל לומר שעשה זאת כאילו בטעות אך באמת התכוון לכך, ונס- ויברח אל אחת מן הערים האלו- האלה, וחי- ויחיה, שגואל הדם לא יהרוג אותו:

(מג) הערים שמשה הפריש: את העיר בצר במדבר בארץ המישר לראובני, ואת העיר ראמת בגלעד לגדי, ואת העיר גולן בבשן למנשי:

פתיחה לאמירת המצוות

פסוקים אלו הם למעשה חזרה על מה שנאמר בתחילת החומש, אך מכיוון שנפסקו דבריו של משה בדברים רבים שאמר ועכשיו הוא בא להתחיל באמירת המצוות, חוזרת התורה וכותבת את מה שנאמר כבר בתחילת הספר.

(מד) וְזֹאת (מה שיפורט להלן עד סוף נאום המצוות) הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(מה) אֱלֹהֵי הַעֲדוֹת- מצוות המעידות על מאורע כלשהו, **וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם** (הכוונה היא 40 שנה לאחר מכן, בתקופה הזו שמשה מדבר אל ישראל, שזה ב'תקופת' יציאת מצרים):

(מו) ומשה דיבר זאת בְּעֵבֶר הַיִּרְדֵּן הַמְזֻרְחִי, בְּגִיא- בעמק שנמצא מול בית פְּעוֹר- שם חטאו ישראל בבעל פעור, שזה נמצא בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן, אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם (הכוונה היא 40 שנה לאחר מכן, בתקופה הזו שמשה מדבר אל ישראל, שזה ב'תקופת' יציאת מצרים):

(מז) וַיִּירָשׁוּ- כבשו אֶת אֶרְצוֹ וְאֶת אֶרֶץ עֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן שהם שָׁנִי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיִּרְדֵּן מִזְרַח שְׁמֶשׁ:

(מח) נחלת שני המלכים הללו היא מְעַרְעֵר- מהעיר ערוער אֲשֶׁר עַל שַׁפַּת נַחַל אֲרִגְנָן בְּדִרוֹם, וְעַד הַר שִׂיאָן הוּא הַר חֶרְמוֹן בַּצִּפּוֹן:

(מט) וכבשו גם את וְכָל הָעֲרָבָה- המישור (השטח שמכונה היום 'בקעת הירדן') שב עֵבֶר הַיִּרְדֵּן מִזְרָחָה, וְעַד יַם הָעֲרָבָה- ים המלח, וגם תַּחַת אֲשֻׁדָּת- שפך הנחלים שנשפך מ הַפְּסָגָה- הרי מואב (הכוונה היא לשטח הנמוך שממזרח לצפוננו של ים המלח, והוא אינו חלק מ'בקעת הירדן'):

פרק ה

הקדמה לאמירת המצוות

(א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: שְׁמַע- הקשיבו יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֲקִים וְאֵת הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר- מדבר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם, וְלִמְדֹתֶם אֹתָם- תלמדו את החוקים הללו (לימוד דיני התורה), וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם- ותקיימו אותם:

(ב) הבסיס לשמירת המצוות הוא לדעת ש ידוד אלוהינו כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחָרֵב- בהר סיני:

(ג) לא רק אֵת אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ידוד אֵת הַבְּרִית הַזֹּאת (ואז זה דבר רחוק שרק שמענו עליו), כִּי- אלא גם עם חלק מ אֲתָנוּ (שהיו אז פחותים מתשע עשרה שנה), וכדי להדגיש הוא חוזר- אֲנַחְנוּ, אֱלֹהֵי פֶה, הַיּוֹם כָּלָנוּ חַיִּים:

(ד) פְּנִיִם בְּפָנִים דָּבַר ידוד עִמָּכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ- ולא דרכי, אלא שמעתם את ה' בעצמו:

(ה) אמנם, מהזמן שלאחר מעמד הר סיני אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין ידוד וּבֵינֵיכֶם בְּעַת הַהוּא, כדי לְהַגִּיד לְכֶם אֵת דְּבַר ידוד- את שאר המצוות, וזה קרה כִּי יִרְאֶתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ עַד שׁ וְלֹא עֲלִיתֶם בְּהָר- שאפילו למקום שהיה מותר לכם להגיע בהר לא הגעתם, ומפני היראה הזו ביקשתם שאני אמשיך לומר את שאר המצוות ולא ה', לֹאמֹר- וכך אמר ה' בהר סיני (מוסב על הפסוק הקודם):

עשרת הדברים

(ו) אָנֹכִי ידוד אלוהיך אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים, כך שאתם מכירים ויודעים אותי ואת כוחי ואת אהבתי אליכם:

(ז) ולכן לא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים- שתעבוד אותו על פְּנֵי- במקומי:

(ח) לא תַעֲשֶׂה לְךָ פְּסֵל של כָּל תְּמוּנָה- כל צורה של דבר אֲשֶׁר בְּשָׂמִים מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בְּמִים מִתַּחַת לָאֶרֶץ:

(ט) וגם לא תשתחוה להם ולא תעבדם - כגון להקריב לו קרבנות, כי אנכי ידוד אלוהיך - ולכן תעבוד רק אותי, ואני אל-קנא - שכועס ונוקם במי שעובד עבודה זרה, ואני פקד - זוכר ומעניש בעבור עון אבות - על בנים ועל שלשים - דור שלישי ועל רבעים - ולדור רביעי לשנאי - אם הדורות הבאים גם הם עובדים ע"ז:

(י) אבל אני ועשה חסד לאלפים - לאלפי דורות - לאהבי ולשמרי מצותי:

(יא) לא תשא - תגיד את שם ידוד אלוהיך לשוא - לחינם, כי לא ינקה ידוד מעונש (זאת אומרת לא יסלח) את אשר ישא את שמו לשוא:

(יב) שמור את יום השבת לקדשו (מלעשות מלאכה) כִּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ במעמד הר סיני:

(יג) ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך:

(יד) ויום השביעי שבת לידוד אלוהיך - לשם ה', לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך, וגרך אשר בשעריך - הגויים שבארץ, שלא תאמר להם לעשות מלאכה, וכל זה למען למען ינוח עבדך ואמתך כמוך:

(טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ידוד אלוהיך משם בנד חזקה ובזרע נטויה, על פן צוּךָ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לעשות את יום השבת - ציוה אותך שתעשה יום מנוחה אחד כל שבוע, וכך תזכור שפעם היית עבד ללא מנוחה כלל:

(טז) כבד את אביך ואת אמך כִּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ במעמד הר סיני, למען יאריכון ימך - שלא תצאו לגלות, ולמען ייטב לך על האדמה אשר ידוד אלוהיך נתן לך - ויהיה לכם טוב על הארץ:

(יז) לא תרצח - תהרוג ישראל שלא כדין, ולא תנאף - תשכב עם אשת איש, ולא תגנב, ולא תענה - תעיד ברעף עד - עדות שוא - לחינם, עדות שקר:

(יח) ולא תחמד - תרצה את אשת רעך, ולא תתאנה - תרצה שיהיה לך את בית רעך או שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל דבר אשר שייך לרעך:

הקורות לאחר מעמד הר סיני

(יט) את הדברים האלה דבר ידוד אל כל קהלכם בהר מתוך האש שהיתה מוקפת ב הענן העבה, והערפל - ענן קלוש, והם נאמרו ב קול גדול - בעוצמה גבוהה ולא יסף - ולא הוסיף עוד לדבר אליכם בקול זה, ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי (לאחר ארבעים יום):

(כ) ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך - החושך היה בגלל הענן והערפל שהקיפו את האש, אבל למעלה מהחושך וההר בער באש שהפחידה אתכם, ולכן - ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם - המנהיגים וזקניכם - החכמים:

(כא) ותאמרו: הן- הנה הרֵאָנוּ יְדוּד אֱלֹהֵינוּ אֵת כְּבוֹדוֹ וְאֵת גְּדוּלוֹ - באש ובברקים ובקול השופר וכו', וְאֵת קְלוֹ שְׁמֵעֵנוּ מִתוֹךְ הָאֵשׁ. היום הזה ראינו - נוכחנו לדעת כי ידבר אלוהים את האדם וחי, ואם כך, אנו כבר מאמינים בנבואה מה' כך שנוכל להאמין במצוות שאתה תאמר לנו בשם ה':

(כב) ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת, אם יספים - מוסיפים אֲנַחְנוּ לְשִׁמְעַת קוֹל יְדוּד אֱלֹהֵינוּ עוֹד - וּמָתָנוּ - אנו חוששים למות:

(כג) כי מי כל בשר - אדם אשר שמע קול אלוהים חיים (ולא מתים כמו הפסילים) מדבר מתוך האש כמנו ויחי? (זה שאנו חיים עכשיו, לאחר ששמענו את ה', זה חידוש גדול, ואנו מפחדים שאם נוסיף לשמוע אותו עוד אז נמות, ומכיוון שכבר ראינו שה' מנבא אנשים, אז -

(כד) קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ידוד אלוהינו, ואת - אתה תדבר אלינו את כל אשר ידבר ידוד אלוהינו אליך - את כל שאר המצוות, ושמענו ממך ועשינו:

(כה) וישמע ידוד את קול דבריכם בדברכם אלי, ויאמר ידוד אלי: שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך, היטיבו - אמרו דבר טוב וישר ב כל אשר דברו - שהרי זה מעיד על יראתם הרבה ממני:

(כו) מי יתן- הלוואי והיה לבבם שנמצא במצב זה- ביראה הנוכחית ממני- להם, ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים- עד סוף הדורות, למען ייטב להם ולבניהם לעלם:

(כז) לך אמר להם: שובו לכם לאהליכם:

(כח) ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם, כדי ש ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה (כאן רואים שעיקר נתינת המצוות הוא כדי לקיימם בארץ ישראל):

הקדמה להמשך אמירת המצוות

(כט) ושמרתם לעשות את המצוות כאשר צוה ידוד אלוהיכם אתכם, לא תסרו- תזונו מדרך המצוות מין ושמאל, אלא-

(ל) בכל הדרך אשר צוה ידוד אלוהיכם אתכם תלכו, למען בשביל ש: 1. תחיון 2. וטוב לכם 3. והארכתם ימים בארץ אשר תירשון- לא תצאו לגלות:

פרק ו

(א) מכיוון שרציתם שאני אומר לכם את שאר המצוות, אמרתי לכם אותם בעצמי ועכשיו אחזור אליהם. וזאת

המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ידוד אלוהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:

(ב) ומטרת אמירת המצוות אליכם פעם נוספת היא למען תירא את ידוד אלוהיך לשמר את כל חקתי ומצותי אשר אנכי מצוה, אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך, וזה בשביל ש ולמען יארכו ימיהם- שתחיה שנים רבות:

(ג) ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר- כדי ש: 1. ייטב לך 2. ואשר תרבונו מאד כאשר דבר ידוד אלוהי אבתיך לך (שהבטיח לאבות להרבות אתכם כחול הים וכוכבים), וכל זה יהיה ב ארץ זבת חלב ודבש:

המשך אמירת המצוות לישראל

(ד) שמע- הקשיבו ושימו לבכם ישראל, לכך ש ידוד הוא אלוהינו- משגיח עלינו, ו ידוד הוא אהד- ואין עוד אלוהים חוץ ממנו:

(ה) ואהבת את ידוד אלוהיך בכל לבבך- בכל כוחות הלב שלך- הרגשות, ובכל נפשך- עד כדי שתהיה מוכן למסור את נפשך על אהבתו, ובכל מאדך- הימאודי שלך, זאת אומרת בצורה הכי טובה שאפשר, בכל הכוחות הקיימים:

(ו) והיו הדברים האלה- שה' הוא אחד וצריך לאהוב אותו, אשר אנכי מצוה היום- על לבבך- שתמיד תשים אליהם את לבך:

(ז) ושננתם- תחזור עליהם שוב ושוב לבניך, ודברת בם (גם אתה ולא רק בניך), בשבתך בביתך ובכלתך בדרך ובשכרך- כשאתה הולך לישון ובקומך- כשאתה מתעורר:

(ח) וקשרתם- את הדברים האלה- לאות- לסימן על ידך, והיו לטטפת- תכשיט (הנראה נוטף) בין עיניך, שיזכירו לך את אחדות ה' ואהבתו:

(ט) וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

איסור שכחת ה'

(י) והיה כי יביאך ידוד אלוהיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך- לאברהם ליצחק וליעקב, לתת לך, ויהיו בארץ ערים גדלות וטבת אשר לא בנית:

(יא) וגם ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת, וגם וברת חצובים- חפורים בסלע ומלאים מים- אשר לא חצבת, וגם כרמים וזיתים אשר לא נטעת, ואכלת ושבעת:

(יב) השמר לך- הזהר פן- שמא תשכח מרוב הטובה את ידוד אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:

(יג) אלא את ידוד אלוהיך תירא- תפחד ממנו, ואתו בלבד תעבד- ותשקיע את כוחותיך בעבורו, ובשמו תשבוע- אם תצטרך להישבע בבית דין וכדומה תעשה זאת רק בשם ה':
(יד) לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיכם:
(טו) פי א-ל קנא- נוקם ידוד אלוהיך בקרבך, פן- שמא יחרה אף- יכעס ידוד אלוהיך בך, והשמידך מעל פני האדמה- יגלה אתכם מהארץ, אם תלכו אחרי אלהים אחרים:

איסור לנסות את ה'

(טז) משה ממשיך בנאום המצוות, והוא ממשיך לומר לישראל מצוות שהן יסודיות- לא תנסו את ידוד אלוהיכם- שתאמרו אם יעשה ה' לנו טובות- נעבדהו, ואם לאו- לא נעבדהו, כאשר נסיתם במסה ומריבה (רפידים) ששאלתם: 'היש ה' בקרבנו אם אין? ואמרתם שאם יתן לכם מים סימן שהוא בקרבכם ואם לא יתן מים סימן שאינו בקרבכם, כמובא בסוף פרשת בשלח:

(יז) אלא שמור תשמרון את מצות ידוד אלוהיכם, ועדתיו וחקיו אשר צוה בכל מקרה וללא נסיונות:
(יח) מכיוון שאי אפשר לפרט במעשה המצוות את כל הפרטים, ובפרט בעניינים של בין אדם לחברו, אומר להם משה כלל: ועשית הישר- הצודק והטוב בעיני ידוד, והתוצאה של דבר זה תהיה למען 1. ייטב לך 2. ובאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע ידוד לאבתיו:
(יט) וגם תזכה 3. להדף- לדחוף (לגרש) את כל איביך מפניך כאשר דבר ידוד (בפרשת משפטים, "את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם..."):

הסיבה לשמירת המצוות

(כ) פי- אם ישאלך בנדך מחר לאמר: מה הסיבה של העדת- המצוות שמעידות על דבר כלשהו וחקקים והמשפטים אשר צוה ידוד אלוהינו אתכם? מדוע צריך לשמור מצוות אלו?
(כא) ואמרת לבנדך: שמירת המצוות היא מפני שפעם עבדים היינו לפרעה במצרים, ויציאנו ידוד ממצרים בנדך חזקה:

(כב) ויתן ידוד אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים- בעם המצרי, בפרעה ובכל ביתו לעינינו- ואנו ראינו את ההתגלות של ה' בעינינו, וא יודעים זאת משמועה:

(כג) ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבתינו:

(כד) ויצונו ידוד לעשות את כל החקים האלה- ואנו חייבים לשמרם, מפני שהוא הוציא אותנו ממצרים והתגלה לנו בכך שהוא האלוהים, ומטרת המצוות היא כדי ליראה את ידוד אלוהינו, וזה יגרום לכך ש 1. לטוב לנו כל הימים- כל ימי חיינו בעולם הזה, 2. לחיתנו כהיום הזה- שנמשיך לחיות כמו שאנו חיים עכשיו:

(כה) ובנוסף לכך- 3. וצדקה- שכר (ונאמר בלשון צדקה כי ה' לא חייב לנו שכר זה אלא נותנו בתורת צדקה) תהיה לנו- לעולם הבא, פי- כאשר נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ידוד אלוהינו כאשר צונו:

פרק ז

מצוות המלחמה בעמים

(א) פי- כאשר יביאך ידוד אלוהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונשל- והשליך גוים רבים מפניך: החתי והגרגישי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבوسی, ובסך הכל שבעה גוים רבים בכמות ועצומים- וחזקים ממך:

(ב) ולמרות זאת- ונתנם ידוד אלוהיך לפניך והפיתם- תנצח אותם במלחמות, ואז תחרם תחרים אתם- אתה מצווה להשמיד אותם, לא תכרת להם ברית- לא תעשה איתם הסכמי שלום, ולא תחנם- תרחם עליהם:

(ג) וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם - איתם, וגם בדור השני- בַּתָּךְ לֹא תִתֵּן לְבָנוּ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לְבָנְךָ :

(ד) ואיסור זה הוא כִּי- מפני שהנכרי יָסִיר אֶת בְּנֵךְ זֶרַעךָ מֵאַחֲרַי- מעבודתי, וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְחָרָה אַף- וכעס ידוד בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מֵהָר :

(ה) כִּי אִם- אלא כֹּה- כך תַּעֲשׂוּ לָהֶם : מִזְבְּחֹתֵיהֶם- הבנויים מאבנים רבות- תִּתְצוּ- תשברו לרסיסים, וּמִצְבֹּתֵם- העשויות מאבן אחת תִּשְׁבְּרוּ, וְאֲשִׁירֵיהֶם- עצים שהיו עובדים להם תִּגְזְעוּן- תכרתו, וּפְסִילֵיהֶם (העשויים מעץ)- תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ :

(ו) וכל האיסורים האלו הם כִּי- מפני ש עַם קְדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּךָ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהִיְתוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה- אוצר יקר מְכַל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה :

הסיבה לבחירת ישראל

(ז) לֹא מִרְבָּכֶם- בגלל שאתם רבים מְכַל הָעַמִּים חֲשֵׁק- רצה מאוד יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם- להיות לו לעם סגולה, כִּי- שהרי אַתֶּם הַמְעַט מְכַל הָעַמִּים- ואינכם הרבים, כך שאין זאת הסיבה לבחירה בכם :

(ח) כִּי- אלא 1. מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם 2. וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׂבִיעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, הוא בחר בכם, ולכן הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם ממצרים בְּיַד חֲזָקָה וּפִדְדָךְ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם :

(ט) וַיִּזְדַּעַתְךָ עַל יְדֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם שְׁלוֹשָׁה דְבָרִים : 1. כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים- ששולט בכל העולם, 2. ושהי' הוא הָאֵל-ל- החזק, הַנְּאֻמָּן- האמיתי והיציב, ושהוא שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וּלְשִׁמְרֵי מִצְוָתוֹ לְאַלְפֵי דוֹר- כמו שהוא שמר לכם את הברית עם האבות והוציא אתכם ממצרים בזכותם :

(י) 3. וּמִשְׁלַם לְשִׁנְאוֹ אֶל פְּנֵיו- לפנים שלו, אליו בעצמו, לְהַאֲבִידוֹ- להשמידו, לֹא יֵאָחֵר לְשִׁנְאוֹ- את התשלום על רשעתו לדורות רבים, אלא אֶל פְּנֵיו- לרשע בעצמו יִשְׁלַם לוֹ- כמו ששילם לפרעה ולמצרים :

(יא) ומכיוון שזה השכר לצדיקים וזה העונש לרשעים- וְשִׁמְרַתְךָ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם :

פרשת עקב

פרק ז

הברכות על שמירת המצוות

עד כאן אמר משה לישראל את עשרת הדברים ועיקרי המצוות כגון יחוד ה' ולא לנסותו ואיסור עבודה זרה. לפני שמה עובר לומר את פרטי המצוות, הוא מספר לישראל בפרשיות הבאות על השכר של שמירת המצוות, על הבטחון בה', ואומר דברי מוסר כדי שלא לשכוח את המצוות (בפרקים ח' ו- ט').

(יב) וְהָיָה עִקְבְּ- בעקבות, אשר תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה- הכל דיני התורה, וְשִׁמְרַתֶם- שלא לעבור עבירות, וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם- את המצוות, אז וְשֹׁמֵר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֲסֵד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בְּכַך ש :

(יג) וְאַהֲבָדְךָ- יאהב אותך, וַיִּבְרָכְךָ- שתצליח בכל דבר, וְהִרְבָּדְךָ- שתהיו רבים, וַיִּבְרָךְ פְּרִי בִטְנְךָ- את ילדיך, וּפְרֵי אֲדָמָתְךָ שזה : דְּגַנְךָ- חמשת מיני דגן, וְתִירְשֶׁךָ- יינך, וְיִצְהָרְךָ- שמן זית, וגם יברך את שְׁגֵר אֲלֶפֶיךָ- הולדות המשוגרים ממעי הבקר שלך, וְעֵשְׂתָרְתָּ- עדרי צאנך, וכל זה יהיה על הַאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְתֵת לָךְ :

(יד) בְּרוּךְ תִּהְיֶה יוֹתֵר מְכַל הָעַמִּים, לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֲקָר- איש שלא מסוגל להוליד וְעַקְרָה וּבְבִהֶמְתְּךָ- וגם בבהמות לא יהיה עקרות :

(טו) וְהִסִּיר יְהוָה מִמֶּךָ כָּל חַלְי- כל המחלות המצויות, וְכָל מַדּוּי מִצְרַיִם הָרְעִים- מחלות קשות ומצערות שהיו במכות מצרים, אֲשֶׁר יִזְדַּעַתְךָ- שאתה מכיר, לֹא יִשְׁיִמְם בְּךָ וּנְתַנֶּם בְּכָל שְׁנָאִיךָ :

(טז) וְאֶכְלָתְךָ- תנצח את כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, וכאן ה' מצוה את ישראל : לֹא תַחּוֹס עֵינְךָ- תרחם עליהם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי מוֹקֵשׁ- מכשול הוא לָךְ :

לא לפחד מהעמים

(יז) כִּי- שְׂמָא תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ: רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי, אִיכָּה- אֵיךְ אוּכַל לְהוֹרִישָׁם- לַגֵּרָשׁ:

(יח) אומר להם משה: **לֹא תִירָא- תִפְחַד מֵהֶם**, וְזֶה עַל יַדֵּי שׁ זָכַר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעָה וּלְכָל מִצְרַיִם- לְכָל הָעַם:

(יט) **הַמַּסֵּת- הַנִּסִּים הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ, וְהָאֵתֹת- שַׁעֲשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי הָעַם וְהַמִּפְתִּים-** כָּל הַמַּכּוֹת, וְהִיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר עַל יָדָם הוֹצֵאָךְ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ, כֵּן- וְכַכָּה יַעֲשֶׂה יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר אֲתָה יָרָא מִפְּנֵיהֶם- וּמִמִּילָא אֵין לְךָ סִיבָה לִפְחַד מֵהֶם:

(כ) **וְגַם אֶת הַצְרָעָה- שֶׁרַךְ הָעוֹף בַּעַל אָרֶס, יִשְׁלַח יְדוּד אֱלֹהֶיךָ בָּם, עַד אֲבָד- שִׁיוּשְׁמֵדוּ הַנְּשָׂאָרִים-** אֵלוּ שִׁישְׂאָרוּ מִהַמַּלְחָמָה וְהַנְּסֻתָרִים מִמֶּךָ בַּמַּחְבּוּאִים, מִפְּנֵיךָ:

(כא) **לֹא תַעֲרֹץ- תִישָׁבֵר מִפְּחַד מִפְּנֵיהֶם, כִּי- מִפְּנֵי שׁ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ, וְהוּא אֶ-ל-ל- חוֹק, גְּדוֹל וְנוֹרָא-** שִׁירָאִים מִמֶּנּוּ:

(כב) **וְנִשְׁל- וְהַסִּיר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל- הָאֵלֶּה מִפְּנֵיךָ מֵעַט מֵעַט, לֹא תוּכַל פְּלַתֶּם מֵהָר פֶּן תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה** שֶׁהָרִי בַּמִּקְוֹמוֹת לֹלָא יִישׁוּב בְּנֵי אָדָם בְּאוֹת חַיּוֹת רַעוֹת:

(כג) **וְנִתְּנָם יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ- שֶׁתִּנְצַחֶם בַּמַּלְחָמָה, וְהֵמָּם מְהוּמָה גְּדֹלָה-** יַעֲשֶׂה בָהֶם מִהוּמָה גְּדוֹלָה עַד הַשְּׂמֵדָם:

(כד) **וְנִתְּנוּ מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ, וְהִאֲבִדְתָּ אֶת שְׂמֵם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם-** תִּשְׁמִיד אוֹתָם, לֹא יוּכַל ל' יִתְנַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ- לְהַלְחֵם בְּךָ עַד הַשְּׂמֵדָה אֲתָם:

(כה) **פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ, לֹא תַחַמַּד- תַּחֲשׂוּק אֶת הַכֶּסֶף וְזָהָב שֶׁנִּמְצָא עֲלֵיהֶם-** עַל הַפְּסִילִים וְלִקְחֵת לָךְ, פֶּן תִּתְקַשֵּׁ- תִיכְשַׁל בּוֹ- בְּאִיסוּר עֲבוּדָה זָרָה, כִּי- מִפְּנֵי שׁ תוֹעֲבַת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ הוּא- אוֹתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב, מֵאַחַר שֶׁהוּא שִׁימַשׁ אֶת הַפְּסִילִים:

(כו) **וְלֹא תִבְיָא תוֹעֲבָה אֶל בֵּיתְךָ** כַּדִּי שֶׁלֹא וְהִיָּת חֲרָם- רָאוּי לְהַשְׁמֵדָה כְּמָהוּ- כִּמוֹ שֶׁהוּא רָאוּי לְהִיּוֹת, אֵלֶּא שְׂקָץ תִּשְׂקָצְנוּ וְתַעֲבֹב תִּתְעַבְּנוּ- תִּמְאַס אֶת זֶה, כִּי חֲרָם הוּא- רָאוּי לְהִיּוֹת מוֹשְׁמָד:

פרק ח

זכירת ההליכה במדבר למניעת רום הלב

(א) **כָּל הַמִּצְוָה-** כָּל הַמִּצְוּוֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם- תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת, לְמַעַן תַּחֲיוּן וּרְבִיתֶם וּבִאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְדוּד לְאַבְרָהָם:

(ב) כַּדִּי שֶׁתִּשְׁמַר לְשִׁמּוֹר תִּמִּיד אֶת כָּל הַמִּצְוּוֹת, אומר משה לישראל: **וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדְרָךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ זֶה- שֶׁנִּגְמְרוּ אֶךְ עֵתָה אַרְבַּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, וְזֶה הִיָּה לְמַעַן עֲנִתְךָ וְגַם לְנִסְתְּךָ, כַּדִּי לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְבְּךָ, הַתִּשְׁמֹר מִצְוֹתוֹ** שֶׁל ה' אִם לֹא תִשְׁמֹר, בַּעֲקֻבוֹת זֶה שִׁיחִיָּה לְךָ קֶשֶׁה:

(ג) **וַיַּעֲבֹד- בַּדֶּרֶךְ, וַיִּרְעַבְךָ-** עַל יַדֵּי אֲכִילַת הַמֶּן, שֶׁמְכִיוּן שֶׁלֹא הִיָּה לָהֶם גַּם לַיּוֹם הַמַּחֲרַת וְהִיוּ צָרִיכִים לַחֲכוֹת כָּל יוֹם לְאוּכַל שֶׁל מַחַר, זֶה יִצַר אֲצִלָּם תַּחוּשֵׁת רַעֲב, וּבִלְשׁוֹן חַז"ל- שֶׁלֹא הִיָּה לָהֶם "פֶּת בַּסֶּלִי". אֲבָל מִצַּד שְׁנֵי עֲשָׂה לְךָ חֲסָדִים עֲצוּמִים: **וַיִּאֲכַלְךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ- הִיכַרְתָּ וְלֹא יָדַעוּן אֲבֹתֶיךָ, וְהַסִּיבָה שֶׁה' נָתַן לְךָ מִן מַהֲשָׁמִים בַּדֶּרֶךְ נֹס וְלֹא לַחֵם רִגִיל, הִיָּתָה לְמַעַן הוֹדִיעְךָ- לְלַמֵּד אוֹתְךָ כִּי לֹא עַל הַלְחָם לְבַדּוֹ יַחֲיָה הָאָדָם, כִּי- אֵלֶּא עַל כָּל מוֹצָא כִּי יְדוּד יַחֲיָה הָאָדָם-** זֹאת אוֹמַרְתָּ שֶׁהַעוֹבְדָה שֶׁהַלְחָם מַחִיָּה אֶת הָאָדָם זֶה מְכִיוּן שֶׁכָּךְ גָּזַר ה' בְּטַבַּע הָעוֹלָם, וְאִם הִיָּה גּוֹזֵר שֶׁמִּשְׁהוּ אַחַר יַחֲיָה אֶת הָאָדָם כְּגוֹן אֲבָנִים, אִז הֵן הִיוּ מַחִיוֹת, וְהָרָאִיָּה- הַמֶּן שֶׁהַחִיָּה אוֹתָם אַרְבַּעִים שָׁנָה הוּא אֵינוֹ לַחֵם, אֵלֶּא הוּא הַחִיָּה אוֹתָם בְּגִזְרַת ה'. וְאֵת הַרוּחַ הַחִינוּכִי הַזֶּה "הַרוּחַ" ה' דֶּרֶךְ חֲסֵד זֶה שֶׁל נִתְיַנֵּת הַמֶּן:

(ד) וְעוֹד חֲסָדִים שַׁעֲשָׂה לְךָ: **שְׁמַלְתְךָ לֹא בָלְתָה-** הַתִּישְׁנָה מֵעֲלֶיךָ- בַּדֶּרֶךְ נֹס, וְרִגְלְךָ לֹא בָצָקָה- לֹא הַתְנַפְּחָה בַּהֲלִיכָה כַּדֶּרֶךְ הַהוֹלְכִים, וּבִפְרַט בַּמַּדְבָּר, זֶה אַרְבַּעִים שָׁנָה:

(ה) וְיָדַעְתָּ עִם לִבְבְּךָ, כִּי כָאֲשֶׁר יִיָסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ, כֹּךְ יִדּוּד אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ- שאפילו העינוי והרעב שהיו מנת חלקכם היו מאהבת ה' אותך ולטוב לך:

(ו) ואני מצוה אתכם ש וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ, לְלֶכֶת בְּדַרְכֵיךָ וּלְיִרְאָה אֹתוֹ:

(ז) הסיבה לכך שאני אומר לכם לזכור את העינוי במדבר מצד אחד ואת החסדים מצד שני כדי שתשמרו תמיד את המצוות, היא כִּי- מפני ש יְדוּד אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה, אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם, עֵינַת- מעינות, וְתֵהֱמֹת- מים עמוקים, יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר- בכל מקום. ובהמשך ייכתב שאני מפחד שמתוך הטובה הגדולה תשכחו את ה', ואם תזכרו את העינוי בדרך ואת החסדים הגדולים שהיו אז בדרך נס, תדעו שגם עכשיו כשיש לכם רוב טובה בדרך הטבע זה רק בגלל חסדי ה' עליכם:

(ח) ממשיך משה לתאר את טוב הארץ: אֶרֶץ שְׂגֹדְלִים בָּהּ: חֹטָה וְשִׁעָרָה וְגִפְנֵי וְתֵאנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן- שמהזיתים של ה אֲפֶשֶׁר לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן, וְדָבָשׁ- שמהתמרים שלה אֲפֶשֶׁר לַעֲשׂוֹת דְּבַשׁ:

(ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנְתָּ- כמו עני ודל תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם, אֲלֵא יֵשׁ בָּהּ אוֹכֵל בִּשְׁפַע- לֹא תִחְסַר כֹּל בָּהּ- לא חסר בה שום דבר, אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנְיָהּ בְּרִזְלֵי וּמִהֲרָרֶיהָ- מההרים שלה תִּחְצַב נְחֹשֶׁת- שאפילו מחצבים יש באדמתה:

(י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכַּתָּ אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ- תברך אותו על הארץ שהוא נתן ועל כך שהיא טובה:

(יא) הַשָּׁמֶר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ, שֶׁזֶה יִתְבַּטֵּא בְּכֶךְ שׁ לְבַלְתִּי שָׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם:

(יב) וזה יכול לקרות על ידי ש פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ וּבָתִּים טַבִּים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּתָּ:

(יג) וּבִקְרָךְ וְצִאֲנֶךָ וְרִבְיֹן, וְכִסְף וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ, וְכֹל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה:

(יד) וְרִם לִבְבְּךָ- יגבה לבך ותתמלא גאווה, וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:

(טו) הַמוֹלִיכֶךָ בְּמִדְבַר הַגְּדֹל וְהַנּוֹרָא- והמפחיד, שיש בו נֶחֱשׁ שָׁרֵף- נחש שארסו שורף ביותר, וְעִקְרָב, וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם, הַמוֹצִיא לָךְ מִמִּצְוֹר- סלע החלמיש- חזק:

(טז) הַמֵּאֲכִלֶךָ מִן בְּמִדְבַר אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ, וְכֹל הַהֲלִיכָה בְּמִדְבַר הִיתָה לְמַעַן עֲנֹתֶךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ- כמו שנכתב למעלה, וזה היה לְהִיטִבֶךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ- כדי שלא תיכנס באופן ישיר לרוב הטובה של ארץ ישראל ותשכח את ה', אלא תכנס לארץ מתוך העינוי של המדבר, ואז תדע אחר כך להכיר תודה לה' על הטובה:

(יז) ועל ידי זה שתשכח את ה' (ח"ו), וְאִמְרַתָּ בְּלִבְבְּךָ: כָּחִי וְעַצְם- וחוזק יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחֵיל- ההצלחה הזו:

(יח) ולכן ציויתי אותך לזכור את הדרך שהיית במדבר בעינוי, ואת חסדי ה' עליך, ועל ידי זה, גם עכשיו ברוב הטובה- וְזָכַרְתָּ אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ, כִּי הוּא הִנְתֵּן לָךְ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל- וכל הכוח שיש לך הוא ממנו, לְמַעַן הִקִּים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם כִּי הִזָּה- עכשיו, שרוצה להקים את הברית לאבות עכשיו:

העונש על שכחת ה'

פרשיה זו היא הפוכה מתחילת הפרשה, ששם כתוב השכר באריכות אם ישמעו לה' וכאן כתוב העונש בקצרה אם לא ישמעו בקול ה'

(יט) וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ, וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם, הַעֲדַתִּי- אני מעיד בְּכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן- תושמדו:

(כ) כְּגֹוִים- כמו העמים אֲשֶׁר יְדוּד מֵאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם, כֵּן- ככה תֵּאבְדוּן עִקְב- בעקבות, אשר לֹא תִשְׁמַעוּן בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם:

הכניסה לארץ - לא בצדקת ישראל

(א) שָׁמַע יִשְׂרָאֵל - הקשב ושים לבך, אֲתָה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן כְּדִי לָבֵא לְרִשְׁתָּ - לנחול גוֹיִם גְּדֹלִים - רבים וְעַצְמִים - וחזקים מִמֶּנּוּ, ולכבוש עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׁמַיִם - כאילו גובה חומותיהן מגיע לשמים:

(ב) עִם גְּדוֹל וָרֶם - וגבוה בְּנֵי עֲנָקִים, אֲשֶׁר אֲתָה יֹדְעָתָ - מהמרגלים שאמרו לך זאת לפני 38 שנים, וְאֲתָה שֹׁמְעָתָ - עוד מימות עולם, מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק? מי יכול לנצח אותם, והכוונה היא שלמרות שאף אחד לא יכול לנצח אותם, אתה כן תנצח אותם:

(ג) וַיִּדְעָתָ הַיּוֹם כִּי יָדוּד אֱלֹהֶיךָ הוּא הָעֹבֵר לִפְנֵיךָ לַעֲזֹר לְךָ בַּמִּלְחָמָה, והוא כמו אֵשׁ אֲכָלָה - שורפת, הוּא יִשְׁמִידֶם וְהוּא יִכְנִיעֶם - יתן להם מורך בלבבם לִפְנֵיךָ, וְהוֹרֵשְׁתָּם - תגרשם וְהֶאֱבַדְתָּם - ותשמידם מֵהָר פֶּאֶשֶׁר דָּבָר יָדוּד לְךָ:

(ד) אֵל תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ בְּזִמְנֵי שֶׁבַּה־ךָ - בדחוף, בגרש יָדוּד אֱלֹהֶיךָ אֲתָם מִלִּפְנֵיךָ לֵאמֹר: בְּצַדִּיקְתִּי - בזכות העובדה שאני צדיק הִבִּיאֲנִי יָדוּד לְרִשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, כאשר בעצם וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יָדוּד מוֹרִישֶׁם מִפְּנֵיךָ - בגלל רשעתם ה' מגרשם:

(ה) ולכן דע לך ש לא בצדקתך - בזכות המעשים שלך, וּבִישׁוֹר לִבְבְּךָ - ולא בזכות יושר לבך אֲתָה בָא לְרִשְׁתָּ אֶת אֲרָצָם, כִּי - אלא משתי סיבות אחרות: 1. בְּרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יָדוּד אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישֶׁם מִפְּנֵיךָ, ומדוע דוקא אתה מקבל את ארצם ולא עם אחר? זה מפני ש 2. וְלִמְעַן הַקִּים אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יָדוּד לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב - השבועה לתת לזרע האבות את הארץ:

(ו) וַיִּדְעָתָ כִּי לֹא בְּצַדִּיקְתְּךָ יָדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, כִּי - שהרי עם קָשָׁה עָרְף אֲתָה - שאינו מוכן להכפיף את עורפו ולתת עליו עול מלכות שמים כראוי:

חטא העגל

בפסוקים הקרובים יספר משה על חטא העגל (בעיקר) ובכך יוכיח לישראל שהם עם קשה עורף ולא יורשים את הארץ בצדקתם, והכרת הטוב שלהם כלפי ה' תגדל, וממילא לא ישכחו במהרה את ה', שהרי כל מה שקיבלו זה בחסד מלא של ה' ולא בזכויותיהם.

(ז) זָכַר אֵל תְּשֻׁכַּח אֶת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ - הכעסת את יָדוּד אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר, לָמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בְּאֶמְךָ עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה (ערבות מואב, שם הם נמצאים כעת), מִמְרִים - מסרבים ולא מסכימים לשמוע בקולו, הִיִּיתָם עִם יָדוּד:

(ח) וּבַחֲרִב - בהר סיני הִקְצַפְתָּם - הכעסתם את יָדוּד, וַיִּתְאַנֶּף - כעס יָדוּד בְּכֶם וּרְצָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם: (ט) בסיפור עכשיו על חטא העגל, מדלג משה על מספר פרטים ומדגיש פרטים אחרים, כי בסיפור זה הוא רוצה להראות לישראל את קשיות עורפם. בְּעֵלְתֵי הַהָרָה לָקַחְתָּ לִּוְחֹת הָאֲבָנִים לִוְחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יָדוּד עִמָּכֶם, וְאַשְׁב־ואהיה בָּהֶר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לָחֵם לֹא אָכַלְתִּי וַיִּמִּים לֹא שָׁתִיתִי - וראו כמה טורח טרחתי בשבילכם:

(י) וַיִּתֵּן יָדוּד אֵלַי אֶת שְׁנֵי לִוְחֹת הָאֲבָנִים כְּתָבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים - וראו איזו קדושה היתה בהם, וְעֲלִיָּהֶם הָיוּ כְּתוּבִים כָּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבָר יָדוּד עִמָּכֶם בְּהָר מְתוֹךְ הָאֵשׁ - עשרת הדברים, בְּיוֹם הַקֶּהֱל - ביום שנאספתם לקבל את התורה:

(יא) וַיְהִי מִקֶּץ - בסוף אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, נָתַן יָדוּד אֵלַי אֶת שְׁנֵי לִוְחֹת הָאֲבָנִים לִוְחֹת הַבְּרִית: (יב) ותוך כדי שהוא נותן לי לוחות שמעידות על הברית אתכם חטאתם, ולכן וַיֹּאמֶר יָדוּד אֵלַי: קוּם רֵד מֵהָר מִזֶּה - מפה, מהר סיני, כִּי שָׁחַתְתָּ אֶת דְּרֹכֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם, סָרוּ מֵהָר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם בְּכַךְ שֶׁעָשׂוּ לָהֶם מִסָּכָה - צלם ממתכת שעושים (יוצקים) אותו ע"י ניסוך - יציקה:

(יג) וַיֹּאמֶר יָדוּד אֵלַי לֵאמֹר: רְאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם קָשָׁה עָרְף הוּא - שכאילו עורפו קשה ולא מוכן להוריד אותו ולקבל על עצמו עול מלכות שמים:

(יד) הָרַף- הרפה מְמַנִּי- ותניח לי וְאֲשַׁמֵּידם, ובכך וְאִמְחָה אֶת שְׁמִים- את השם של ישראל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם, וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי עָצוּם וְרַב מְמַנּוּ (משה מדלג כאן על תפילתו שהתפלל אז בהר סיני, כי אין היא מוסיפה כרגע לעניין שלשמו הוא מספר את הסיפור):

(טו) וְאִפְּן וְאִרְדּ מִן הָהָר, וְהָהָר בָּעַר בְּאֵשׁ- זאת אומרת שעדיין רשמי המעמד מלפני ארבעים יום ניכרים היטב, וְשָׁנִי לוּחַת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדַי:

(טז) וְאֵרָא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לִידוּד אֱלֹהֵיכֶם, עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֵגֶל מִסֶּכָה, סִרְתֶּם מִהָר מִן הַדָּרָךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְדוּד אֲתָכֶם:

(יז) וְאֶתְפַּשׁ בְּשָׁנֵי הַלְּחֹת וְאֲשַׁלְּכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאֲשַׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם:

(יח) וְאֶתְנַפֵּל- נפילתי כדי להתפלל לְפָנַי יְדוּד כְּרֹאשְׁנָה- כמו הזמן שהייתי בפעם הראשונה בהר, זאת אומרת אֲרַבְעִים יוֹם וְאֲרַבְעִים לַיְלָה, וגם הפעם לָחֵם לֹא אֲכַלְתִּי וַיָּמִים לֹא שְׁתִּיתִי- וראו את הטרחה הגדולה שהייתי צריך לטרוח בתפילה, עַל כָּל חֲטָאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְדוּד לְהַכְעִיסוֹ:

(יט) והייתי צריך להרבות כל כך בתפילה, כִּי יִגְרָתִי- פחדתי מִפְּנֵי הָאֵף- כעס וְהַחֲמָה- כעס אֲשֶׁר קָצַף- כעס יְדוּד עֲלֵיכֶם ורצה לְהַשְׁמִיד אֲתָכֶם, וַיִּשְׁמַע יְדוּד אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא, כמו בתפילה שהתפללתי עוד לפני שירדתי, שבאותה תפילה ביקשתי ממנו שלא ישמיד את ישראל. ובתפילה זו של 40 הימים והלילות שעלה משה (בפעם השניה), התפלל משה שה' לא יעניש את ישראל כמו שחשב בתחילה:

(כ) וּבְאֶהְרֹן הַתְּאֻנֶּף- כעס יְדוּד מְאֹד ורצה לְהַשְׁמִידוֹ, וְאֶתְפַּלֵּל גַּם בְּעַד אֶהְרֹן בְּעַת הַהוּא- ובכך תראו עד היכן הגיע החטא שלכם, שאפילו לצדיק כאהרן גרמתם לחטוא בחטא גדול כזה:

(כא) וְאֵת חֲטָאתְכֶם, שִׁזָּה- אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם אֶת הָעֵגֶל- לְקַחְתִּי וְאֲשַׁרְף אֹתוֹ בְּאֵשׁ, וְאָכַת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דָּק לְעַפְרָ, וְאֲשַׁלְּךָ אֶת עַפְרוֹ אֶל הַנַּחַל הַיַּרְדּ מִן הָהָר ונתתי לכם לשתות ממנו ובכך לראות מי עבד בעגל, כמו שכתוב בפרשת כי תשא. עד כאן פירוט חטא העגל:

(כב) וּבַתְּבַעֲרָה (פרשת בהעלותך) וּבַמִּסָּה- מסה ומריבה (רפידים, פרשת יתרו), וּבַקְּבֻרַת הַתְּאֻנָּה (פרשת בהעלותך), מִקְּצָפִים- מכעיסים הֵייתֶם אֶת יְדוּד- שבכל המקומות האלו התלוננתם או ניסיתם את ה':

(כג) וּבִשְׁלַח יְדוּד אֲתָכֶם- את המרגלים ששלחתם, מִקְּדָשׁ בְּרֻנֵּעַ לְאָמֹר: רגלו את הארץ וזה על מנת שאחר כך עָלוּ וַיִּשׂוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם, וַתִּמְרוּ- סרבתם לשמוע אֶת פִּי יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם, וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ- שהוא יעזור לכם בכיבוש הארץ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקִלּוֹ- לעלות לארץ:

(כד) ולסיכום, אומר משה, מִמְּרִים- מסרבים לשמוע הֵייתֶם עִם יְדוּד מִיּוֹם דַּעֲתִי- שאני מכיר אֲתָכֶם:

(כה) וְאֶתְנַפֵּל- נפילתי כדי להתפלל, לְפָנַי יְדוּד אֶת אֲרַבְעִים הַיּוֹם וְאֵת אֲרַבְעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הַתְּנַפְּלָתִי, וזה מכיוון שהחטא שלכם היה כל כך חמור, עד כִּי- אשר אֶמַּר יְדוּד לְהַשְׁמִיד אֲתָכֶם:

(כו) וְאֶתְפַּלֵּל- זו תמצית התפילה שהתפלל אֶל יְדוּד באותם ימים (שהיא כתפילתו הקצרה בסוף ארבעים יום הראשונים, כנזכר בפרשת כי תשא). וְאָמַר: טענה ראשונה- אֲדוֹנֵי יְדוּד, אֵל תִּשְׁחַח עִמָּךְ וְנַחֲלֶתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגִדְלֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה- אל תשחית את ישראל לאחר שעשית להם ניסים כל כך גדולים והשקעת בהם כל כך הרבה:

(כז) טענה שנייה: זְכֹר לְעַבְדֶּיךָ לְאֲבֹרָהּ לְיִצְחָק וְלִיעֶקֶב- את הברית שנשבעת להם שזרעם יירש את הארץ, ולכן אֵל תִּפְּן- תפנה אֶל קִשְׁי- קשיות ערפו של הָעָם הַזֶּה וְאֵל רִשְׁעוֹ וְאֵל חֲטָאתוֹ:

(כח) טענה שלישית: פֶּן יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִצְרַיִם- מצרים, מִבְּלִי יִכַּלְתָּ יְדוּד לְהַבְיִאֵם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבַּר לָהֶם- לכן הרג אותם במדבר, ואם תשאל מדוע הוציא אותם ממצרים- וּמִשְׁנֹאֲתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם כִּדִּי לְהַמְתִּים בְּמִדְבָּר- היינו שבתחילה חשב להכניס אותם לארץ כנען, אלא שאחר כך ראה שאינו יכול לעשות זאת, ולא רצה להשאיר אותם במצרים כי אז יאמרו שאינו יכול להוציאם והדבר הזה גרם לו לשנוא אותם שבגללם יאמרו עליו שאינו יכול לעשות זאת, ולכן הוציא אותם כדי להרוג אותם במדבר ואז איש לא ידע שהוא הרג אותם- כל זה יאמרו המצרים, וכך יהיה חילול ה' גדול אם ה' יהרוג את ישראל בחטא העגל:

(כט) והמצרים לא יגידו שעונש הכליה הוא בגלל שהם חטאו לך שהרי **וְהֵם עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכַחַךְ הַגְדֹּל וּבְזַרְעֶךָ הַנְּטוּיָהּ**- וכולם ראו את הניסים הגדולים שעשית להם ויודעים שהם העם שלך, ולכן יאמרו שבגלל שאינך יכול להכניסם לארץ נכנסה בך שנאה עליהם ולכן הרגת אותם במדבר:

פרק י

נתינת הלוחות השנים

(א) **בַּעַת הַהוּא**- לאחר הארבעים יום של התפילה עליכם, **אָמַר יְהוָה אֵלַי: פָּסַל לְךָ שְׁנֵי לוחות אֲבָנִים כְּרֵאשֹׁנִים**- בגודלם של הראשונים, **וְעָלָה אֵלַי הַהָרָה**, אך לפני כן **וְעָשִׂיתָ לְךָ אַרְוֹן עֵץ**- שבו תשים את הלוחות:

(ב) **וְאָכַתְבָּ**- ואני ה' אכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שבַרְתָּ, **וְשָׂמְתָם בְּאֲרוֹן**- לאחר שתדד מן ההר:

(ג) **וְאָעַשׂ אַרְוֹן עֵצִי שְׁטִיִּם וְאָפְסַל שְׁנֵי לוחות אֲבָנִים כְּרֵאשֹׁנִים וְאָעַל הַהָרָה וְשָׂנֵי הַלוחות בְּיָדַי:**

(ד) **וַיִּכְתֹּב עַל הַלוחות כַּמִּכְתָּב הַרְאשֹׁן את עֲשָׂרַת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלֵיכֶם בְּהַר מִתְּנֶה הָאֵשׁ**- שהיה כתוב עליהם בדיוק כמו הלוחות הראשונים, **בְּיוֹם הַקָּהֶל**- ביום שנאספתם לקבל את התורה, **וַיִּתְּנֶם יְהוָה אֵלַי:**

(ה) **וְאָפֶן וְאָרַד מִן הַהָר וְאָשֵׁם אֶת הַלוחות בְּאֲרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי, וַיְהִי שֵׁם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי יְהוָה**. הלוחות היו בארון הזה שהיה ב'אוהל מועד' שנטה משה מחוץ למחנה (עיין פרשת כי תשא) עד לבניית המשכן, וכאשר בנו את המשכן ועשה בצלאל את ארון הברית לקחו את הלוחות מהארון שעשה משה ושמם אותם בארון הברית ואת הארון של משה גנזו:

עניינים הקשורים לחטא העגל

ענין א'- מות אהרן וכהונת אלעזר

(ו) **וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִסְעוּ מִבְּאֵרַת בְּנֵי יַעֲקֹב**- היא בני יעקן המופיעה בפרשת מסעי, שמקום זה נמצא ליד מוסרה- היא מוסרות המופיעה בפרשת מסעי (שהיא מסע אחד לפני בני יעקן. יש לשים לב שלפי הסבר זה טרם נכתב לאן הם נסעו), **שָׁם**- בהמשך מסע זה, כאשר הגיעו להר ההר- **מֵת אֶהֱרֹן וַיִּקְבְּר שָׁם**- בהר ההר, **וַיִּכְהֶן אֶלְעָזָר בְּנֵו תַחֲתָיו:**

(ז) **מִשָּׁם**- מבארות בני יעקן **נִסְעוּ הַגְּדָגְדָה**- היא חר הגדגד המופיעה בפרשת מסעי, **וּמִן הַגְּדָגְדָה נִסְעוּ ל יִטְבַתָה** שהיא היתה אָרֶץ עם נַחֲלֵי מַיִם: משה הזכיר פסוקים אלו כאן, אשר הם מאמר מוסגר, כדי לומר לבני ישראל כי תפילתו בעד אהרן הועילה, והוא לא מת בשנה הראשונה בחנותם בהר סיני אלא רק לאחר ארבעים שנה, וגם זרעו לא נכרת וכיהן אלעזר בנו תחתיו.

ענין ב'- הבדלת שבט הלוי

(ח) **בַּעַת הַהוּא**- של חטא העגל, **הַבְּדִיל יְהוָה אֶת שְׁבֵט הַלְוִי**- שלא חטאו בחטא העגל, ועוד שעזרו למשה להרוג את החוטאים בו, ולכן הבדיל אותם להיות השבט הנבחר לעבודה, שזה אומר: **א. לְשֵׂאת אֶת אַרְוֹן בְּרִית יְהוָה**- שהוא מרכז המשכן, והכוונה היא לנשיאת כל המשכן שאותה עשו שבט לוי, **ב. לְעַמֹּד לְפָנַי יְהוָה לְשָׂרְתוֹ**- כל עבודות המשכן- פירוק והרכבה, שמירה ושירות, וגם עבודות הכהונה, **ג. וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁמוֹ**- ברכת כהנים, **עַד הַיּוֹם הַזֶּה**- נבחר שבט לוי:

(ט) **עַל כֵּן**- מפני כן **לֹא הָיָה לְלוֹו חֶלֶק וְנִחַלָה עִם אֶחָיו** בנחלת ארץ ישראל, מפני ש **יְהוָה הוּא נִחַלְתוֹ**- מתנות הכהונה והלויה שהוא מקבל מה' הם הנחלה שלו, **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לֹו:**

ענין ג'- העלייה השלישית להר סיני

(י) **וְאָנֹכִי עֹמְדִתִּי בְּהָר פְּנִימִים הַרְאשֹׁנִים** עוד **אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה**- בפעם השלישית, כדי לקבל את הלוחות השניים, כמפורש בפרשת כי תשא, **וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בְּפַעַם הַהוּא, לֹא אָבָה יְהוָה לְשַׁחֲתֶךָ**- כאן אין זה במובן של

עונש, שהרי עליו התפלל משה בארבעים יום שעלה להר בפעם השניה, אלא הכוונה כאן שהסכים ה' לכרות מחדש ברית עם ישראל ולהשרות שכינתו ביניהם ולהביאם לארץ וממילא לא יישחתו מלהיות עם ה':
(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי: קוּם לֵךְ לְמִסְעֶ- להסיע לְפָנַי הָעַם, וַיְבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ- וינחלו אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָם לָתֵת לָהֶם:

בקשות ה' מישראל

**(יב) וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל- לאחר כל דברי התוכחה לעיל, רוצה משה להתחיל בפרטי המצוות אך לפני כן אומר לישראל: מָה יָדוּד אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל- מבקש מַעֲמֶךָ, ה' לא רוצה שום דבר אחר, כִּי אִם- אלא רק דברים אלו: א. לִירָאָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ב. לִלְקַח בְּכָל דְּרָכָיו- להידבק במידותיו, רחום וחנון ונדיב וכו', ג. וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ ד. וְלַעֲבֹד אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ- בכל כוחות הרגש, וּבְכָל נַפְשְׁךָ- במסירות נפש:
(יג) ה. לִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם, והדברים האלו שה' רוצה מעמך זה לְטוֹב לְךָ- כדי שיהיה לך טוב:**

(יד) התבוננו: הן- הנה לידוד אלוהיך שייכים הַשָּׁמַיִם וְהַשָּׁמַיִם- מה שנמצא מעל השמים, במרחבי היקום, הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ:

(טו) ובכל זאת רק בַּאֲבֹתֶיךָ חֶשֶׁק- רצה מאוד יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם, וַיִּבְחַר בְּזֶרְעוֹ אַחֲרֵיהֶם שֶׁזֶה- בְּכֶם, מִכָּל הָעַמִּים כִּיֹּם הַזֶּה- כמו שאתם רואים עכשיו, ומזה תלמדו על אהבתו אליכם:

(טז) ולכן: וּמִלִּתֶם אֶת עַרְלַת לִבְבְּכֶם- מליצה, היינו שתסירו את הדברים הסותמים את ליבכם מלעבוד את ה', כגון תאוות, מחשבות רעות וכדומה, וְעַרְפְּכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד- להיות מסרבים לקבל עול מלכות ה':

(יז) כִּי- מפני ש יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים- הוא המשגיח על כל האלוהים שהם שרי מעלה הממונים כל אחד על עניין מסויים או אומה מסויימת, וְאֲדֹנָי הָאֲדֹנָיִם- הוא האדון של כל המושלים היותר נמוכים, כגון השמש והכוכבים וכו', ואם תקשו ערפכם אף אחד לא יכול להגיד לו שיותר לך, הָאֵל-ל- החזק הַגָּדֹל- מעל תפיסתנו והבנתנו, הַגָּבֹר- שעושה גבורות בעולם, וְהַנּוֹרָא- המפחיד, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנָיִם- יתייחס יותר יפה למישהו, וְלֹא יִקַּח שָׂחַד- וממילא אם תקשו ערפכם יעניש אתכם:

(יח) אך מצד שני ה' גם עֹשֶׂה מִשְׁפָּט- עוזר במשפט (על פי הצדק) ל יְתוֹם וְאַלְמָנָה- שהם מסכנים ואין להם עוזר, וְאוֹהֵב גֵּר לָתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה- אוכל ולבוש:

(יט) {במאמר מוסגר אומר משה לישראל: לכן וְאוֹהֵבְתֶם אֶת הַגֵּר- שהרי ה' אוהב אותו, וכן כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם- ואתם יודעים מה היא הרגשתו הלא נעימה }:

(כ) אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִירָא- וממילא לא תעבור עבירות, אֹתוֹ תַעֲבֹד- בעשיית מצוות, וְבוֹ תִדְבַק- שתמיד תחשוב עליו ותעבוד אותו, וּבְשִׂמּוֹ תִשְׂבַּע- אם תצטרך להישבע תעשה זאת רק בשמו:

(כא) הוּא תְהַלְתֶּךָ- תתפאר בו שהוא אלוהיך, וְהוּא אֱלֹהֶיךָ- המושל בך והמשגיח עליך, אֲשֶׁר עֹשֶׂה אֶתְךָ אֶת הַגָּדֹל- ניסים גדולים וְאֶת הַנּוֹרָא- ניסים שהפחידו את רואיהם הָאֵלָה, אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ:

(כב) שאחד מהם הוא ש בְּשִׂבְעִים נֶפֶשׁ יִרְדּוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיִמָה, וַעֲתָה שָׂמַךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב- בזמן כה קצר ולמרות השעבוד והגזירות, ובכך תראו כמה ה' אוהב אתכם:

פרק יא
(א) ולכן אני מבקש מכם וְאוֹהֵבְתֶם אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, וְשִׂמְרַתְּ מִשְׁמֵרְתוֹ- הדברים שהוא ביקש לשמור- ומפרט: וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל הַיָּמִים:

(ב) וַיְדַעְתֶּם הַיּוֹם- תתבוננו בכך ש כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם- אני מדבר, אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וְאֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת מוֹסֵר- הייסורין שעשה לך במדבר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, אֶת גְּדֹלוֹ- ניסיו הגדולים אֶת יְדוֹ הַחֲזָקָה וְזָרְעוֹ הַנְּטוּיָה:

(ג) וְאֶת אֹתֹתָיו וְאֶת מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עֹשֶׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפָרְעָה מִלְּךְ מִצְרָיִם וְלְכָל אֶרְצוֹ- את כל מכות מצרים:

(ד) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְחַיִּל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרֶכְבּוֹ, אֲשֶׁר הִצִּיף אֶת מִי יַם סוּף עַל פְּנֵיהֶם בְּרֹדְפִם אַחֲרֵיהֶם וַיֹּאבְדוּם יַדוּד עַד הַיּוֹם הַזֶּה- קְרִיעַת יַם סוּף:

(ה) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בְּמִדְבַּר עַד בְּאֲכֹס עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה- אֶת כָּל הַנְּסִיִּים; הַמֶּן, הוּצַאת הַמַּיִם מֵהַסֶּלַע, הַשְּׁלוֹ וכו':

(ו) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַתּוֹ וּלְאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיָּאב בֶּן רְאוּבֵן, אֲשֶׁר פָּצְתָהּ- פִּתְחָהּ הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַעַם וְאֶת בְּתִיהֶם- מִשְׁפַּחֹתֵיהֶם וְאֶת אֲהֲלֵיהֶם וְאֶת כָּל הַיְקוּם- מֵה שְׁקִיִּים אֲשֶׁר בְּרֹגְלֵיהֶם- שְׁשִׁיךְ לֵהֶם, הֵינּוּ כָּל הַרְכוּשׁ, וְזֶה הִיָּה בְּקָרֵב כָּל יִשְׂרָאֵל- שֶׁזֶה מוֹפֵת עֲצוּם שֶׁהָאֲדָמָה פּוֹתַחַת פִּיהָ בַּמָּקוֹם אֶחָד וּבּוֹלַעַת רַק מִי שֶׁנִּמְצָא שָׁם (וְאַחַר כֵּךְ גַּם נִסְגְּרַת חֲזָרָה, כַּמְבוֹאֵר בַּפְּרָשַׁת קָרַח):

(ז) חוֹזֵר לְמָה שֶׁנֶּאֱמַר בַּפֶּסֶק ב', שֶׁאֵינּוּ מִצְוּהָ אֶת דּוֹר הַבְּנִיִּים שֶׁלֹּא רָאוּ אֶת כָּל זֹאת, כִּי- אֵלֵּא עֵינֵיכֶם הֲרֵאת אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יַדוּד הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה:

(ח) וּמִכִּיּוּן שֶׁרָאִיתֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּי- וְשִׁמְרַתֶּם אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם, לְמַעַן תִּחְזְקוּ וּבְאֵתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ- תִּצְלִיחוּ בַכֵּךְ בְּכִיבוֹשׁ הָאָרֶץ:

(ט) וּלְמַעַן תִּתְּרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יַדוּד לְאַבְתִּיכֶם לְתַת לָהֶם וּלְזַרְעֵם, שֶׁהִיא אָרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ- תִּישָׂאוּ בָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל זֶמַן רַב וְלֹא תִצְטָרְכוּ לְצַאת לַגְּלוּת:

הַהִבְדָּל בֵּין אָרֶץ כְּנַעַן לְמִצְרַיִם

בְּשֵׁנֵי הַפְּרָשִׁיּוֹת הַקְּרוּבוֹת נּוֹתֵן מֹשֶׁה סִיבָה נּוֹסֶפֶת לְכַדָּאִיוֹת שְׁמִירַת הַמִּצְוּוֹת:

(י) כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, לֹא כְּאָרֶץ מִצְרַיִם הִיא אֲשֶׁר יִצְאֶתֶם מִשָּׁם, אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם תִּזְרַע אֶת זְרַעְךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרֹגְלֶךָ- כְּדִי לְהִשְׁקוֹת אֶת צְרִיךְ לְשֵׂאת אֶת הַמַּיִם בְּרֹגְלְךָ כִּגְן הַיְרֵק- כְּמוֹ שֶׁמִּשְׁקִים גִּינַת יִרְקוֹת:

(יא) אֲבֵל וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, אָרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת- וְלִכֵּן אִי אִפְשָׁר לַעֲשׂוֹת תַּעֲלוֹת מִיַּם מֵהַנִּילוֹס כְּמוֹ בְּמִצְרַיִם וְלֹא לְשֵׂאת בְּרֹגַל, אֲלֵּא לְמַטֵּר- מִמַּטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם. דְּבַר זֶה יִכּוֹל לִהְיוֹת יִתְרוֹן- אִם יוֹרֵד גֶּשֶׁם, שֶׁאֵז לֹא צְרִיךְ לְטָרוּחַ בְּהִשְׁקִיָּה, אֲךְ יִכּוֹל לִהְיוֹת גַּם חֲסֵרוֹן- אִם לֹא יוֹרֵד גֶּשֶׁם, וְאִז גַּם אִין נִילוֹס שֶׁמִּמֶּנּוּ אִפְשָׁר לְהִשְׁקוֹת בְּקִבְעוֹת:

(יב) הָאָרֶץ הַזֹּאת הִיא אָרֶץ אֲשֶׁר יַדוּד אֱלֹהֵיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה- בּוֹדֵק וּמִשְׁגִּיחַ עֲלֶיָּה, תְּמִיד עֵינֵי יַדוּד אֱלֹהֵיךָ בָּהּ- הִיא מִסְתַּכֵּל וּמִשְׁגִּיחַ עֲלֶיָּה תְּמִיד יוֹתֵר מִשָּׂאֵר הָאֲרָצוֹת, מְרִשִׁית- מֵהַתְּחִלַּת הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית- סוּף שָׁנָה, וּבָאָרֶץ הַזֹּאת תִּהְיוּ תְּמִיד תַּחַת הַשְּׂגַחַת ה':

שֶׁכֶר הַמִּצְוּוֹת וְעוֹנֵשׁ הָעֵבִירוֹת

(יג) וְהָיָה, אִם שָׁמַעַתְּ שְׁמֵעוּ אֶל מִצְוֹתֵי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יַדוּד אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדוֹ בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:

(יד) אִז- וְנִתְּתִי מַטֵּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ- בְּזִמְנִי, יוֹרֵה- הַגֶּשֶׁם הָרֵאשׁוֹן הַמְרוּהָ אֶת הָאָרֶץ לְאַחַר יְמֵי הַקִּיץ, וּמִלְקוֹשׁ- הַגֶּשֶׁם הָאַחֲרוֹן, הֵינּוּ שְׂכָל הַגֶּשֶׁמִּים יִגִּיעוּ בְּזִמְנִי וְלֹא מוֹקֵדִם וּמְאוּחָר יוֹתֵר, וּמִמִּילָא תִּהְיֶה הַרְבֵּה תְּבוּאָה- וְאַסְפֹּת דְּגָנְךָ- חֲמֶשֶׁת מֵינֵי דָגָן וְתִירֹשׁ- יִינֵךְ וְיִצְהַרְךָ שֶׁמֶן זֵית:

(טו) וְנִתְּתִי עֹשֶׁב בְּשִׂדְךָ לְבִהְמֹתֶךָ- כִּי כָּל הָאָרֶץ תִּפְרַח, וְאַכְלֶתָּ וּשְׂבַעְתָּ- אֶת הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהִיִּצְהַר:

(טז) הַשָּׁמְרוּ לָכֶם- הַזֶּהָרוּ פֶּן- שֶׁלֹּא יִפְתָּהּ- יִתְּפַתָּה לְבַבְּכֶם, וְסוּרְתֶם- מֵהַדֶּרֶךְ הַיִּשְׁרָה וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אַחֲרָיִם וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:

(יז) וְאִז- וְחָרָה אֶף- יִכַּעַס יַדוּד בְּכֶם, וְעֲצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מַטֵּר וּמִמִּילָא וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וּמֵהָרֵעַב שִׁיחֶיהָ בָּאָרֶץ- וְאַבְדֶּתֶם מֵהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר יַדוּד נָתַן לָכֶם:

(יח) וְשַׁמְתֶם אֶת דְּבַרֵי אֱלֹהֵי- שֵׁאִם תִּשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת- תִּישָׂארוּ בֶּאֱרֶץ, וְאִם לֹא תִשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת- תֵּאבְדוּ מֵעַל־יָהּ- עַל לְבַבְכֶם- הַרְגַשׁ שְׁלֹכֶם (תִּרְגִּישוּ אוֹתָם הַיִּטֵּב), וְעַל נַפְשֵׁיכֶם- הַשְׁכַּל שְׁלֹכֶם (תַּחֲשְׁבוּ עֲלֵיהֶם הַיִּטֵּב), וְקִשְׁרֹתֶם אֹתָם לְאוֹת- לְסִימָן עַל יָדְכֶם- תְּפִילִין שֶׁל יָד, וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת- תִּכְשִׁיט שְׂכָאִילוּ נוֹטֵף בֵּין עֵינֵיכֶם- תְּפִילִין שֶׁל רֹאשׁ: (יט) וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּכָל זְמַן, הַיְינוּ- בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: (כ) וְכִתְבֹתֶם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ, וּבְשַׁעְרֵיךָ- בְּכָל הַשְּׁעָרִים שֶׁל הַחֲצֵרוֹת וְהַעֲרִים וְכְדוּמָה: (כא) וְאֲנִי מִצְוָה זֹאת לְמַעַן- כִּדֵּי שֶׁ יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְדוּד לְאַבְרָהָם לְתַת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ- שִׁימִיכֶם עַל הָאָרֶץ יִרְבוּ כָּל הַיָּמִים שֶׁהַשָּׁמַיִם מֵעַל הָאָרֶץ, הַיְינוּ תְּמִיד, שֶׁלֹּא תִצְאוּ לְגִלוֹת:

הורשת הארץ בזכות המצוות

(כב) כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ, לְאַהֲבָהּ אֶת יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם, לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכֶיךָ- לְהִידְבֹּק בְּמִידוֹתָיו, וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ- לְחֹשֵׁב עֲלָיו תְּמִיד: (כג) אִז- וְהוֹרִישׁ- וְיִגַּרֵּשׁ יְדוּד אֶת כָּל הַגּוֹיִם- הַעַמִּים הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיכֶם, וְיִרְשֶׁתֶם- וְתִנְחַלוּ גּוֹיִם- עַמִּים גְּדֹלִים- רַבִּים וְעֲצָמִים- חֲזָקִים מִכֶּם: (כד) כָּל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כִּפּוֹ רַגְלְכֶם בּוֹ- בַשְּׁעָרָה שֶׁתִּלְחַמוּ- לָכֶם יִהְיֶה, מִן הַמִּדְבָּר- בְּדֵרוֹם וְהַלְּבָנוֹן- בַּצִּפּוֹן מִן הַנְּהָר נְהַר פְּרָת- בַּצִּפּוֹן מִזֶּרֶחַ וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן- הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁבְּמִעֵרֵב (נִקְרָא אַחֲרוֹן מִפְּנֵי שֶׁמִּזֶּרֶחַ זֶה קִדְמָה הַיְינוּ קְדִימָה, וּמִעֵרֵב זֶה אַחֲרָה) יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם- הַיְינוּ שֶׁגְּבֻלְכֶם יִתְרַחֵב לְגִבּוּלוֹת שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְאַבְרָהָם בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים וְנֶאֱמָרוּ שׁוּב בְּפִרְשַׁת מִשְׁפָּטִים, וְלֹא יִהְיוּ רַק כִּמוֹ הַגְּבֻלוֹת הַכְּתוּבִים בְּפִרְשַׁת מִסְעֵי: (כה) לֹא יִתְנַצֵּב- יִצְלִיחַ לַעֲמוּד אִישׁ בְּפָנֶיכֶם בְּמִלְחָמָה, וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁ פָּחַדְכֶם וּמִוְרָאָכֶם יִתֵּן יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכוּ בָּהּ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם- בְּפִרְשַׁת מִשְׁפָּטִים: "אֵת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לִפְנֵיךְ...":

פרשת ראה

פרק יא

דרך הברכה והקללה

(כו) רְאֵה- הַתְּבוּנוֹן בְּכֵךְ שֶׁ אֲנִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם דֶּרֶךְ שְׂמוּבִילָה לְ בְּרָכָה וְדֶרֶךְ שְׂמוּבִילָה לְ וּקְלָלָה- שֶׁהָרִי אֶת הַבְּרֻכּוֹת וְהַקְּלָלוֹת עֲצָמָן יֵאמַר מִשֶּׁה רַק בְּפִרְשַׁת כִּי תֵבֵא וְכֵאֵן הוּא בֹא לֹמַר שֶׁדֶּרֶךְ הַמִּצְוֹת מוּבִילָה לְבְּרָכָה וְכֵן לְהִיפֹךְ: (כז) אֶת הַבְּרָכָה- תִּקְבְּלוּ אִם- אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם: (כח) וְהַקְּלָלָה- תִּקְבְּלוּ- אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְלַכֵּת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם: (כט) וְהָיָה כִּי יִבְיֵאֵךְ יְדוּד אֱלֹהֵיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, וְנִתְתָּהּ- וְאִמַּרְתָּ אֶת הַבְּרָכָה עַל- לֵיד, מוֹל הַר גְּרִזִּים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל- לֵיד, מוֹל הַר עֵיבָל: (ל) מִכִּיוּן שִׁישְׂרָאֵל לֹא מִכִּירִים אֶת הָאָרֶץ נוֹתֵן לָהֶם מִשֶּׁה סִימָנִים רַבִּים הֵיכָן הַהָרִים הָאֵלֶּה, הֲלֹא הִמָּה- הָרִי הַזֶּה נִמְצָאִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן- הַמִּעֵרֵבִי, אַחֲרֵי דֶרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ- דֶּרֶךְ שֶׁהוֹלֶכֶת לְכִיוּן בִּיאַת- שְׁקִיעַת הַשָּׁמֶשׁ, דֵּהֵינּוּ מִעֵרֵבָה, (בִּימֵינוּ- הַתּוֹאִי שֶׁל נַחַל תְּרַצְהָ), וְהַדֶּרֶךְ הַזֶּה נִמְצָאֵת בְּאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיָּשֵׁב בְּעַרְבָה- ("בְּקַעָה" בְּלִשׁוֹנוֹ), וְהִיא מוֹל הַגְּלִיל- שֶׁמִּמֶּנּוּ לֵיד יִרְיָחוֹ, שֶׁמִּמֶּנּוּ תִלְכוּ בְּעֵרֵבָה עַד שֶׁתַּעֲלוּ בְּדֶרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ, וּמִקוֹם הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה הוּא אֲצֵל- לֵיד אֱלוֹנֵי- הַמִּישׁוּרִים הַנִּקְרָאִים מְרָה (נִמְצָאִים לֵיד הַעִיר שַׁכֵּם): (לא) כִּי- כֹּאשֶׁר אֶתֶם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן לְבֹא לְרִשְׁתָּהּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם, וְיִרְשֶׁתֶם אֹתָהּ- תִּנְחַלוּ אוֹתָהּ וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ: (לב) וְשַׁמְרֹתֶם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם:

מכאן ואילך יתחיל משה לומר לישראל את המצוות, שיובילו אותם לברכה, ואי שמירתן תביא להם להיפך, חלילה. בחלק זה של הספר מתחיל למעשה- "משנה תורה", היינו אמירת המצוות על ידי משה (אם כי בפרשת ואתחנן נאמרו כבר מספר מצוות יסודיות). חלק זה מסתיים בדברי הברית בפרשת כי תבוא. חלק מהמצוות שאומר משה הן חדשות לנו (אע"פ שכבר אמר אותם בעבר- עיין בביאורנו בתחילת הספר), וחלק כבר נאמרו בחומשים הקודמים, וחוזר עליהן משה כדי לחזק אותן, וכדי להוסיף בהן פרטים.

פרק יב

המקום אשר יבחר ה'

(א) אֱלֹהֵי הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת, בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְדוּד אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ, וְאַתָּם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אֲתֶם חַיִּים עַל הָאָדָמָה:

(ב) אַבְדַּ תְּאַבְדוּן- תִּשְׁמִידוּ אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֲתֶם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם- מוֹסֵב עַל "אשר עבדו שם הגויים", היינו שתשמידו את כל המקומות שעבדו הגויים את אלוהיהם, אותם הגויים שאתם יורשים אותם, ומקומות אלו הם עַל הַהָרִים הַרְמִים- הגבוהים וְעַל הַגְּבְעוֹת, וְתַחַת כָּל עֵץ רַעְנָן- לח:

(ג) וְנִתְצַתֶם- תִּשְׁבְּרוּ לַחֲתִיכוֹת קִטְנוֹת אֶת מִזְבְּחֵיכֶם, וְשִׁבְרֵתֶם אֶת מִצְבְּתֵיכֶם- העשויות מאבן אחת, וְאֲשֵׁרֵיהֶם- עצים שעשו אותם עבודה זרה- תִּשְׁרְפוּן בְּאֵשׁ, וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדְּעוּן- תִּכְרַתוּן, וּבְכַךְ- וְאַבְדֵתֶם אֶת שְׁמֵם- זִכְרָם מִן הַמְּקוֹם הַהוּא:

(ד) לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן- כִּד לַיְדוּד אֱלֹהֵיכֶם- שלא תאבדו את שמו, כגון לנתוך את מזבח, או באופן אחר- לעשות מקדשים רבים, שאז זה בעצם מאבד את שם ה' מהעולם, חלילה, כי אין מקום מרכזי לעבודתו ולהשראת שכינתו: (ה) כִּי אִם- אֵל, אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם לְשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם, לְשִׁכְנוֹ- לאותו מקום ששם שכינתו- תִּדְרְשׁוּ- תִּבְקְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאוֹד, וּבֵאתֶם שָׁמָּה:

(ו) וְהִבֵּאתֶם שָׁמָּה אֶת עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם- קִרְבָּנוֹת שְׁלָמִים, וְאֶת מַעֲשֵׂי תִיכֶם- מעשר שני (שצריך לאוכלו ליד המשכן) ומעשר בהמה (שצריך להקריבו כקרבן), וְאֶת תְּרוּמוֹת יְדְכֶם- הביכורים (ואפשר לפרש: כספים שאתם תורמים למשכן), וְנִדְרֵיכֶם- האומר: "אני אביא בהמה לקרבן", וְנִדְבְּתֵיכֶם- האומר: "בהמה זו אביא לקרבן", וּבְבִלְתִּי בְּקִרְכֶם וְצִאֲנֵיכֶם- שקרבים על המזבח ונאכלים לכהנים:

(ז) וְאֶכְלֹתֶם שָׁם לִפְנֵי יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם, וּשְׂמַחְתֶּם בְּכָל מַשְׁלַח יְדְכֶם- בכל מה שאתם עוסקים בו, כגון פירות הארץ, צאן ובקר וכו', אֲתֶם וּבְתִיכֶם- משפחתכם, אֲשֶׁר בְּרַכָּךְ יְדוּד אֱלֹהֵיךָ- מוֹסֵב עַל 'בכל משלח ידך':

(ח) לֹא תַעֲשׂוּן כָּכָל אֲשֶׁר אָנְחָנוּ עֲשִׂים פֶּה- במדבר היום, אִישׁ כָּל הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו- כל אחד עושה מה שהוא רוצה, וזה מתבטא בשני דברים: 1. מקרבים במקומות שונים, שהרי המשכן נע איתם ממקום למקום. 2. אפשר לאכול את הקרבנות בכל מחנה ישראל. ובארץ, שני הדברים להיפך- 1. יש רק מקום אחד להקרבת קרבנות. 2. אפשר לאכול את הקרבנות רק בסביבות המקדש/משכן:

(ט) והיום (במדבר) אתם נוהגים כך כִּי- מִפְּנֵי שׁ לֹא בָאתֶם עַד עֵתָה אֶל הַמְּנוּחָה- שתנוחו בארץ, וְאֶל הַנַּחֲלָה- הירושה אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֵיךָ נָתַן לְךָ:

(י) וְעַבְרַתֶם אֶת הַיַּרְדֵּן וּשְׁבַתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם מִנְחִיל אֲתֶכֶם, וְהֵנִיחַ לְכֶם מִכָּל אִיבֵיכֶם מְסָבִיב- שלא תצטרכו להילחם בהם עוד, וּשְׁבַתֶם בְּטַח- בטוחים, ללא פחד:

(יא) וכאשר זה יקרה, אז- וְהָיָה הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם, שָׁמָּה תִּבְיָאוּ- תהיו חייבים להביא אֶת כָּל אֲשֶׁר אָנְכִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם: עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעֲשֵׂי תִיכֶם וְתִרְמֹת יְדְכֶם וְכָל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם- בהמות הנדרים המובחרות (המשובחות) אֲשֶׁר תִּדְרוּ לַיְדוּד:

(יב) וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאִמְהֵתֵיכֶם וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיכֶם, גַּם הוּא יִשְׂמַח אִתְּכֶם כִּי- מִפְּנֵי שׁ אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה אֲתֶכֶם- שהרי לא קיבלו נחלה בארץ, ועל כן אתם צריכים לשמח אותו:

(יג) השָׁמַר לָךְ- איסור, פֶּן- שלא תַעֲלֶה עֲלֶיךָ בְּכֹל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה:

(יד) כִּי אִם- אלא רק בְּמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבִטֶיךָ, שָׁם תַעֲלֶה עֲלֶיךָ וְשָׁם תַעֲשֶׂה כֹל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ- את שאר הקרבנות:

(טו) רֶק- אבל, בְּכֹל אֹת- רצון נִפְשֶׁךָ תִזְבַּח וְאִכְלֶתָ בָּשָׂר, כְּבָרַכְתָּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ בְּכֹל שְׁעָרֶיךָ- בכל עריך, ולא כמו עד עכשיו שלא יכולתם לאכול בשר חולין (אלא הייתם חייבים להביאו למשכן ושם להקריבו ואז לאכול את בשרו כשלמים, כמבואר בפרשת אחרי מות), הַטֶּמֶא וְהַטְּהוֹר יֵאָכְלוּ שֶׁהֵרִי הוּא חוֹלִין, כְּצִבִי וְכֵאֵיל- כמו שאתם אוכלים כעת במדבר בשר חיות (שהרי נאסר עליהם לאכול רק בשר בהמות ללא הקרבנות במשכן):

(טז) רֶק הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ (אע"פ שלא תזרקו אותו על המזבח כמו שהייתם עושים במדבר), אלא עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכוּ כַּמַּיִם ואינכם חייבים לכסותו כמו דם חיה הנאכלת:

(יז) אבל בניגוד לבשר חולין שמותר לאוכלו מחוץ למקדש- לֹא תוֹכַל- אסור לך לֶאֱכַל בְּשַׁעְרֶיךָ- בעריך את מַעֲשֵׂר דְגָנְךָ וְתִירֹשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ (מעשר שני) וּבְכֹרֶת בְּקָרְךָ וְצֹאנְךָ, וְכֹל נִדְרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וְנִדְבְּתֶיךָ וְתִרְוַמַת יָדְךָ- ביכורים:

(יח) כִּי אִם- אלא רק לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלוּ, בְּמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה בּוֹ, אֶתֶּה וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ, וְשִׁמְחֶתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מְשַׁלַּח יָדְךָ- בכל עיסוקיך:

(יט) הַשָּׁמַר לָךְ- איסור פֶּן- שלא תַעֲזֹב אֶת הַלְוֵי כֹל יְמֶיךָ עַל אֲדָמְתְּךָ- כל הזמן שאתם חיים (וזה מפני שהוא צריך להיות פנוי לעבודת ה' במקדש, ולכן היוהרו שלא לעזוב אותו):

אכילת בשר מחוץ למשכן

(כ) כִּי- כאשר יִרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ, וְאִמְרַת: 'אִכְלָה בָּשָׂר', כִּי- אִם, במקרה ו תִּאֲנֶה- תרצה נִפְשֶׁךָ לֶאֱכַל בָּשָׂר, אז בְּכֹל אֹת- רצון נִפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר- מותר לך לאכול. התורה חוזרת כאן על ההיתר שנאמר מקודם כבדרך אגב, ומפרטת את סיבת ההיתר ואת הגבלותיו:

(כא) ודבר זה מותר כִּי- מפני ש יִרְחַק מִמֶּךָ הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוֹם שְׂמוֹ שָׁם, ואינך יכול להביא קודם למשכן את כל הבהמות שאתה רוצה לאוכלם ולהקריבם שלמים, ולכן כשתגיע ארץ- וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ- כמו שציויתי אתכם לשחוט במשכן, וְאִכְלֶתָ בְּשַׁעְרֶיךָ בְּכֹל אֹת נִפְשֶׁךָ:

(כב) אֲךָ- אבל כַּאֲשֶׁר יֵאָכַל אֶת הַצִּבִי וְאֶת הָאֵיל- עכשיו במדבר- כֵּן- כֹּךְ תֹאכְלוּ, הַטֶּמֶא וְהַטְּהוֹר יִחְדּוּ יֵאָכְלוּ- ולא כמו עכשיו שהבהמות הן שלמים וחייבים לאוכלם בטהרה:

(כג) רֶק חֵזֶק- צריך להתחזק כדי להוציא את הדם מכל המקומות בבשר, לְבִלְתִּי אֶכַּל הַדָּם- (אע"פ שלא זורקים אותו על המזבח), כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הַבְּהֵמָה, ולכן וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר:

(כד) לֹא תֹאכְלוּ, אלא עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכוּ כַּמַּיִם:

(כה) לֹא תֹאכְלוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבְנֵיךָ אַחֲרֶיךָ- בזכות עשיית המצוות שלך, כִּי תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׂר בְּעֵינֵי יְהוָה:

(כו) רֶק קִדְשֶׁיךָ- בהמות שאתה מקדיש אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּלְבְנֵיךָ, תִּשָּׂא וּבֵאתָ אֵל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה (בניגוד לבשר חולין שלא תצטרך להביאו לשם):

(כז) וְעִשִׂיתָ עֲלֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, כֹּךְ הַדִּין בַּעֲלוֹת, ולעומת זאת וְדָם זָבַחְתָּ- של קרבנות השלמים- יִשְׂפַךְ עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹאכַל:

(כח) שָׁמַר וְשִׁמְעֶתָ אֶת כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ- שיהיה משכן אחד, ושם מקריבים את כל הקרבנות, ורק בשר של בהמת חולין מותר לאכול לא שם, ואיסור אכילת הדם וכו', לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבְנֵיךָ אַחֲרֶיךָ עַד עוֹלָם, כִּי תַעֲשֶׂה הַטוֹב וְהַיִּשָּׂר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

לא ללמוד ממעשי הגויים

(כט) פי- כאשר יִכְרִית יְדוּד אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּ אוֹתָם מִפְּנֵיךָ, וַיִּרְשָׁתָּ אֹתָם וַיִּשְׁבֶּת בְּאַרְצָם:

(ל) הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּנְקֹשׁ- תִּיכְשַׁל אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׁמֵדִם מִפְּנֵיךָ, וְהִכִּישְׁלוֹן יִהְיֶה- וּפֶן תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לְאֹמֵר- וְכךָ תֹאמַר: "אֵיכָה- אֵיךְ יַעֲבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי"- וְאֶעְבֹּד גַּם אֲנִי אֶת ה' אֱלֹהֵי, אֵיךְ שֶׁהֵם עוֹבְדִים אֶת אֱלֹהֵיהֶם:

(לא) לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לִידוּד אֱלֹהֶיךָ- לַעֲבֹד אוֹתוֹ כַּעֲבֹדְתָם שֶׁל הַגּוֹיִים אֶת אֱלֹהֵיהֶם, פִּי- שֶׁהָרִי כָּל תּוֹעֲבַת יְדוּד אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם- וְלִכֵּן צוֹרֵת עֲבֹדְתָם מִתּוֹעֲבַת לִפְנֵי, פִּי- שֶׁהָרִי אֶפִּילוֹ גַּם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בָּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בְּאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם- וּבִכֵּךְ אִפְשָׁר לְרֹאוֹת לֵאלֹו עִוּוֹתֵים הֵם הִגִּיעוּ בַעֲבֹדְתָם, וְלִכֵּן אֵל תִּלְמַד מֵהֵם מֵאוֹמָה:

פרק יג

(א) אֵלֹא אֶת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצְוֶה אֶתְכֶם- לַעֲבֹד אוֹתִי בּו- אֲתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת- כִּךְ תַּעֲבֹדוּ אוֹתִי וְלֹא תִלְמְדוּ מִעֲבֹדֵת הַגּוֹיִים, לֹא תִסֹּף עֲלֵיו- לְהוֹסִיף פְּרִטִים בַּמִּצְוֹת (כַּגּוֹן חֲמֵשׁ כִּנְפוֹת בְּצִיצִית), וְלֹא תִגְרַע- תַּחֲסֹר מִמֶּנּוּ- כַּגּוֹן שֶׁלֹּשׁ כִּנְפוֹת בְּצִיצִית:

נביא האומר ללכת אחרי אלהים אחרים

(ב) פִּי- אִם יָקוּם בְּקִרְבְּךָ- בְּעַם יִשְׂרָאֵל, נְבִיא- שֶׁהוּא טוֹעֵן שֶׁה' נִבֵּא אוֹתוֹ, אוֹ חֵלֶם חֲלוֹם- אוֹ שְׁטוּעַן שֶׁכֵּךְ הוּא חֵלֶם- חֲלוֹם נְבוֹאִי, וְנִתֵּן אֵלֶיךָ אוֹת- סִימָן אוֹ מוֹפֵת- פֶּלֶא. (אוֹת הוּא סִימָן- שֶׁאוֹמֵר שִׁיקְרָה כֵּךְ וְכךָ זֶה סִימָן לְאִמִּיתוֹת דְּבָרָיו, כַּגּוֹן שֶׁאוֹמֵר שֶׁמַּחֲר תִּהְיֶה רַעִידַת אֲדָמָה וְכדוּמָה. מוֹפֵת הוּא דְבַר פֶּלֶא שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כַּגּוֹן שֶׁהוֹפֵךְ מִטָּה לְתַנּוּן):

(ג) וְנָבֵא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דָּבַר אֵלֶיךָ- שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה, וּמִדְּבָרָיו שֶׁל הַנְּבִיא יוֹצֵא לְאֹמֵר: "נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרֵים", וּמִצִּיֵּינַת הַתּוֹרָה שֶׁאֱלֹהִים אַחֲרֵים אֱלֹו אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם- שֶׁאֵינְךָ מַכִּיר אוֹתָם, וְהַנְּבִיא הַהוּא אוֹמֵר לְךָ בּוֹא נִלְךְ אַחֲרֵיהֶם וְנַעֲבֹדֵם:

(ד) לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי הַנְּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא, אַעֲ"פ שֶׁנִּתֵּן אוֹת אוֹ מוֹפֵת, וְזֶה שֶׁה' נִתֵּן לוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים זֶה פִּי- מִפְּנֵי שֶׁ מִנְּסָה יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הִישָׁפְּכֶם- הֵאֵם אֲתֶם עֲדִיין אֱהָבִים אֶת יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם- וְאִז לֹא תִשְׁמַעוּ אֶל הַנְּבִיא הַהוּא לַעֲזוֹב אֶת ה' לְמַרְוֹת הָאוֹתוֹת וְהַמוֹפְתִים:

(ה) רַק אַחֲרֵי יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ- שֶׁתִּשְׁמַעוּ תִּמְיֵד רַק לְדְבָרָיו, וְאֲתוֹ תִּירְאוּ, וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ- מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ- בְּקוֹל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים דוֹבְרֵי הָאֱמֶת, וְאֲתוֹ תַעֲבֹדוּ- בַּמִּצְוֹת עֲשֶׂה, וּבִזוֹ תִדְבְּקוּן- שֶׁכֵּל הַזְּמַן תִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתְּכֶם וְעֲבֹדְתְכֶם אֵלָיו:

(ו) וְהַנְּבִיא הַהוּא אוֹ חֵלֶם הַחֲלוֹם הַהוּא- יוֹמֵת, פִּי דְבַר סָרָה- שֶׁקָר (דְּבַר הַמוֹסֵר מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת) עַל יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצֵא אֶתְכֶם מֵאַרְץ מִצְרַיִם וְהַפְּדֶךָ מִבֵּית עַבְדִּים, וְהַנְּבִיא הַהוּא רָצָה לְהַדְּיֶךָ- לְהַסִּיר אוֹתְךָ מִן הַדְּרָךְ אֲשֶׁר צִוֶּךָ יְדוּד אֱלֹהֵיךָ לְלַכֵּת בָּה- כֹּאן רְמוּזָה הַסִּיבָה שֶׁבְּגִלְלָה לֹא נִשְׁמַע לְנְבִיא, שֶׁהָרִי ה' עֲצַמוֹ צִוָּה אוֹתָנוּ שֶׁלֹּא לַעֲבֹד אֱלֹהִים אַחֲרֵים וּמִמִּילָא אֵין לָנוּ לְשִׁמוּע לְנְבִיא, וּבְגִלְל דְּבָרָיו אֱלֹו שֶׁל הַנְּבִיא וּבְעֶרְתָּ הָרַע- אֶת עוֹשֶׂה הָרַע מִקְרִבְךָ:

מסית לעבודה זרה

(ז) פִּי- אִם יִסִּיתְךָ- יִפְתָּה אוֹתְךָ לְצֹאת מִהַדְּרֵךְ הַטּוֹבָה, אַחֲרֵיךָ בֵּן אִמְךָ (בֹּא לְהַדְּגֶשָׁה שֶׁאֲעֲ"פ שֶׁהוּא מִמֶּשׁ בֶּאֱחוּהָ אַחַת אֵיתְךָ- שֶׁהוּא בֵּן אִמְךָ), אוֹ בְּנֶךָ אוֹ בִתְךָ אוֹ אִשְׁתְּךָ שֶׁשׁוֹכֶבֶת חִיקְךָ- בֵּית הַשְּׁחִי (הֵינּוּ אִשְׁתְּךָ), אוֹ רֵעֶךָ אֲשֶׁר חָשׁוּב לְךָ כְּנַפְשְׁךָ, וְאִם אַחַד מִכֹּל אֱלֹו בֹא אֵלֶיךָ בְּסִתְר- כַּדִּי שֶׁלֹּא יִגְלוּ אֶת דְּבָרֵיהֶם לְאֹמֵר: "נִלְכָּה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אַחֲרֵים אֲשֶׁר

לא ידעת אתה ואבתיך" (כמובן שהוא הדין עם אנשים אחרים שאמרו זאת, אלא שהתורה ציינה את אנשים אלו כדי לומר שאפילו עליהם לא תחוס כדלהלן):

(ח) ואין זה משנה אלו אלהים אחרים הם רצו שתעבוד, אם זה מאלהי העמים אשר סביבתיכם הקרובים אליך או הרחוקים ממך, מקצה הארץ ועד קצה הארץ:

(ט) לא תאבה- תרצה לו- שלא תתרצה לקבל את דבריו בלב, ולא תשמע אליו- ולא תעשה כמו שאמר לך, ולא תחוס עינך עליו- מלמסור אותו לבית הדין להריגה, ולא תחמל- שלא תלמד עליו זכות בבית הדין, ולא תכסה עליו- מלהסתיר ראיות נגדו בבית הדין:

(י) כי- אלא הרג תהרגנו, ידך תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה- אחרוך:

(יא) וסקלתו באבנים ומת, כי בקש להדיחך מעל ידוד אלוהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:

(יב) וכל ישראל ישמעו ויראון ולא יוספו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך (התוספת הזו לא נאמרה לעיל לגבי נביא שקר מפני שזה לא מצוי שיבוא מישהו העושה אותו ומופת, אולם כל אדם יכול להסית ולכן חשוב שכל ישראל ישמעו ויראון):

עיר שהלכה אחרי אלהים אחרים

(יג) כי- אם תשמע באחת מ עריך אשר ידוד אלוהיך נתן לך לשבת שם לאמר:

(יד) יצאו אנשים בני בליעל- רשעים (בלי עול מלכות שמים עליהם) מקרבך- מישראל, וידיחו את ישבי עירם- הסירו אותם מהדרך לאמר- וכך אמרו להם: גלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם (ויושבי העיר שמעו להם):

(טו) ודרשת- תבדוק וחקרת ושאלת היטב- כדי לברר אם אכן כולם עשו כך, והנה אמת, נכון הדבר, נעשתה התועבה הזאת בקרבך- עיר שלימה עבדה ע"ז:

(טז) הנה תכה את ישבי העיר ההוא לפי חרב- הרוג אותם. זה הכלל בדין זה, והפרטים: החרם אתה- את האנשים ואת כל אשר בה- הנשים ואת בהמתה לפי חרב:

(יז) ואת כל שאלה- הרכוש, תקבץ- תאסוף אל תוף רחבה- אל רחוב מרכזי, ושרפת באש את העיר- את בתיה ואת כל שאלה כליל- הכל, לגמרי, לשם לידוד אלוהיך- כדי להראות מה קורה למי שסר ממנו, והיתה תל- גל של חורבות ל עולם, ולכן לא תבנה עוד- כדי שכולם יראו מה דינה של עיר כזו:

(יח) ולא ידבק בידך- ולא תקח מאומה- כלום מן החרם- מכל העיר שצריכה להיות מושמדת. ואת כל הדברים האלו (הריגת אנשי העיר ושריפתה וכו') תעשה למען ישוב ידוד מחרון אפו- מהכעס שיש לו על ישראל בעקבות אותה העיר, ונתן לך רחמים ורחמך- שהוא ירחם עליך, והרבך- וירבה אותך בחזרה, למרות שנהרגו עכשיו אנשים רבים מישראל, כאשר נשבע לאבתיך:

(יט) וברכות אלו יבואו עליך כי- מפני שאתה תשמע בקול ידוד אלוהיך, לשמר את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום לעשות הישר בעיני ידוד אלוהיך:

פרק יד

ישראל קדושים והיוצא מזה

(א) בני אמתם לידוד אלוהיכם- וממילא תבינו שכל מה שעושה ה' הוא לטובתכם ואפילו כשמת לכם מת אין לכם להצטער יותר מדי כמו הגויים שמצטערים על מתיהם, ולכן לא תתגדדו- תשרטו עצמכם בבשרכם (על ידי כלי), ולא תשימו קרחה- תתלשו השערות לעשות מקום של קרחת בין עיניכם- בשער הראש המכוון מול בין העיניים, למת- כאשר מת לכם מת. (ציווים אלו נאמרו לכהנים בצורה דומה בפרשת אמור, ושם זה נאמר כלפי כך שכהני הע"ז היו עושים כך, וכאן זה נאמר כלפי שהגויים נוהגים כך, בדומה לדברים שנאמרו בפרשת קדושים):

(ב) **כִּי עִם קְדוּשַׁת אֱתָהּ לִידוּד אֱלֹהֶיךָ, וּבָדָד בְּחַר יִדּוּד לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם סְגֻלָּהּ- אוֹצֵר יָקָר, יוֹתֵר מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה-** ולכן אל תתנהגו כמותם כאשר מת לכם מת:

בעלי החיים המותרים והאסורים באכילה

פרשיות אלו כבר נאמרו בפרשת שמיני וחזר משה לחזק את הדבר שישראל קדושים ולכן צריך להיות גם מאכלם נבדל, וכן מוסיף כאן מספר חידושים.

(ג) **לֹא תֹאכַל כָּל תוֹעֵבָה-** כל דבר שהוא מאוס בעיני ה' לאכילה, ועכשיו יעבור לפרט:

בהמות

(ד) **זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹאכְלוּ: שׁוֹר, שֵׁה כְּשָׂבִים, וְשֵׁה עֲזִים:**

(ה) **אֵיל וְצִבִי וַיְחַמּוּר וְאֶקוּ וְדִישָׁן וְתֹאוּ וְזָמֵר-** סה"כ 7 חיות מותרות באכילה:

(ו) **וְכָל בְּהֵמָה מִפְּרִסַת פְּרִסָּה-** שיש להם פרסה וְשִׁסְעַת שִׁסְעָה שעושה את פרסתה ל שְׁתֵּי פְּרִסוֹת, והיא גם מַעֲלַת גְּרָה בְּבֵהֵמָה- שמעלה את האוכל מהכרס שוב לפיה דרך הגרון, **אֱתָהּ תֹאכְלוּ:**

(ז) **אֲךָ אֵת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגְּרָה וּמִמְּפָרִיסי הַפְּרִסָּה הַשְּׂסוּעָה-** מאלו שיש להם אחד מהסימנים האלו, **אֵת הַגְּמֵל וְאֵת הָאֲרִנְבַת וְאֵת הַשָּׁפָן, כִּי מַעֲלֵה גְרָה הֵמָּה וּפְרִסָּה לֹא הִפְרִיסוּ טְמָאִים הֵם לָכֵם:**

(ח) **וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְּרִיס פְּרִסָּה הוּא וְלֹא מַעֲלֵה גְרָה, טְמָא הוּא לָכֵם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְעוּ-** כדי שלא תטמאו בהם, זאת אומרת שהם גם מטמאים במגעם ולא רק אסורים באכילה:

דגים

(ט) **אֵת זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל אֲשֶׁר בַּמַּיִם: כָּל אֲשֶׁר לוֹ סַנְפִיר- שאיתם הוא שט, וְקִשְׁקֹשֶׁת-** כמין קליפות דקות המכסות את גופו, **תֹאכְלוּ:**

(י) **וְכָל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סַנְפִיר וְקִשְׁקֹשֶׁת לֹא תֹאכְלוּ, טְמָא הוּא לָכֵם באכילה:**

עופות

(יא) **כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹאכְלוּ:**

(יב) **וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם: הַנֶּשֶׁךְ וְהַפֶּרֶס וְהַעֲזָזָה:**

(יג) **וְהָרָאָה וְאֵת הָאֵיָה וְהַדִּיָּה לְמִינָהּ (בפרשת שמיני לא כתובים "הראה והדיה" ובמקומן כתוב "דאה". בארנו ששני העופות כאן הם מינים של הדאה הכתובה שם):**

(יד) **וְאֵת כָּל עֹרֵב לְמִינוֹ: (טו) וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֵת הַתְּחֻמָּס וְאֵת הַשְּׁחֹף וְאֵת הַנֶּץ לְמִינָהּ:**

(טז) **אֵת הַכּוֹס וְאֵת הַיַּנְשׁוּף וְהַתְּנַשְׁמָת: (יז) וְהַקָּאָת וְאֵת הַרְחֻמָּה (הרחם המופיע בפרשת שמיני) וְאֵת הַשֶּׁלֶף:**

(יח) **וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוֹכִיפַת וְהַעֲטָלָף:**

(יט) **וְכָל שָׂרָף הָעוֹף- כגון זבובים ודבורים, טְמָא הוּא לָכֵם לֹא יֹאכְלוּ:**

(כ) **כָּל עוֹף טְהוֹר תֹאכְלוּ- לרבות את החגבים הכתובים בפרשת שמיני- ארבה, סלעם, חרגול, חגב:**

(כא) **לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה- בהמה ועוף שמתו, אלא לָגֵר אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ- גוי ששומר מצוות בני נח וגר בארצנו (גר תושב) תִּתְּנֶנָּה וְאָכְלָה, אוּ מִכָּר לְנִכְרִי- לגוי סתם (ולכן תמכור לו ולא תתן לו בחינם), כִּי עִם קְדוּשַׁת אֱתָהּ לִידוּד אֱלֹהֶיךָ- ולכן לא תאכלו נבלה, לֹא תִבְשַׁל גְּדִי בְּחֵלֶב אֱמֹו- אגב הפרשיה כאן האומרת שמותר לאכול בעלי חיים טהורים, נאמר שגם אותם אין לבשל ולאכול בחלב:**

מעשר שני

מצוה זו נאמרה בקצרה בסוף ספר ויקרא ושם נאמר שהמעשר קודש לה', ואם פודים אותו צריך להוסיף חמישית. כאן משה מבאר פרטים נוספים.

(כב) **עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר אֵת כָּל תְּבוּאָת זֵרְעֶךָ הַיֵּצֵא- הגדלה מן הַשְּׂדֵה שְׁנָה שְׁנָה- כל שנה. היינו שתפריש עשירית מהיבול:**

(בארנו את סדר המעשרות, שקודם יש להפריש את התרומה לכהן, ואחר כך את המעשר הראשון ללוי וממנו הוא יתן מעשר לכהן (תרומת מעשר), ככתוב בפרשת קרח, ואחר כך את המעשר הזה- מעשר שני).

(כג) **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְדוּד אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשָׁבֹן שְׁמוֹ שָׁם**- ששם יהיה המשכן, את **מַעֲשֵׂר דְגָנְךָ**- חמשת מיני דגן, **תִּירֹשְׁךָ**- יינך **וְיִצְהָרְךָ**- שמן זית, דרך אגב מזכירה התורה שתביא למשכן גם את **וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנְךָ**- לכהנים, ומטרת העליה למקום אשר יבחר ה' היא **לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים**- כאשר תראה את מקום השראת השכינה והניסים שיש בו, ואת קדושת הכהנים והלויים, ותלמידי החכמים שיש באותו מקום וכו' :

(כד) **וְכִי יִרְבֶּה מִמֶּךָ הַדָּרֶךְ**- שהדרך למשכן תהיה ארוכה מדי בשבילך, **כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֲתוֹ**- לשאת את המעשר למשכן, וזה מפני שתי סיבות: 1. **כִּי יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם**, וגם 2. **כִּי יִבְרָכְךָ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ**- ויהיה לך הרבה יבול שבדרך ארוכה כזו קשה לך להביאו:

(כה) **וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף**- תפדה את כל המעשר בכסף (בתוספת חמישית- כמבואר בפרשת בחקתי), **וְצִרְתָּ**- וקשרת את הַכֶּסֶף ותקח את הצרור בְּיָדְךָ, **וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ בּוֹ**:

(כו) **וְנִתְּתָה הַכֶּסֶף**- תקנה איתו, **בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאֱמָר**- תרצה **נִפְשֶׁךָ**: **בְּבָקָר וּבְצֹאן וּבַיִן וּבַשֶּׂכֶר וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נַפְשֶׁךָ**, ובלבד שזה דבר מאכל, **וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי יְדוּד אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אֹתָהּ וּבֵיתְךָ**- ומשפחתך:

(כז) **וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֶנּוּ**- אלא תתן לו גם מהסעודה שלך, **כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחְלָה עִמָּךָ** (הלוי המופיע כאן הוא רק דוגמא לאדם עני, והכוונה לכל העניים. וזו המטרה השנייה של מצוה זו- שאדם יהיה חייב להזמין לסעודותיו הגדולות מכספי המעשר הרבה אנשים, שלולא כן לא יוכל לגמור את כל האוכל ולחזור לביתו, ובכך הופך מקום השראת השכינה גם למרכז חסד גדול):

מעשר עני

(כח) **מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים**- כל שנה שלישית, **תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתְךָ**- אותו מעשר שדובר עליו מקודם, **בְּשָׁנָה הַהִוא, וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ**- ולא תעלה אותו למקום אשר יבחר ה', אלא המעשר הזה מיועד לעניים:

(כט) **וּבֹא הַלְוִי כִּי**- שהרי **אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחְלָה עִמָּךָ, וְהִגֵּר- גוי שהתגייר, וְהִיָּתוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ**- כל אלו עניים הם, **וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ, לְמַעַן יִבְרָכְךָ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה** כאשר תתן מעשר זה לעניים. יוצא שבשנים 1,2,4,5 לשמיטה מפרישים מעשר שני, ובשנים 3,6 לשמיטה מפרישים מעשר עני. בשמיטה- אין מעשרות כלל שהרי הכל הפקר:

פרק טו

שמיטת כספים בשמיטה

(א) **מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים**- כל שנה שביעית, **תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה**- עזיבה:

(ב) **וְזֶה דְבַר- מִצְוַת הַשְּׁמִטָּה**: **שְׁמוּטָה**- עזוב **כָּל בַּעַל- הבעלים של מִשֵׁה יָדוּ- הלואה (שהוא תובע מרעהו), אֲשֶׁר יִשֶׂה- יתבע, שיש לו בְּרֵעֵהוּ, לֹא יִגֹּשׁ- ילחוף אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אֲחִיו** להחזיר את ההלוואה לאחר שנת השמיטה, **כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לְשֵׁם לִידוּד**- כי זה הוא זמן של שמיטת- עזיבת כספים ('קרא שמיטה', כמו 'מקראי קודש', שכך קוראים לשנה זו):

(ג) **אֶת הַנִּכְרִי תִגֹּשׁ- תלחוף, אבל וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אֲחִיךָ- תִשְׁמֹט- תעזוב יָדְךָ**:

(ד) **אָפְסִי- אבל, דע שמצוה זו יכולה להיות לא מעשית, מפני שאף אחד לא יצטרך הלוואות וזה כִּי- כאשר לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן, וזה יהיה כִּי- מפני ש בְּרַךְ יִבְרָכְךָ יְדוּד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ**:

(ה) **וּבֵרַכְתָּ זֶה תִּתְקִיִּים רַק אִם שְׂמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הַזֹּאת- את כל מצוות התורה, אֲשֶׁר אֲנִכִּי מְצַוְךָ הַיּוֹם**:

(ו) ולכן לא תצטרך לעשות את המצוה הזו, **כִּי יָדוּד אֱלֹהֶיךָ בְּרַכָּךָ כְּאֲשֶׁר דָּבַר לְךָ, וְהִעֲבַטְתָּ**- תלווה ותיקח משכון להלוואה מ גוים- עמים רבים, **וְאַתָּה לֹא תֵעָבֵט**- לא תצטרך לקחת הלוואה ולתת משכון מאף גוי, **וּמִשְׁלַת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבָדָד לֹא יִמְשְׁלוּ**:

מצות צדקה והלואה

(ז) **כִּי- אִם יְהִיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ**- באחת מהערים, **בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר יָדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, לֹא תֵאֱמָץ**- תחזק, תקשה את לבבך, **וְלֹא תִקְפָּץ**- תסגור את ידך מאחיד האביון- מלתת לו כסף:
(ח) **כִּי- אִלֵּא פָתַח תִּפְתַּח אֶת יְדֶךָ לּוֹ**- לתת לו צדקה, ואם הוא צריך הלואה, **אִז וְהִעֲבַט תִּעֲבִיטָנוּ**- תיקח משכון ממנו ותלווה לו, **דַּי- מִסְפִּיק ל מַחְסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לּוֹ**- לאיזה צורך שהוא צריך:
(ט) **הַשְּׁמֹר לְךָ פֶּן יְהִיֶה דְבַר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעַל**- דבר רשע בלבבך, **לֵאמֹר: קָרְבָה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָה וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאַחֶיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לּוֹ**- כדי שהכסף לא יישמט ממך בשנה השביעית, **וְקָרָא הָאֶבְיוֹן עֲלֶיךָ אֶל יָדוּד מִתּוֹךְ צִרְתּוֹ** שאף אחד לא עוזר לו, **וְהָיָה בְּךָ חֲטָא** בכך שלא הלווית לו, **וְהִ' יַעֲנִישׁ אֹתְךָ עַל כֵּךְ**:
(י) **נָתַן תִּתֵּן לּוֹ, וְלֹא יִרַע לְבַבְךָ בְּתִתְּךָ לּוֹ**- אע"פ שתפסיד את הכסף בשמיטה, **כִּי בְּגִלְל הַדְּבַר הַזֶּה יְבָרְכְךָ יָדוּד אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יְדֶיךָ**, וכך לא רק שלא תפסיד אלא תרויח:
(יא) ואני מצוה את המצוות האלו **כִּי לֹא יִחְדַּל**- יפסיק מלהיות אביון מקרב הארץ (ואע"פ שנאמר בפרשיה הקודמת שיכול להיות שלא יהיה בכס אביון, גלוי לפני משה שבדרך כלל זה לא יקרה ולכן הוא אומר זאת), **עַל פֶּן אֲנֹכִי מִצְוָה לֵאמֹר: פָּתַח תִּפְתַּח אֶת יְדֶיךָ לְאֶחֶיךָ לְעֲנִיךָ וּלְאֶבְיָנְךָ בְּאַרְצֶךָ**:

דיני עבד ואמה עבריים

(יב) **כִּי יִמְכַר לְךָ אֶחֶיךָ הָעֶבְרִי**- שנמכר בגלל שהוא גנב ולא היה לו כסף להחזיר גניבתו, או שמכר את עצמו מחמת עניו, **או הָעֶבְרִיָּה**- שמכר אותה אביה כשהיתה קטנה, **וְעִבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים, וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִית תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ** (לגבי אמה עבריה זהו חידוש, שהרי בפרשת משפטים כתוב שהיא משתחררת בנישואיה עם אדוניה או בנו, או בפדיון, וכאן התורה אומרת שאם עברו 6 שנים היא יוצאת לחפשי):
(יג) **וְכִי תִשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם**- ריק, ללא כלום, שהרי עכשיו הוא צריך להתחיל את חייו מהתחלה והוא צריך להתחיל עם איזשהו ממון:
(יד) **וְלֹכֵן הִעֲנִיק תִּעֲנִיק**- תתן לו מצאנך ומגןך ומיקבך, **וְכֵן, מִכָּל אֲשֶׁר בְּרַכָּךָ יָדוּד אֱלֹהֶיךָ תִתֵּן לּוֹ**- מכל המינים שיש לך:
(טו) **וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאַרְץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יָדוּד אֱלֹהֶיךָ**- וכשה' פדה אותך הוא לא הוציא אותך משם ריקם אלא לקחתם ממון רב מהמצרים, **עַל פֶּן אֲנֹכִי מִצְוָה אֶת הַדְּבַר הַזֶּה הַיּוֹם**:
(טז) **וְהָיָה כִּי- אִם יֹאמֶר אֲלֶיךָ: לֹא אֵצֵא מֵעִמְךָ, כִּי אֶהְבֶּךָ וְאַתָּה בִּיתְךָ**- משפחתך **כִּי טוֹב לּוֹ עִמְךָ** (ובפרשת משפטים כתובה סיבה אחרת- שהוא אוהב את אשתו הכנענית ובניו ממנה):
(יז) **וְלִקְחָתָ אֶת הַמְרָצֵעַ**- כמין מברג מחודד בראשו **וְנִתְתָהּ בְּאָזְנוֹ וּבִדְלַת**- שאזנו תהיה על דלת, **וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם**- עד היובל (כמבואר בפרשת בהר), **וְאִף לְאִמְתְּךָ תַעֲשֶׂה כֵן**- שכאשר תשלח אותה תעניק לה מרכושך (אי אפשר לומר שגם אותה תרצע, שהרי על פי חז"ל היא אינה יכולה להיות אמה לאחר שהיא מתבגרת):
(יח) **לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחָךָ אֹתוֹ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ** לתת לו עוד את ההענקה הזו שאתה נותן לו, **נוסף לתשלום שכבר שילמת עליו כשקנית אותו, כִּי מִשְׁנָה שְׂכָר עִבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים**- שהרי ב- 6 השנים האלו שעבד אותך, הוא עבד כפול שנים (משנה) מפעולה (שכר) של שכיר רגיל, שהרי הוא עבד גם בשעות לא שגרתיות וכו', ולכן מגיעה לו הענקה זו בצדק, וחוץ מזה- **וּבְרַכָּךָ יָדוּד אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה**- בזכות הענקה זו:

דיני בכור בהמה

(יט) **כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבָקְרָךְ וּבְצֹאֲנֶךָ הַזֶּכֶר, תִּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ** - הרי הוא קדוש, ותקריב אותו כקרבן לה' (הקרבן בפועל שייך לכהנים), **לֹא תַעֲבֹד עֲבוּדָה כְּלִשְׁהֵי בְּבֹכֶר שׁוֹרְךָ, וְלֹא תִגְזֹז** - תגזוז את הצמר של **בְּכוֹר צֹאֲנֶךָ** - שהרי הם קודש:

(כ) כאן התורה עוברת לדבר אל הכהן (שהרי הוא אוכל את בשר הבכור לאחר הקרבנו, כמו שכתוב בפרשת קרח) - **לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שְׁנֵה בְשָׁנָה** - כל שנה (זאת אומרת שאין לעכב בכורות ולגדלם כדי שישמינו אלא לאוכלם באותה שנה) **בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה, אֹתָהּ וּבֵיתָךְ** - משפחתך, מפני שהוא לא קדש קדשים שמותר רק לזכרי כהונה, אלא קדשים קלים שמותרים גם למשפחות הכהנים:

(כא) **וְכִי- וְאִם יִהְיֶה בּוֹ מוֹם, פֶּסֶחַ- לְלֹא רֵגֶל אוֹ עוֹר, או כַּל מוֹם רָע** - מום קבוע (ולא רק פצע קל שיכול לעבור), אז **לֹא תִזְבְּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ** - שהרי אסור להקריב בעל מום למזבח:

(כב) **בְּשַׁעֲרֶיךָ** - בעריך, מחוץ למשכן **תֹאכְלֶנּוּ**, אתה הכהן, ואפילו **הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יִחְדּוּ כַּצְּבִי וְכַאֲלֵ- מַפְנֵי** שאז כבר אין לו שום קדושה ואפילו טמאים יכולים לאוכלו:

(כג) **רַק אֶת דָּמוֹ לֹא תֹאכַל עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמַּיִם**. התורה מדגישה שגם עכשיו אסור לאכול את דמו כדי שלא נחשוב שכאשר היה צריך לזרוק את דמו על המזבח אז הוא נאסר באכילה, אבל עכשיו שאין צריך לזרוקו על המזבח מותר לאוכלו:

פרק טז

פסח וחג המצות

התורה חוזרת כאן על פרשיות שלושת הרגלים. עיקר המטרה בפרשיות אלו היא לומר שחייבים במועדים אלו לעלות למקום אשר יבחר ה' ולשמוח שם, כפי שכבר הופיע מספר פעמים בפרשה.

(א) **שְׁמוֹר- תִּזְכּוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאֲבִיב- בִּישׁוּל הַתְּבוּאָה**, זאת אומרת שמתני שהוא יחול **וְעִשִּׂיתָ קֶרֶבן פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ, כִּי בַחֹדֶשׁ הָאֲבִיב הוֹצִיאָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיֵלֶה** - התחלת היציאה היתה למעשה בלילה בעת מכת בכורות, שבה נתן פרעה לישראל את הרשות לצאת ממצרים ללא תנאי. (היציאה ממצרים עצמה היתה רק למחרת בבוקר כמפורש בפרשת בא):

(ב) **וְזָבַחְתָּ קֶרֶבן פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ, וְגַם תִּזְבַּח צֹאֵן וּבָקָר- לַקֶּרְבָּנוֹת חֲגִיגַת הַבָּאִים עִם הַפֶּסַח** (שהרי מקרבן הפסח ייתכן ויהיה מעט בשר לכל אחד), **בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם**:

(ג) **לֹא תֹאכַל עֲלֵיו- יַחַד עִם הַפֶּסַח חֶמֶץ, אֲלֵא שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל עֲלָיו- אִיתוֹ מִצּוֹת** שהן **לֶחֶם עֲנִי- לֶחֶם** של צער, וזה יזכיר לך את הצער שהיה לך במצרים כשהיית עבד ואכלת לחם בצער, וסיבה נוספת לאכילת המצות: **כִּי בַחֲפֹזוֹן- בַּמְהִירוֹת יֵצְאתָ מִצְרַיִם- וְלֹא הִסְפִּיק הַבֶּצֶק לְתַפּוֹחַ וְלִהְיוֹת לֶחֶם אֲלֵא מִצּוֹת**, וזה יזכיר לך את הגאולה ממצרים, ומשתי סיבות אלו תאכל מצות - **לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם יֵצִאתָ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ**:

(ד) **וְלֹא יִרְאֶה לְךָ שָׂאֵר- דַּבַּר שֶׁמֶחֱמִיץ, בְּכָל גְּבֻלְךָ שְׁבַעַת יָמִים, וְלֹא יֵלִין- יִישׁוּן, יִישָׂאֵר כֹּל הַלַּיְלָה מִן הַבֶּשֶׂר** של קרבן הפסח **אֲשֶׁר תִּזְבַּח בְּעֶרְבַּ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן- בַּעֲרָבוֹ** של היום הראשון, **לְבָקָר- שֶׁלֹּמְחֶרֶת הַלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן**, אלא חייבים לסיים לאכול את הקרבן במהלך הלילה:

(ה) **לֹא תֹכַל לְזַבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּאֶחָד שַׁעֲרֶיךָ- עֲרִיךְ, אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה נִתָּן לְךָ**:

(ו) **כִּי אִם- אֲלֵא אֶל הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ, שָׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּעֶרְב- לַקְּרֹאֵת הָעֶרֶב, שֶׁזֶה כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ- בְּזִמְנֵן שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ מֵתַחֲלִילָה לִשְׁקוֹעַ (הַחַל מִחֲצוֹת הַיּוֹם וְעַד לִשְׁקִיעָה- בֵּין הָעֲרֵבִים בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה), וְתִזְבַּח אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד- זִמְנֵן יֵצֵאתָ מִמִּצְרַיִם- בְּאוֹתָהּ הַתְּקוּפָה שֶׁבָּה יֵצֵאתָ מִמִּצְרַיִם (אֲךָ לֹא בְּאוֹתוֹ זִמְנֵן מִמֶּשׁ, שֶׁהִרִי הַיֵּצִיאָה מִמִּצְרַיִם הִיְתָה בִּטְיֹו בְּנִיסָן וְאִילוֹ הַקֶּרְבָּת הַפֶּסַח הִיא בִּי"ד בְּנִיסָן):**

(ז) **וּבְשַׁלְתָּ** - זהו שם כולל לכל סוגי הכנת האוכל על ידי חום, שהרי את הפסח צולים (כמבואר בפרשת בא), **וְאֶכְלֶתָּ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, וּפְנִיתָ בְּבִקְרָא**, שלמחרת יום טוב (שהרי ביום טוב חייבים להיראות בעזרה ולהביא קרבנות) **וְהִלַּכְתָּ לְאֹהֲלֶיךָ** - לביתך, ואינך צריך להישאר שם כל שבעת הימים:
(ח) **שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצוֹת, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, בְּנוֹסֵף לֹאֲכִילַת הַמִּצּוֹת, עֲצֶרֶת** - שעוצרים ממלאכה **לִידוֹד אֱלֹהֶיךָ**, ולכן **לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה** :

חג השבועות

(ט) **שִׁבְעָה שָׁבְעַת תִּסְפָּר לָךְ, מִהַחֵל** - מהזמן שמתחילים להניף את ה **חֶרֶם** - מגל **בְּקָמָה** - תבואה שלא נקצרה, היינו שתספור את שבעה השבועות מהזמן שאתה מתחיל את הקצירה, וזה ביום קצירת העומר (ט"ז ניסן) שהוא הקציר הראשון של השנה החדשה (כמבואר בפרשת אמור), אז **תַּחֲלֶה** - תתחיל **לְסַפֵּר שִׁבְעָה שָׁבְעוֹת** :
(י) ובסוף אותם שבעה שבועות, **וַעֲשִׂיתָ חַג שִׁבְעוֹת לִידוֹד אֱלֹהֶיךָ** - בקרבנות רבים, **מִסֹּת** - כפי (הכמות של) **נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן**, וידך תנדב - **כְּאֲשֶׁר יִבְרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ** :
(יא) **וְשָׁמַחְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ, אֶתְּהָ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ** - אלו האנשים השייכים לך, **וְהִלּוּי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ וְהִגֵּר וְהִיתוֹם וְהֶאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ** - אלו העניים, **בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשָׂכַן שְׁמוֹ שָׁם** - היינו שלא תדאג רק למשפחתך אלא גם לעניים :
(יב) **וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם** - ושם לא היה לך רכוש כלל, ועכשיו ה' נתן לך שפע גדול ולכן **וְשָׁמַרְתָּ וַעֲשִׂיתָ אֵת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה** - שבזמן החג תדאג גם לעניים :

חג הסוכות

(יג) **חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים, בְּזִמְנֵן שֶׁ בְּאֶסְפָּד מִגִּזְרֶךָ** - שבו נמצאת התבואה בשדה **וּמִקִּבְּךָ** - שבו היין הנופל מהגת. בזמן זה אוספים את התבואה והיין, לקראת בוא הגשמים, מהגורן והיקב אל המחסנים :
(יד) **וְשָׁמַחְתָּ בְּחֹגְךָ אֶתְּהָ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ, וְהִלּוּי וְהִגֵּר וְהִיתוֹם וְהֶאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ** :
(טו) **שִׁבְעַת יָמִים תַּחַג לִידוֹד אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ, וְתִשְׂמַח הַרְבֵּה בְּחַג זֶה מִפְּנֵי שֶׁ- כִּי יִבְרַכְךָ** - כי כבר ברך אותך **יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאָתְךָ וּבְכָל מַעֲשֶׂה יָדְךָ** - בכל עיסוקיך (כל הגידולים השונים, שאינם תבואה), ועכשיו זמן אסיפתם שזה זמן שמח מאוד, ולכן **וְהִייתָ אֶדְ - רַק שְׂמֵחַ** :
(טז) **סִיכּוֹם** : **שְׁלוֹשׁ פַּעֲמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹרְךָ** - הזכרים שלך **אֵת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ**, וזה יהיה **בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר, בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשִּׁבְעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת, וְלֹא יִרְאֶה אֵת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ** - ריקים, ללא קרבנות, (יז) **אֵלָּא כָּל אִישׁ יִבִּיא כְּמַתְּנֵת יָדוֹ** - כמה שיוכל לתת, **לְפִי כְּבָרְכַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ** :

פרשת שופטים

דיני שופטים

(יח) **שֹׁפְטִים** - לשפוט **וְשֹׁטְרִים** - כדי לכפות על ביצוע הדינים, **תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שַׁעֲרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ** - בכל הערים שה' נותן לשבטיך, **וְשֹׁפְטוּ הַשּׁוֹפְטִים אֵת הָעָם מִשֹּׁפֵט צֶדֶק** :
(יט) **אֲזַהֲרוּת לְשׁוֹפְטִים** : **לֹא תִטֶּה מִשֹּׁפֵט** - לשפוט לטובת אחד מבעלי הדין, **לֹא תִפְזֵר פְּנִים** - בזמן שמיעת הטענות לא תתנהג אל אחד הצדדים יפה יותר כאילו אתה מכירו, **וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד**, ואפילו כדי לשפוט על פי האמת, **כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֹר עֵינֵי חֲכָמִים** מלראות את האמת והצדק, **וַיִּסְלַף** - יחליף וישנה **דְּבָרֵי צְדִיקִים** - את הטענות של האדם הצודק בטענותיו, והם ייראו לך כטענות שאינן צודקות :
(כ) **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף** - אתה הדיין צריך תמיד לעשות רק צדק (הכפילות-להדגשה), **לְמַעַן תִּחְיֶה וְיִרְשַׁתְּ אֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ**, זאת אומרת שבזכות שמירת הצדק במשפט, ישראל ינחלו את הארץ ולא יגלו ממנה :

דיני עבודה זרה ומזבח ה'

(כא) לא תטע לך אֲשֶׁר־ה- עץ לעבודה זרה, וגם לא תטע פֶּלַעַץ- אפילו לא לעבודה זרה אֶצֶל- ליד מִזְבֵּחַ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָךְ. שכך היה מנהג עובדי עבודה זרה ליטע אשירה ליד מזבחותיהם, ולכן ה' אסר זאת:
(כב) וְלֹא תִקִּים לָךְ מִצֵּבָה- העשויה מאבן אחת, כדי לזבוח עליה, ואפילו לה', אֲשֶׁר שָׂנֵא יְדוּד אֱלֹהֶיךָ- כי ה' שונא את המצבות מפני שעליהן היו מקריבים עובדי עבודה זרה את קרבנותיהם:
פרק יז

(א) לא תזַבַּח לְיְדוּד אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם, כֹּל דָּבָר רָע- מכל סוג שהוא, פִּי תוֹעֲבֹת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ הוּא:

דין אדם שעובד עבודה זרה

(ב) פִּי יִמְצָא בְּקִרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ- באחת הערים שאתה גר בהן, אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינֵי יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְעֵבֵר בְּרִיתוֹ, בכך ש
(ג) וַיִּלְךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים- פסלים- וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם, או וְלִשְׁמֶשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם- אחד מהכוכבים אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי לַעֲבֹד אוֹתָם (אף על פי שאני משפיע דרכם שפע לעולם):
(ד) וְהִגִּד לָךְ- השופט- וְשָׁמַעְתָּ, וְדַרְשָׁתָּ- תבדוק היטב, שהרי דינו מות וצריך לברר היטב שלא להרוג נקי, וְהִנֵּה אָמַת נְכוֹן- מבוסס הדָּבָר, נַעֲשֵׂתָה הַתּוֹעֲבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל:
(ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ, אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה, וְסַקַּלְתָם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ:
(ו) עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים (אם יש שלושה שראו דבר זה אתה צריך לחקור היטב אצל שלושתם על העניין ולא להסתפק בשני עדים ולומר שזה מספיק בשביל להורגו, שהרי התורה מצוה לדרוש היטב) יוֹמַת הַמָּת- האדם הראוי למות, לֹא יוֹמַת רַק עַל פִּי עֵד אֶחָד:
(ז) יָד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בְּרֹאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ- הם יסקלוהו ראשונים, וְיָד כָּל הָעָם בְּאַחֲרֹנָה, ובכך שתהרוג אותו- וּבַעֲרָתָ הָרַע מִקִּרְבְּךָ:

בית הדין הגדול

(ח) פִּי יִפְלֵא- ייעלם (יופרש מדעתך) מִמֶּךָ- השופט באחת הערים, אִיזָשׁוּ דָּבָר לְמִשְׁפָּט- מה דינו של אחד מדיני התורה- בֵּין דָּם לְדָם- אינך יודע אם הוא רוצח בשוגג או במזיד וכדומה, בֵּין דִּין לְדִין- מדיני ממונות, וּבֵין נֹגַע לְנֹגַע- בדיני צרעת, או דָּבָרֵי רִיבֹת בְּשְׁעָרֶיךָ- דינים שבין אדם לחברו, שרבים אחד עם השני, בַּמִּקְרָה כֹּזֵה- וְקַמְתָּ וְעַלִּיתָ- מעריך אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, ושם נמצא בית הדין הגדול:
(ט) וּבָאתָ אֶל הַכְּהֹנִים וְאֵל הַלְוִיִּם- שהם מהוים את רוב חברי בית הדין הגדול- חכמי ישראל הגדולים ביותר (מכיוון שהם פנויים ללימוד התורה ואינם צריכים לעסוק בפרנסה, ועוד שמתוך שנמצאים במקדש תדיר, יראים מה' והתורה נשמרת בליבם), וְאֶל הַשֹּׁפֵט- זה נשיא בית הדין הגדול אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמֵינוּ הַהֵם, וְדַרְשָׁתָּ- תבקש ותבדוק מבית הדין הגדול מה הדין, וְהִגִּידוּ לָךְ אֶת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט:
(י) וַעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד, וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרֹד- ילמדו אותך:
(יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה- דין מדיניים שבין אדם למקום אֲשֶׁר יוֹרֹד- ילמדו אותך, וְעַל הַמִּשְׁפָּט- דין מדיניים שבין אדם לחברו אֲשֶׁר יִאֲמָרוּ לָךְ- תַּעֲשֶׂה, לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל- אפילו מעט:

(יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִדּוֹן- בכוונה רעה, לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן- שם התואר, והכוונה- הכהנים, הַעֲמִיד לְשָׂרֵת שָׁם אֶת יָדוֹ אֱלוֹהִיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט- נשיא בית הדין, ויעשה אחרת ממה שהורו בית הדין הגדול, וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא- הורגים אותו, וּבַעֲרַת הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל:

(יג) וְכָל הָעַם יִשְׁמְעוּ וַיֵּרָאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד- לעבור על דברי ביה"ד הגדול, שדבר זה עלול להרוס את כל התורה מפני שכך היא תיהפך להמון תורות שונות שמלאות מחלוקות, ועל כן החמירה התורה בדינו של העובר על הוראת בית הדין הגדול:

דיני המלך

(יד) כִּי תִבֵּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָדוּד אֱלוֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, וִירִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ, וְאָמַרְתָּ: אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבְתִי:

(טו) שׁוֹם תִּשָּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ- מותר לך לשים עליך מלך, אֲשֶׁר יִבְחַר יָדוּד אֱלוֹהֶיךָ בּוֹ- שה' יבחר במלך זה (על ידי נביא או אורים ותומים וכדומה), מִקְרָב אַחֶיךָ- היהודים תִּשָּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, אבל לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי- גוי, אֲשֶׁר לֹא אַחֶיךָ הוּא:

(טז) רַק- אבל למרות מלכותו- לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים כִּדִּי שׁ וְלֹא יִשְׂיב אֶת הָעַם מִצְרִימָה (שהיתה בימי קדם המקום עם הסוסים המובחרים ביותר) לְמַעַן הִרְבּוֹת סוּס, וזה אסור כי וַיִּדּוּד אָמַר לָכֵם (והדבר לא נכתב בתורה היכן ה' אמר זאת): לֹא תִסְפּוּן לְשׁוֹב בְּדָרְךָ הַזֶּה עוֹד- למצרים, מפני שהיא ארץ מושחתת מלאת טומאה ותועבות (כמו שכתוב בסוף פרשת אחרי מות):

(יז) וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים כִּדִּי שׁ וְלֹא יִסּוּר לְבָבוֹ- מעבודת ה' מתוך שנשיו תימשכנה אותו לכל מיני דברים לא טובים, וְכִסֶּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד כִּדִּי שׁ לֹא יִגְרוּם לוֹ גְאוּה בְלִיבוֹ:

(יח) וְהִיָּה כְּשִׁבְתוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ, וְכָתַב לוֹ- צריך לכתוב בשבילו אֶת מִשְׁנֵה- העתק (מלשון שני, שהוא שני לספר שמעתיקים ממנו) הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר, מִלְפָּנֵי הַסֵּפֶר שֶׁנִּמְצָא אֶצֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם- משבט לוי- בבית המקדש, שזה אותו ספר שכתב משה עצמו והוא מונח בארון הברית בקודש הקודשים, והוא המדוייק ביותר:

(יט) וְהִיָּה הַתּוֹרָה עִמּוֹ, וְקָרָא בּוֹ בַסֵּפֶר כָּל יְמֵי חַיָּו, לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת יָדוּד אֱלוֹהֵיו- כדי שהוא- לְשָׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹת- שישמור שבכל ממלכתו ישמרו את התורה והחוקים לעשות אותם:

(כ) ומטרה נוספת בהימצאות הספר לידו כל ימי חייו- לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ- שלא יתגאה מְאַחֲיו, וגם כדי ש וּלְבַלְתִּי סוּר- בעצמו מן המצוה יִמִּין וּשְׂמֹאל, לְמַעַן יִאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו בְּקָרָב יִשְׂרָאֵל וכך תימשך מלכותו כראוי ועם ישראל כולו ירויח מכך:

פרק יח

מתנות שבט הלוי

(א) לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם- משבט לוי, וגם ל כָּל שִׁבְט לְוִי- הלויים עצמם, חֶלֶק וְנַחֲלָה בָאָרֶץ עִם שָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, אֲלֵא אֲשֵׁי יָדוּד- הקרבנות (הניתנים מהאש) וְנַחֲלָתוֹ- שאר המתנות (כגון תרומה מעשרות וכדומה), יֵאָכְלוּן:

(ב) אֲבֵל וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקָרָב אַחֲיו כֻּלָּל, כִּי יָדוּד- המתנות שה' נתן לו- הוּא נַחֲלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דָּבָר לוֹ:

(ג) וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפֵּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעַם, מֵאֵת זִבְחֵי הַזֶּבַח- מי ששוחט בהמה- אִם שׁוֹר אִם שֶׂה, ומדובר בבהמות חולין (שהרי בבהמות קדשים הכהן מקבל את כל הבשר בחטאות ואשמות, וחזה ושוק בשלמים) וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזֶּרֶע- הפרק העליון של יד הבהמה (הרגל הקדמית), וְהַלְחִימִם- של הבהמה וְהַקֶּבֶה:

(ד) רְאִשִׁית דָּגָנְךָ תִּירֹשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ- זו התרומה, וְרֵאשִׁית גֵּז- גזיזת צֹאנְךָ תִּתֵּן לוֹ:

(ה) כִּי בּוֹ בָחַר יָדוּד אֱלוֹהֶיךָ מִכָּל שִׁבְטֵיךָ לַעֲמִיד לְשָׂרֵת בְּשֵׁם יָדוּד הוּא וּבְנָיו כָּל הַיָּמִים:

שירות הכהנים במשמרותם

(ו) וכי יבא הלווי- הכוונה כאן לכהן (שהרי כתוב בהמשך "לשרת" וזה רק בכהנים), מאחד שְׁעָרֶיךָ- עריך מִכָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוּא גֵר שָׁם- באחת מערי הלוי, וְכָא בְּכָל אֹת- רצון נִפְשׁוֹ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד: (ז) וְשָׂרֵת בְּשֵׁם יְדוּד אֱלוֹהֵיו, כָּכֵל אֲחִיו הַלְוִיִּם- הכהנים, הַעֲמָדִים שָׁם לִפְנֵי יְדוּד: (ח) ולא רק שעובד איתם אלא גם חֶלֶק כְּחֶלֶק יֵאָכְלוּ- אוכלים שוה בשוה מכל הקרבנות, לְבַד- חוץ מ מִמְּכָרְיוֹ עַל הָאֲבוֹת- מה שאבות הכהנים סיכמו ביניהם לחלק לפי משמרות. הסברנו שבתחילה זכות כל הכהנים היתה לשרת במשכן כל הזמן, אולם עם התרבות הכהנים, חילקו אותם למשמרות (קבוצות) וכל משמרת היתה עובדת שבוע בתור שלה. כאשר כהן רוצה לעבוד לא במשמרתו הוא אינו יכול, מפני שזה 'ממכרו על האבות'. כך חילקו ביניהם את כל השנה, חוץ משלושת הרגלים שבהם כל הכהנים שוים, כך יוצא שהפסוקים הללו מדברים להלכה רק בשלושת הרגלים, בהם כל כהן שרוצה לבוא ולעבוד ו גם לחלוק בקרבנות- יכול, ואי אפשר לעקבו מכך :

שמיעה בקול הנביאים

(ט) כִּי אֲתָה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלוֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת פְּתוּעֵבֶת- הדברים המאוסים בעיני ה', של הַגּוֹיִם הָהֵם:

(י) לֹא יִמְצֵא בָּךְ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ- שכך היתה עבודתם למוֹלֵךְ, קִסָּם קִסָּמִים- שואל את מקלו על ידי כישוף אם לעשות או לא לעשות דבר כלשהו, מְעוֹנָן- אומר שזמן- עונה מסויימת, טובה או לא טובה לעשיית דבר כלשהו, וּמְנַחֵשׁ- אומר שאם קרה כך וכך צריך או לא צריך לעשות דבר כלשהו, וּמְכַשֵּׁף- הופך דברים מצורתם: (יא) וְחָבֵר חֶבֶר- מחבר שדים לעזרתו, וְשָׂאֵל אֹב- מעלה מתים המדברים מבית שחיו לומר לו מה לעשות, וְיִדְעֵנִי- מכניס לפיו עצם חיה ששמה "ידוע" ומדברת על ידי כישוף, וְדִרְשׁ אֶל הַמְּתִים- משרה עליו רוח טומאה כדי לדבר עם המתים כדי לדעת מה לעשות:

(יב) כִּי תוֹעֵבֶת יְדוּד כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהֵי, וּבְגִלָּל הַתּוֹעֵבֶת הָאֱלֹהֵי יְדוּד אֱלוֹהֶיךָ מוֹרִישׁ- מגרש אוֹתָם מִפְּנֵיךָ, ולכן אל תעשה זאת:

(יג) תָּמִים- שלם תִּהְיֶה רק עִם יְדוּד אֱלוֹהֶיךָ- היינו שתאמין רק בו בשלמות ולא תלך גם אחרי אחד מאלו, אלא תדע שה' לבדו מנהיג את כל פרטי המציאות, ויש להאמין שרק הוא מחליט מה יקרה בעולם:

(יד) כִּי הַגּוֹיִם הָאֱלֹהֵי אֲשֶׁר אֲתָה יוֹרֵשׁ אוֹתָם, אֶל מְעַנְנִים וְאֶל קִסָּמִים יִשְׁמְעוּ, וְאֲתָה לֹא כֵן- כך נָתַן לָךְ יְדוּד אֱלוֹהֶיךָ: (טו) אלא נְבִיא מְקַרְבָּךְ מֵאֲחֶיךָ- מעם ישראל כְּמִנִּי- שאני נביא אמת יָקִים לָךְ יְדוּד אֱלוֹהֶיךָ בכל דור, אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן- אם תרצו לדעת מה לעשות וכיצד לנהוג:

(טז) כָּכֵל אֲשֶׁר שְׂאֵלֶת- ביקשת מֵעַם יְדוּד אֱלוֹהֶיךָ בְּחֶרֶב- בהר סיני בְּיוֹם הַקֶּהֱל- שנקהלתם לקבל את התורה, לֹא אִסַּף לִשְׁמָע אֶת קוֹל יְדוּד אֱלוֹהֵי וְאֶת הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא אָרָאָה עוֹד כדי ש וְלֹא אָמוֹת- ולכן בקשתם שאני אדבר אליכם את שאר התורה, כי כבר האמתם בנבואה (שה' מדבר עם אנשים):

(יז) וּבַעֲקֹבוֹת כֵךְ- וַיֹּאמֶר יְדוּד אֱלֵי: הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דְּבַרוּ- שמאמינים בנבואה:

(יח) נְבִיא אֲקִים לָהֶם בכל דור מְקַרְבֵי אֲחֵיהֶם כְּמוֹךָ- שאתה נביא אמת, וְנִתְתִּי דְבָרִי בְּפִיו וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּנוּ- וכך נעביר להם את דברי ה' גם במהלך המשך הדורות:

(יט) וְהִיָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמָע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשִׁמִּי- ולא יעשה כציווי הנביא, אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמוֹ- ואהרוג אותו בעצמי (מיתה בידי שמים):

(כ) אָךְ- אבל, כדי שהנבואה תהיה דבר רציני ואדם שישמע נביא ידע שהוא חייב לציית לו, ולשם כך צריך להעניש בחומרה מי שמתנבא בשקר- הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד- יעשה בכוונה דבר רע, לְדַבֵּר דְּבָר בְּשִׁמִּי אֶת אֲשֶׁר לֹא צוִיתִיו לְדַבֵּר, וְכֵן גַּם וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנְּבִיא הַהוּא- עונש שניהם מיתה בבית דין:

(כא) וְכִי תֹאמַר בְּלִבְךָ: אֵיכָה- אֵיךְ נִדְעֵ אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ יְדוּד? וְאִזְ נָהִיָּה חַיִּיבִים לַהֲרוּג אֶת הַנְּבִיא (וְכִלּוּלָהּ בְּשֵׁאלָה זֹו גַם הַשְּׁאֵלָה: אֵיךְ נִדְעֵ לֹאִיזָה נְבִיא צְרִיךְ לַהֲקָשִׁיב:)
(כב) הַתְּשׁוּבָה: אֲשֶׁר יִדְבֵר הַנְּבִיא בְּשֵׁם יְדוּד וְלֹא יִהְיֶה הַדְּבָר וְלֹא יָבֵא, הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ יְדוּד- כִּי עוֹבְדָה שֶׁהוּא לֹא קָרָה (פֶּרֶט לְמַקְרִים שֶׁהֵיוּ תִלּוּיִים בַּתְּשׁוּבָה שֶׁל הַחוּטָאִים כַּגוֹן הַעִיר נִינוּהָ), בְּזָדוֹן- בְּמַחֲשַׁבַת רָשָׁע דִּבְרוּ הַנְּבִיא, לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ- אֵל תִּפְחַד מִמֶּנּוּ, אֵלֹא הַרוּג אֹתוֹ:

פֶּרֶק יֵט

דִּינֵי עֵרֵי הַמְּקַלֵּט

(א) כִּי- כֹּאשֶׁר יִכְרִית יְדוּד אֱלֹהֵיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֵיךָ נִתַּן לְךָ אֶת אֶרֶצְם, וִירִשְׁתֶּם- כִּיבוּשׁ, וְיִשְׁבְּתָהּ בְּעָרֵיהֶם וּבְבִתְיֵיהֶם, וְאִזְ-

(ב) שְׁלוּשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לְךָ בְּתוֹךְ אֶרֶצְךָ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֵיךָ נִתַּן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ- (נוֹסֵף לְשֵׁלוּשׁ הָעָרִים שֶׁכָּבַר הַבְּדִיל מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הִירְדָן, כַּמְּבֹאָר בְּפֶרֶשֶׁת וְאֶתְחַנֶּן):

(ג) תִּכְנִין לְךָ הַדְּרֹךְ- תִּכְנִין אֶת הַדְּרֹךְ לַעִיר הַמְּקַלֵּט הַיָּטֵב, עִם שִׁילוּט וְדַרְכִּים סְלוּלוֹת עַל מִנַּת שֶׁהַרוּצַח יוּכַל לַהֲיַמְלֵט לֶשֶׁם בְּמַהֲיִירוֹת, וְשִׁלְשֵׁת אֶת גְּבוּל אֶרֶצְךָ- תַּחֲלַק אֶת הָאָרֶץ שְׁלֹשׁ פַּעֲמִים (לֹאֲרַבְעָה חֲלֻקִּים שׁוֹיִם), וּבְכָל סוּף חֲלֻק תִּשִּׂים עִיר מְקַלֵּט, כְּדֵי שֶׁבְּכָל מְקוֹם בָּאָרֶץ שִׁיקָרָה רֹצַח תִּהְיֶה לְרוּצַח עִיר מְקַלֵּט קְרוּבָה, אֲשֶׁר יִנְחִילְךָ יְדוּד אֱלֹהֵיךָ, וְהִיָּה הַמְּקוֹם שֶׁאֹתוֹ הַבְּדִלְתָּ (אֹתָהּ הַעִיר) לְנוֹסֵ שְׁמָה כָּל רֹצֵחַ:

(ד) וְזֶה דְּבַר- עֲנִיין הַרְצַח אֲשֶׁר יְנוֹסֵ שְׁמָה וְחִי: אֲשֶׁר יִכֶּה אֶת רַעְיוֹ בְּבִלֵי דַעַת- בְּלִי כוּוֹנָה וְהוּא לֹא שָׂנֵא לוֹ מִתְּמַל שְׁלֹשִׁים- שְׁנוֹכַל לְשַׁעַר שֶׁהוּא עֹשֶׂה זֹאת בְּכוּוֹנָה:

(ה) וְלִדּוּגְמָא: וְאֲשֶׁר יָבֵא אֶת- עִם רַעְיוֹ בִּיעַר לְחֹטֵב עֲצִים, וְנִדְחָה- וְדַחְפָה יְדוּ בְּגִרְזָן כְּדֵי לְכַרֵּת הָעֵץ, וְנִשְׁלַ- וְהִסִּיר הַבְּרִזָּל שֶׁל הַגְּרִזָּן מִן הָעֵץ- בַּקַּעַת שֶׁל עֵץ, וְהִיא- וּמִצָּא אֶת רַעְיוֹ- פִּגְעָה בְּחַבִּירוֹ- וְמָת, הוּא יְנוֹסֵ אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחִי:

(ו) פֶּן- שִׁמָּא יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הַרְצַח כִּי יַחֵם לְכַבּוֹ- יִכַּעַס מְאֹד לְשִׁמְעַת הַרְצַח, וְהִשְׁיִגוּ כִּי יִרְבֶּה הַדְּרֹךְ- וְלֹא שִׁילֶשֶׁת אֶת הַגְּבוּל וְלֹא הִכְנַת אֶת הַדְּרֹךְ כְּרֹאוּי, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לַעֲלִיל, וְהִקְהוּ נִפְשׁ, וְלוֹ לְרוּצַח בְּשַׁגְּגָה אֵין מִשְׁפָּט- דִּין מָוֶת, כִּי הָרִי לֹא שָׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שְׁלֹשׁוֹם לְנִרְצַח:

(ז) עַל כֵּן אֲנִכִּי מִצְוֶה לְאֹמֵר: שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לְךָ- שִׁיּוּכְלוּ לְבָרוּחַ לֶשֶׁם בְּמַהֲיִירוֹת הַרוּצַחִים בְּשַׁגְּגָה:

(ח) וְאִם יִרְחִיב יְדוּד אֱלֹהֵיךָ אֶת גְּבוּלְךָ מֵעֵבֶר לְגְבוּלוֹת הַכְּתוּבִים בְּפֶרֶשֶׁת מִסְעִי, כֹּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, וְנִתַּן לְךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבַּר לְתַת לְאַבְרָהָם- כִּפִּי מֵה שֶׁהִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם בְּבִרְיַת בֵּין הַבְּתָרִים "מִנְהַר מִצְרַיִם... עַד נְהַר פְּרַת", וְכַמְּבֹאָר בְּפֶרֶשֶׁת מִשְׁפָּטִים "מִיָּם סוּף וְעַד יָם פְּלִישְׁתִּים וּמִמְדַּבֵּר וְעַד הַנְּהַר":

(ט) וְזֶה יִקְרָה כִּי תִשְׁמַר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֶׂתָהּ- שֶׁתִּשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם, וְגַם לְאַהֲבָה אֶת יְדוּד אֱלֹהֵיךָ וְגַם וְלָלַקְתָּ בְּדַרְכֵינוּ כָּל הַיָּמִים- וְכִךְ תַּעֲשֶׂה כָּל הַזְּמַן, אִם זֶה יִקְרָה, אִזְ- וְיִסְפָּתָ- תוֹסִיף לְךָ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשְּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה, וּבִסֵּךְ הַכֹּל תִּשַׁע עָרֵי מְקַלֵּט:

(י) וְלֹא יִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי שֶׁל הַרוּצַח בְּשַׁגְּגָה בְּקִרְבְּךָ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֵיךָ נִתַּן לְךָ נִחְלָה, וְהִיָּה עֲלֶיךָ עוֹנֵשׁ עַל הַדָּמִים שֶׁנִּשְׁפְּכוּ, מִפְּנֵי שֶׁלֹא הַבְּדִלְתָּ עָרֵי מְקַלֵּט:

(יא) וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שָׂנֵא לְרַעְיוֹ וְאַרְבַּ לּוֹ וְקָם עָלָיו וְהִקְהוּ מִכַּת נִפְשׁ וְמָת, וְנָס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵל - הַאֵלָה:

(יב) בְּמַקְרָה כְּזֶה- וְשִׁלְחוּ זְקֵנֵי עִירֹךְ שֶׁל הַרוּצַח, וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנִתְּנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וְהוּא יִהְרַגְהוּ וְמָת:

(יג) לֹא תַחֲוֹס עֵינֶיךָ עָלָיו- עַל הַרוּצַח, וּבְעֶרְתָּ דָם הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל- אֶת הָעוֹנֵשׁ הַמוּטַל עֲלֶיךָ בְּעַקְבוֹת הַדָּם הַנָּקִי שֶׁל הַנִּרְצַח תִּבְעַר בְּכִךְ שֶׁתִּהְרוּג אֶת הַרוּצַח, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּפֶרֶשֶׁת מִסְעִי: "וְלֹאֲרָךְ לֹא יִכּוּפֵר לְדָם אֲשֶׁר שׁוֹפֵךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדָם שׁוֹפְכוּ", וְאִזְ- וְטוֹב לְךָ:

הסגת גבול

(יד) לא תפסיג- תזיזו לאחור (מלשון נסיגה) את גבול הנחלה של רעה אשור גבלו ראשנים- אלעזר הכהן ויהושע בן נון שחילקו את הארץ בין השבטים ובתוך השבטים עצמם חילקו למשפחות, בנחלתך אשור תנחל בארץ אשור ידוד אלוהיך נתן לך לרשתה, זאת אומרת שזה איסור נוסף מלבד איסור הגזל שבעניין, ונוהג רק בארץ:

עדי שקר

(טו) לא יקום- יקיים את העדות- עד אחד שיעיד באיש, לכל עון- במזיד ולכל חטאת- בשוגג, בכל חטא אשור יחטא, אלא רק על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום- יתקיים דבר של עדות:

(טז) כי יקום עד חמס- עוול, עדי רשע, שיעידו באיש, לענות- להעיד בו סרה- שקר:

(יז) ועמדו שני האנשים אשור להם הריב- בעלי הדין לפני ידוד (כי ה' שורה בבית הדין ועוזר לדיינים לפסוק לפי האמת), ובעלי הדין יהיו לפני הפהנים (שהיוו את רוב הדיינים בארץ) והשפטים- שאינם כהנים, אשור יהיו בימים ההם:

(יח) ודרשו- יבדקו ויחקרו השפטים היטב, והנה עד- עדי שקר העד- העיד באחיו:

(יט) ועשיתם לו- לעדי השקר פאשור זמם- חשב לעשות לאחיו, ובכך ובערת הרע מקרבך:

(כ) והנשאים ישמעו ויראו, ולא יספו לעשות עוד פדבר הרע הזה בקרבך- להעיד שקר בבית הדין:

(כא) ולא תחוס עינדך על עדי השקר, אלא נפש בנפש- אם העידו שחייב הנידון מיתה- עונשם מיתה, עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל- ואם העידו שהנידון חייב דמי עין או שן וכו', הם חייבים לתת לו את אותו סכום שרצו לחייבו בבית הדין:

פרק כ

דיני היציאה למלחמה

(א) כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס- סוסים רבים ורכב- רכבי ברזל, וגם עם רב ממך, למרות זאת לא תירא מהם, כי- שהרי ידוד אלוהיך עמך, והוא המעלך מארץ מצרים, וכמו שעזר לך אז, כן יעזור לך כעת:

(ב) והיה בקרבכם אל המלחמה, לפני שהמלחמה מתחילה, ונגש הפהן המיועד לכך (נקרא בלשון חז"ל "כהן משוח מלחמה"), ודבר אל העם:

(ג) ואמר אליהם: שמעו- הקשיבו עם ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על איביכם, ולמרות זאת אל ירד לבבכם- מלהילחם היטב, אל תיראו- תפחדו, ואל תחפזו- תמהרו לברוח (חפזון) מרוב בהלה, ואל תערצו- תישברו ברוחכם מפניהם:

(ד) כי ידוד אלוהיכם הוא ההלך עמכם גם להלחם לכם עם איביכם- וכך תנצחו במלחמה, וגם להושיע אתכם- שלא ימותו מכם:

(ה) ואחרי דבריו של הכהן, ודברו השטרים- הממונים על הצבא אל העם לאמר: מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו- לא התחיל לגור בו (כמו "חנוכת המזבח"), הוא ילך וישב לביתו, מפני שהוא חושש כל הזמן פן- שמא ימות במלחמה ואיש אחר יחנכו- ולכן אינו נלחם היטב:

(ו) ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו- לא הגיעה השנה הרביעית שבה מעלים את הפירות למקום אשר יבחר ה' או שמחללים אותם על כסף ואותו מעלים למשכן, כך שאדם זה עוד לא נהנה מהכרם שנטע, גם הוא ילך וישב לביתו, מפני שהוא חושש כל הזמן פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללו- ולכן אינו נלחם היטב:

(ז) ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה- עוד לא התחתן איתה, גם הוא ילך וישב לביתו, מפני שהוא חושש כל הזמן פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחה- ולכן אינו נלחם היטב:

(ח) וְיִסְפוּ (בעניין קצת שונה) הַשְּׁטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעַם וְאָמְרוּ: מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא - מִפְּחַד מִהַמְּלַחְמָה, וְרָף הַלֵּב - שִׁמְפַחַד מִלְּהַרוּג, גַּם הוּא יֵלֶךְ וְיֵשֵׁב לְבֵיתוֹ, כְּדִי שֶׁ יִמַּס אֶת לִבְבֵּי אֶחָיו כְּלָבָיו - שֶׁלֹּא יִגְרוּם גַּם לְאַחֵרִים לִפְחַד: (ט) וְהָיָה כְּכֹלֵת - לְאַחַר שִׁמְסִימִים הַשְּׁטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעַם, וּפְקָדוֹ - מִמְּנִיִּשׁ שְׂרֵי צְבָאוֹת - מִפְּקָדִים, בְּרֹאשׁ הָעַם. לֹא עוֹשִׂים זֹאת קוֹדֵם כִּי יִיתְכֵן שְׁחֵלֵק מִשְׂרֵי הַצְּבָאוֹת יִחְזְרוּ לְבֵיתָם, וְכֵן יִיתְכֵן שְׁחֵיילִים רַבִּים יִחְזְרוּ וְכֵךְ הַחֲלוּקָה בֵּין הַמְּפַקְדִים לֹא תִהְיֶה שׁוֹה:

דיני המלחמה

(י) כִּי תִקְרַב אֶל כָּל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, אִזְ דַּבֵּר רֹאשׁוֹן - וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם: (יא) וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנֶנְךָ וּפְתַחְהָ לָּךְ אֶת שַׁעֲרֵי הָעִיר לְלֹא מִלְּחָמָה, אִזְ וְהָיָה כָּל הָעַם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לָּךְ לְמַס - יַעֲלוּ לָּךְ מִיִּסִּי כֶסֶף, וְגַם וְעַבְדוֹךָ - יִהְיוּ עַבְדֶּיכֶם, כִּגוֹן לְחֹטֵב עֲצִים וּלְשׂוֹב מִיָּם: (יב) וְאִם לֹא תִשְׁלַח עִמָּךְ - לְקַבֵּל אֶת הַתְּנָאִים לְעִיל, אִזְ בַּמִּקְרָה - וְעִשְׂתָּה עִמָּךְ מִלְּחָמָה, אִזְ וְצִרְתָּ עָלֶיהָ - עֲשֵׂה עִלְיָה מִצּוֹר וְהִלָּחֵם בָּהּ: (יג) וְנִתְּנָה יְדוּד אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ, וְאִזְ - וְהִכִּיתָ אֶת כָּל זְכוֹרָהּ - כָּל הַזְּכָרִים הַגְּדוּלִים - לְפִי חֶרֶב: (יד) רַק הַנְּשִׂיִם וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר, דַּחֲיִינוּ כָּל שְׂלָלָהּ, תָּבוֹז לָּךְ - תִּיקַח לָּךְ לְבִיזָה (שֶׁלֵּל), וְאַכְלָתָּ - תִּיקַח אֶת שְׂלָל אִיבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לָּךְ: (טו) כֹּכָה תַעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים הַרְחֵקֶת מִמָּךְ מְאֹד, אֲשֶׁר לֹא מַעֲרִי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה - שִׁיכְתְּבוּ לְקִמּוֹ, הִנֵּה - הֵן: (טז) רַק מַעֲרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָּךְ נְחִלָּה בְּאַרְץ כְּנַעַן, אִם תִּילָחֵם בָּהֶם, אִזְ לֹא תַחֲיֶה כָּל נְשָׁמָה - וְתַהַרוּג גַּם אֶת הַנְּשִׂיִם וְהַטָּף (אֲךָ גַּם זֶה לְאַחַר שֶׁקִּרְאתָ לָּהּ לְשָׁלוֹם וְהִיא סֵרְבָה לְכַךְ): (יז) כִּי - אִלֵּא הַחֲרָם תַּחֲרִימֶם - תִּשְׁמִידֶם, אֶת הַחֲתָי וְהָאֲמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי, כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְדוּד אֱלֹהֶיךָ (הַעַם הַגֵּרָגִשִׁי לֹא מִזְכּוֹר כִּאֵן מִכִּוּוֹן שֶׁהוּא עִם קֶטֶן יַחֲסִית, וּפַעֲמִים רַבּוֹת הַתּוֹרָה לֹא מִזְכִּירָה אוֹתוֹ): (יח) וּבַעֲמִים אֱלֹו הוֹרָגִים אֶת כּוֹלָם, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכָל תּוֹעֲבֹתֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאַלֹוֵהֶיךָם וְחִטָּאתֶם לְיְדוּד אֱלֹוֵהֶיכֶם. עַמִּים אֱלֹו הִיוּ מוֹשַׁחֲתִים בַּמַּעֲשִׂיָּהֶם וְלֹא רוֹצִים שֶׁתִּלְמְדוּ מֵהֶם:

דיני מצור

(יט) כִּי - כֹּאשֶׁר תִּצּוֹר - תַעֲשֶׂה מִצּוֹר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְשָׂהּ, אִזְ לֹא תִשְׁחִית אֶת עֲצָהּ - עֲצֵי הַפְּרִי הַסְּמוּכִים לְעִיר לְנִדְחָ - לְדַחוּף עָלֶיהָ גְרָזוֹן - כְּדִי לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ כְּלֵי מִצּוֹר וְכַדוּמָה, כִּי - אִלֵּא מִמֶּנּוּ תֹאכְל - מוֹתֵר לָּךְ לֹאכּוֹל מַעֲצִים אֱלֹו, אֲבָל וְאֵתוֹ לֹא תִכְרֹת, כִּי הָאָדָם עַץ הַשָּׂדֶה לְבָא מִפְּנֵיךָ בְּמִצּוֹר!! וְכִי עַץ הַשָּׂדֶה הוּא הָאָדָם שֶׁנִּלְחַם בְּךָ וְנִמְצָא בְּמִצּוֹר מִפְּנֵיךָ שֶׁאֵתָה כּוֹרֵת אוֹתוֹ!! (כ) רַק עַץ אֲשֶׁר תִּדְעֶה כִּי לֹא עֵץ מִאֲכָל הוּא, אֵתוֹ תִּשְׁחִית וְכִרְתָּ, וְעַל יְדוּ וּבְנֵיתָ - תִּבְנֶה כְּלֵי מִצּוֹר עַל הָעִיר אֲשֶׁר הוּא עֲשֵׂה עִמָּךְ מִלְּחָמָה עַד רְדָתָה - עַד שֶׁתּוֹרִיד אֶת חוֹמוֹתֶיהָ וְתִנְצַח אוֹתָהּ. זֹאת אוֹמֵרֶת שֶׁאִם יֵשׁ עֲצֵי סֶרֶק אִזְ אִסוּר לְכַרּוֹת אֶת עֲצֵי הַפְּרִי, מִפְּנֵי שֶׁזֶה הַשְּׁחִתָּה לְשׂוֹא. (הַעֲרַנּוּ שֶׁמִּכֹּאֵן לְמַדּוּ אִיסוּר כְּלָלִי לְהַשְׁחִית דַּבֵּר שֶׁלֹּא לְצוֹרֵךְ, כִּגוֹן אוֹכֵל שֶׁלֹּא אוֹכֵלִים, שְׁבִירַת כְּלִים וְכַדוּמָה):

פרק כא

דין חלל שלא נודע מי הכהו

(א) כִּי יִמָּצָא חֲלָל - אָדָם הַרוּג בְּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹוֵהֶיךָ נָתַן לָּךְ לְרִשְׁתָּהּ (דִּין זֶה נוֹהֵג רַק בְּאַרְץ), נִפֵּל בְּשָׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ - מִי הַרְגוּ: (ב) וְיִצְאוּ זִקְנֶיךָ וְשִׁפְטֶיךָ - הַזְּקֵנִים הַחֲשׂוּבִים, מִבֵּית הַדִּין הַגְּדוֹל, וּמִדְּדוּ אֶת הַמִּרְחָק אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבַת הַחֲלָל:

(ג) וְהָיָה הָעֵיר הַקְּרֵבָה - שנמצאת הכי קרובה אֶל הַחֵלֶל, וְלִקְחוּ זִקְנֵי - שופטי הָעֵיר הַהוּא עֹגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֲבָד בָּהּ - שלא חרשו איתה מעולם, וגם אֲשֶׁר לֹא מְשִׁכָה בְעַל - בעול כלשהו של משאות:

(ד) וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעֵיר הַהוּא אֶת הָעֹגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן - חזק, שהאדמה שלו קשה (הנמצא בסמוך לעיר), אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע - שאי אפשר לעובדה ולזרוע בה, וְעָרְפוּ - חותכים אותה מהעורף שֵׁם אֶת הָעֹגְלָה בְּנַחַל. העגלה שלא הולידה מעולם שעורפים אותה בתוך הנחל שלא יכול להצמיח כלום רומזים לאותו אדם שנרצח ולא יכול להוליד יותר בחייו:

(ה) וּנְגִשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי - שבאים מבית המקדש [והם חברי בית הדין הגדול, כמובא בסוף הפסוק], ודוקא הם ניגשים לומר מה שיאמרו להלן פִּי בָם בָּחַר יְדוּד אֱלוֹהֵיךָ לְשָׂרְתוֹ במקדש וּלְבָרַךְ בְּשֵׁם יְדוּד - ברכת כהנים, וְעַל פִּיהֶם יְהִיָה הַדִּין של פֶּל רִיב בֵּין אַנְשִׁים וְכָל נֹגַע שֵׁשׁ לַגְּבִי סַפֵּק (שבמקרה כזה מביאים את הדין לבית הדין הגדול, ושם הכהנים, שהם רוב השופטים בדרך כלל, פוסקים את הדין):

(ו) והכהנים ייגשו בזמן ש: וְכָל זִקְנֵי הָעֵיר הַהוּא הַקְּרֵבִים אֶל הַחֵלֶל, יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֹגְלָה הָעֲרוּפָה בְּנַחַל:

(ז) וְעָנּוּ וְאָמְרוּ אוֹתָם זִקְנֵי הָעֵיר: יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה - הדם לא נשפך באשמתנו, כי העמדנו שומרים בדרכים והסברנו להרוג את הדרך וכדומה, וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ - אנו לא יודעים אנו מי רצח אותנו:

(ח) ואז הכהנים (המוזכרים לעיל) אומרים: כִּפּוּר לְעַמּוּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ אוֹתָם מִמִּצְרַיִם וּרְיַחְמַת עֲלֵיהֶם, יְדוּד, וכמו שריחמת עליהם אז - רחם עליהם גם עכשיו, וְאַל תִּתֵּן עֲלֵינוּ עוֹנֵשׁ שֶׁל דָּם נָקִי שֶׁנִּשְׁפַּךְ בְּקִרְבִּי עִמָּךָ יִשְׂרָאֵל, וְנִפְכָּר לָהֶם הַדָּם - העונש המוטל עליהם בעקבות שפך הדם:

(ט) ומסיימת התורה ואומרת: וְאַתָּה, עַל יְדֵי מַעֲשִׂים אֱלוֹ תִבְעַר אֶת הָעוֹנֵשׁ הַמוֹטֵל עֲלֶיךָ בַּעֲקוּבוֹת הַדָּם הַנָּקִי מִקְרָבְךָ, פִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְדוּד. עושים את כל התהליך המבואר בפרשיה זו כדי לזעזע את האנשים של האזור על אחריותם לכך שנרצח אדם באזורם, וכן ייתכן שמתוך פרסום רב זה יידעו מי הרוצח:

פרשת כי תצא

פרק כא

אשת יפת תואר

(י) פִּי תִצָּא לְמַלְחָמָה עַל אִיבֵיךָ, וּנְתַנוּ יְדוּד אֱלוֹהֵיךָ בְּיָדְךָ וְשָׁבִיתָ שְׁבִיּוֹ (מדובר במלחמה שאינה עם עמי כנען, שהרי במלחמה איתם הורגים כל נשמה):

(יא) וְרֵאִיתָ בַּשְּׂבִיָּה אִשָּׁת יַפֶּת תּוֹאֵר, וְחִשַּׁקְתָּ בָּהּ - ואתה רוצה לשכב אותה, או וְלִקַּחְתָּ לָךְ לְאִשָּׁה - מותר לך לקחתה לאישה ולשכב אותה, אך קודם לכן תצטרך לעבור את התהליך המובא כאן:

(יב) 1. וְהִבֵּאתָ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ, 2. וְגִלַּחְתָּ אֶת רֵאשֶׁתָּהּ - כדי להסיר את יפיה, 3. וְעִשְׂתָּהּ אֶת צַפְרֵנֶיהָ - תגדל את צפרניה, כדי להיראות מכוערת:

(יג) 4. וְהִסִּירָהּ אֶת שְׂמֹלֶת שְׂבִיָּהּ - שהיתה יפה, מְעֻלֶיהָ - כדי להסיר יפיה, 5. וַיִּשְׁבָּה בְּבֵיתְךָ וּבִכְתָּהּ אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ שתעזוב אותם מעתה בעל כרחך, במשך יָרַח - חודש יָמִים, וּרְקָ וְאַחַר כֵּן - אחרי שתעשה כל המעשים האלו, אם עדיין תרצה תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעֻלָּתָהּ - תשכב אותה, ואחר כך אם תרצה להמשיך לקיים אותה, אז וְהִיָּתָה לָךְ לְאִשָּׁה - אתה צריך להתחתן איתה (וכמובן שגם לגייר אותה קודם לכן). המטרה בכל המעשים האלו היא לתת ליצרו של האדם להתקרר ולא לרצות את האישה הזו יותר, אך אם נאסור לו אותה במלחמה לגמרי, הוא עלול לא להתגבר על יצרו ולשכב אותה במלחמה:

(יד) וְהָיָה אִם לֹא חִפְצָתָ בָּהּ, וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנִפְשָׁהּ - תשחרר אותה, וּמִכּוֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בְּכֶסֶף - לשפחה, לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ - תסחור בה (התעמרות=סחר באנשים), תַּחַת אֲשֶׁר עֲנִיתָהּ - שעשית לה את כל המעשים הללו. ואין זה מדרך המוסר שלאחר מכן גם תמכור אותה (וכל שכן שלאחר ששכב איתה אסור לו למכרה):

דין הבכור לנחלה

(טו) כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה (אהובה ושנואה לאו דוקא אלא אפילו אהובה יותר ופחות), וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והיה הבן הבכור לשנואה - הבן הראשון שנולד היה מהשנואה:
(טז) במקרה כזה - והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו, לא יוכל לבכר - להעדיף (מלשון בכור) את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר, ולתת לבן האהובה חלק גדול יותר בירושה:
(יז) כי - אלא את הבכר בן השנואה יכיר - יעדיף (יכיר בו כבכור שלו), לתת לו פי שנים מכל שאר האחים, בכל אשר ימצא לו - בכל נכסיו, כי הוא ראשית אנו - כוחו, (הוא מהזרע (שהוא כח האדם) הראשון שנולד לו ילד), ולכן לו משפט הבכרה:

בן סורר ומורה

(יח) כי יהיה לאיש בן סורר - סר מדרך התורה (עושה עבירות), ומורה - מסרב לשמוע לתורה, וחוף מזה גם איננו שמע בקול אביו ובקול אמו שאומרים לו לחדול ממעשיו, וישרו אתו - ולמרות שמכים אותו אביו ואמו, עדיין ולא ישמע אליהם, עומד במריו ולא חוזר בו מדרכו הרעה:
(יט) ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו אל זקני עירו - השופטים, הנמצאים ב - ואל שער מקמו:
(כ) ואמרו אל זקני עירו: בננו זה סורר ומורה, איננו שמע בקולנו, וחוף מזה הוא גם זולל - אוכל בתאוה גדולה, וסבא - שותה הרבה יין:
(כא) ורגמהו כל אנשי עירו באבנים ומת (מפני שאם למרות כל ההתראות והאזהרות הוא לא שומע, אנו חוששים שהוא ימשיך להידרדר ולכן עוצרים אותו כבר עכשיו), ובזה שתהרוג אותו - ובערת הרע מקרבך, וכל ישראל ישמעו ויראו ולא ילמדו ממנו לעשות כך:

דין הנתלים

(כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות - חטא שעונשו מות, ולכן - והומת בבית דין, ובמקרה שדינו תליה - ותלית אתו על עץ:
(כג) במקרה שהוא נתלה, אז לא תלין - תישן נבלתו על העץ - להשאיר אותה תלויה כל הלילה, כי - אלא קבור תקברנו ביום ההוא, כי - מפני ש קללת אלוהים תלוי - התלוי הוא המקולל מה' יותר מכל המיתות, לכן אל תשאיר אותו כל הלילה תלוי על העץ כדי ש ולא תטמא את אדמתך אשר ידוד אלוהיך נתן לך נחלה:

פרק כב

השבת אבידה

(א) לא תראה את שור אחיך או את שיו - השה שלו, נדחים - נדחפים ממנו, דהיינו אבודים והתעלמת מהם - ולא תעשה כלום, אלא השב תשיבם לאחיך:
(ב) ואם לא גר קרוב אחיך אליך - ולכן אינך יכול להחזיר לו את האבידה (אע"פ שאתה יודע מי זה), או ש ולא ידעתו - שאינך יודע מי בעל האבידה, אז ואספתו אל תוך ביתך, והיה עמך עד דרש - שיבקש אחיך אתו, ואז והשבתו לו:
(ג) וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה, לא תוכל להתעלם מהם, אלא תשיבם לבעליהם:

דינים שונים

(ד) לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך מרוב המשא שלהם והתעלמת מהם, אלא הקם תקים עמו- תעזור לו לטעון את המשא שוב:

(ה) לא יהיה כלי גבר- כגון מלבוש שלו או כלי אחר על אשה, ולא ילפש גבר שמלת- כל לבוש של אשה, כי תועבת ידוד אלוהיך כל עשה אלה (נתנו לכך שתי סיבות: 1. טשטוש ההבדלים בין גברים לנשים. 2. בעיות הצניעות שדבר כזה גורם):

(ו) כי יקרא- יהיה לפניך במקרה, קן של צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ- האדמה, ובקן יש אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים, אז לא תקח האם על- עם הבנים- גם אותה וגם אותם, (שזה אכזריות שהאם רואה בכך):

(ז) אלא שלח תשלח את האם ורק אז ואת הבנים תקח לך, למען ייטב לך והארכת ימים (כמו שאתה חס על הציפור שלא יהיה לה צער, ובכך אתה מאריך את ימיה):

(ח) כי- כאשר תבנה בית חדש ועשית מעקה- גדר לגגך, ולא תשים- תגרום ל דמים- אנשים שימותו ויישפך דמם בביתך, כי יפל הנפל- מי שייפול ממנו:

(ט) לא תזרע פרמך בלאים- בשני מינים, פן תקדש- תיאסר (כמו שאסור להנות מדברים שהוקדשו למקדש), גם המלאה- התבואה שתתמלא מ הזרע אשר תזרע, וגם ותבואת הפרם, זאת אומרת ששניהם יהיו אסורים בכלאיים אלו:

(י) לא תחרש בשור ובחמור יחדו:

(יא) לא תלבש שעטנז- בגד שעשוי מערבוב של צמר ופשתים יחדו:

(יב) גדלים- חוטים קלועים וגדולים (הציצית שלנו) תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה:

מוציא שם רע

(יג) כי יקח- יתחונן איש עם אשה ונא אליה- ושכב איתה בליל הנישואין, ואחר כך- וישנאה:

(יד) ושם לה- עליה עלילת- סיבות לומר עליה דברים- על מנת לגרש אותה, והוצא עליה שם רע, בכך ש ואמר: את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה- שכבתי איתה ולא מצאתי לה בתולים- דם הנמצא במקום הערוה של האשה ובפעם הראשונה ששוכבים איתה הוא שותת. ואם כן, מסתבר שאיש אחר שכב איתה קודם החתונה, ואיני מעוניין באישה כזו:

(טו) ולקח אבי הנער ואמה- שהם הטוענים לטובת בתם, והוציאו את בתולי הנער (כמבואר לפנינו), אל זקני העיר- השופטים שנמצאים ב השערה- שער העיר:

(טז) ואמר אבי הנער אל הזקנים: את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה:

(יז) והנה הוא שם עלילת דברים לאמר- וכך הוא טוען: לא מצאתי לבתך בתולים, והנה ואלה בתולי בתי! ופרשו השמלה- הסדין שעליו שכבו האיש והאשה ועליו נמצא דם הבתולים ששתת ממנה, ובכך יש הוכחה שאכן היה לה דם בתולים, לפני זקני העיר:

(יח) ולקחו זקני העיר ההוא את האיש ויסרו אתו- מלקין אותו (זה עונש ראשון, על כך ששיקר והוציא שם רע על אשתו):

(יט) עונש נוסף- וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה- על כך שרצה להפסיד את האשה את כסף כתובתה, ועונשים אלו הם פי- מפני ש הוציא שם רע על בתולת ישראל, ובנוסף לעונשים אלו- ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו- כנגד זה שרצה לשלחה מעל פניו שלא בצדק:

(כ) אבל ואם אמת היה הדבר הזה שטען הבעל, ובאמת לא נמצאו בתולים לנער- ומדובר במקרה שבאו עדים ואמרו שראו אותה שוכבת עם איש אחר לאחר שנתארסה לאיש זה, ודינה כנערה מאורסת שזנתה:

(כא) במקרה כזה- והוציאו את הנער אל פתח בית אביו (כדי לבזות את משפחתה שיצא ממנה בת כזו) וסקלוה
אנשי עיר באבנים ומתה, כי עשתה נבלה- דבר מאוס בישראל, לזנות- מתחת הארוס שלה כשהיא עדיין ב בית
אביו, ובערת הרע מקרבך:

דיני שכבה שונים

נשואה שזנתה

(כב) כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל- נשואה, ומתו גם שניהם- האיש השכב עם האשה והאשה, ובערת
הרע מישראל:

נערה מאורסה שזנתה

(כג) כי יהיה נער בתולה מארשה לאיש (אך לא נשואה), ומצאה איש בעיר ושכב עמה:

(כד) והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההוא- ששם נמצא בית הדין, וסקלתם אתם באבנים ומתו, את הנער- על
דבר אשר לא צעקה בעיר- וממילא מובן שהדבר היה לרצונה, ואת האיש על דבר אשר ענה את אשת רעהו- בכך
ששכב אותה (כל משכב בתולה קרוי עינוי, כי מנתק את בתוליה בשכיבה זו, והדבר מכאיב לה אף אם ברצונה היה
הדבר), ובערת הרע מקרבך:

נערה מאורסה שנאנסה

(כה) ואם בשדה ימצא האיש את הנער המארשה והחזיק בה האיש בניגוד לרצונה ושכב עמה, ומת האיש אשר
שכב עמה לבדו- בסקילה:

(כו) ולנער לא תעשה דבר, אין לנער חטא שבעבורו תתחייב מות, כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש- בניגוד
לרצון הנרצח, כן- כך הדבר הזה:

(כז) כי בשדה מצאה, ולכן אפשר לומר ש צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה- וממילא גם אם מצאו אותם
לאחר מכן שוכבים, ייתכן שהיא ניסתה לצעוק אך אף אחד לא שמע אותה:

נערה בתולה שנאנסה

(כח) כי ימצא איש נער בתולה אשר לא ארשה ותפשה ושכב עמה בניגוד לרצונה, ונמצאו:

(כט) ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף- כמו מוהר (כתובה) שהיו נותנים לבתולות, ובנוסף- ולו
תהיה לאשה- צריך להתחתן איתה- תחת אשר ענה- שכב אותה (כמבואר לעיל), וגם לא יוכל שלחה כל ימיו- אינו
יכול לגרשה. (בפרשת משפטים מבואר דינו של מפתה נערה בתולה, ודינו הוא שהוא צריך לשאת אותה לאשה
ויוכל לשלחה אם ירצה) אן (במקרה והיא או אביה אינם רוצים בכך) לתת לאביה 50 כסף, ובאונס זה שני הדברים
ביחד, וגם לא יוכל לשלחה):

פרק כג

איסור ערות אב

(א) לא יקח- ישא איש את אשת אביו (אפילו אם איננה אמו), כדי שבכך- ולא יגלה- את ערותה של כנף אביו-
האשה שנמצאת תחת כנפיו- חסותו של אביו:

דיני ביאה בקהל

(ב) לא יבא פצוע דכה- מי שביצו נפצעו, וכרות שפכה- מי שערותו כרותה, בקהל ידוד- שלא יתחתן עם יהודיה
(אבל מותר בשפחה כנענית ובגירות, וכן בכל הנמנים לקמן), משום שאינם יכולים להוליד ילדים:

(ג) לא יבא ממזר- אדם שנולד משכיבה אסורה שיש עליה עונש כרת (המבוארים בפרשת אחרי מות) בקהל ידוד-
להתחתן עם יהודיה, גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ידוד- זאת אומרת לעולם, כגון שהתחתן עם ממזרת, ונולד ילד
ואחר כך הוא התחתן עם ממזרת וכו':

(ד) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ידוד- אע"פ שהתגירו, גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ידוד עד עולם- כגון שהתגירו והתחתנו עם מואבית שהתגירה ונולד ילד וכו':

(ה) והסיבה לכך היא- על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים- כשהגעתם לגבול מואב ועמון לפני הכניסה לארץ לאחר 40 שנות נדודים במדבר, בניגוד גמור לחסד שעשה אברהם עם אביהם לוט כל חייו (ומה שכתוב בפרשת דברים שקדמו המואבים, זה היה רק אלו שישבו בעיר יערי, וגם זה היה בכסף מלא, אך בשאר הערים לא קדמו), וישנה סיבה נוספת ששייכת רק למואבים- ואשר שכן עליך את בלעם בן בעור מפתור- שם העיר שנמצאת ב ארם נהרים, בשביל לקללך- אע"פ שלא רציתם להילחם בהם, וזה דבר המראה על רשעותם:

(ו) משה מעיר בדרך אגב- ולא אבה- רצה ידוד אלוהיך לשמע אל בלעם, ויהפך ידוד אלוהיך לך את הקללה- את הרצון שלו לקלל- לברכה- בכך שחייב אותו לברך, כי אהבך ידוד אלוהיך:

(ז) לא תדרש שלמים וטבתם של עמון ומואב, כל ימיה לעולם- לא רק בנושא הנישואין, אלא לא תעזור להם ותכרות איתם ברית וכדומה:

(ח) לא תתעב אדמי לגמרי, אע"פ שיצאו לקראתכם בחרב, כי בכל זאת אחיך הוא- שהרי עשו הוא אחיו של יעקב, לא תתעב מצרי לגמרי, אע"פ ששיעבדו אתכם, כי בכל זאת גר היית בארצו- מפני שבהתחלה, כשירדו בני יעקב למצרים, ארחו אתכם ודאגו לכם, לפני שהתחילה תקופת השעבוד:

(ט) ולכן בני אשור יולדו להם דור שלישי כן יבא להם בקהל ידוד:

דיני מחנה המלחמה

(י) כי תצא מחנה- למלחמה על איביך, ונשמרת מכל דבר רע- דהיינו הדינים דלקמן:

(יא) 1. כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה- ממקרה שקרה לו ב לילה- שיצאה ממנו שכבת זרע, שלעיתים יוצאת מהאדם בלילה, דינו הוא- ויצא אל מחוץ למחנה, לא יבא אל תוך המחנה (בניגוד למצב רגיל (לא בשעת מלחמה), שאז אינו צריך לצאת מחוץ למחנה):

(יב) והיה לפנות- לפני ה ערב- השקיעה, ירחץ במים- יטבול במקוה, וכבא- ובשקיעת השמש- יבא אל תוך המחנה:

(יג) 2. ויד- מקום תהיה לך מחוץ למחנה, ויצאת שמה חוץ- כשתרצה להתפנות גדולים:

(יד) ויתד- את חפירה תהיה לך על אזורך- כלי זינך- כלי המלחמה שלך, והיה בשבתך חוץ- כשתרצה להתפנות- וחרפתה בה גומה, ששם תתפנה, ושבת וכסית את צאתך:

(טו) ולמה יש לעשות כן? כי ידוד אלוהיך מתהלך בקרב מחנהך (כמו שמובא בפרשת שופטים, שה' נמצא עם מחנה המלחמה), וה' יוצא עמך כדי להצילך- שלא תמותו, וגם ולתת איביך לפניך- שתנצחו במלחמה, ומפני שה' איתך- והיה מחנהך קדוש, כדי ש ולא יראה- ה', בך, ערות דבר- דבר ערוה, היינו דבר לא טוב שצריך להיות מכוסה, ואז ושב מאחריך- ולא יעזור לכם במלחמה:

דינים שונים

(טז) לא תסגיר עבד גוי שברח, אל אדניו- הגוי, אשר ינצל אליך מעם אדניו- שנמצא בארצות הגויים:

(יז) אלא עמך ישב בקרבך- בארץ ישראל במקום אשר יבחר באחד שעריך- עריך בטוב לו, לא תוננו- לא תצערנו. דין זה הוא כי אנו מעדיפים שגוי זה ילמד ממעשינו ולא ממעשי הגוי שאצלו הוא עבד. כמבין שזה באופן שהוא שומר 7 מצוות בני נח ומקבל את מלכות ישראל:

(יח) לא תהיה קדשה- מזומנת, אשה שמוכנה לזנות עם כל אחד, מבנות ישראל, ולא יהיה קדש- מזומן, איש שמזמן את עצמו שכולם ישכבוהו, מבני ישראל:

(יט) לא תביא אתנן זונה - מתנה שנתנה לזונה בשכר השכיבה עמה, כגון שנתנו לה כבש, ומחיר קלב - בהמה שנקנתה בכסף שהרויחו ממכירת כלב, אל בית ידוד אלוהיך לכל נדר - מכל סוגי הנדרים, כי תועבת ידוד אלוהיך גם שניהם - גם מחיר הכלב וכל שכן אתנן הזונה:

(כ) לא תשיף - תיקח ריבית (מלשון נשיכה, שהריבית נושכת ומפסידה אותו עוד ועוד) לאחיך, נשיף - ריבית פסוף, נשיף - ריבית אכל, נשיף - ריבית של כל דבר אשר ישף:

(כא) לנכרי - לגוי תשיף - מותר לקחת ממנו ריבית, ולאחיך לא תשיף, ואם תשאל: הרי אני מפסיד בכך שבינתיים יכולתי להרויח עם אותו הכסף שהלוייתי ללא ריבית? אז תדע ש - למען יברכך ידוד אלוהיך בכל משלח ידך - בכל מה שתעסוק בו, על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, וממילא לא תפסיד:

(כב) כי - כאשר תדר נדר לידוד אלוהיך לא תאחר לשלמו - ותאמר שתביאנו מתי שתראה, כי - שהרי דרש ידך שנו ידוד אלוהיך מעמך - יבקש שתביא אותו, וכשלא תביא את הנדר - והיה בך חטא - וה' יענישך על חטא זה:

(כג) וכי תחדל - תפסיק לנדר, לא יהיה בך חטא כלל, שהרי אין חטא בבכך שלא נודרים, כך שעדיף שלא תנדור מאשר תנדור ותאחר לשלם:

(כד) מוצא - הדיבור שיצא מ שפתיך - תשמר ועשית, פאשר נדרת לידוד אלוהיך נדבה אשר דברת בפיך:

(כה) כי תבא בכרם רעף (ואתה שכיר שלו לבצור ענביו), ואכלת ענבים כנפשיך - כרצונך עד שבצעך, אבל ואל פליך - הכלים שלך, לא תתן כדי לקחת לביתך:

(כו) כי תבא בקמת - תבואה שלא נקצרה של רעף (ואתה שכיר לקצור תבואתו), וקטפת מלילת - גרגרי תבואה שאפשר למלול - לפרוך אותם - בידך, ותוכל לאכלם, אבל וחרמש - מגל לא תניף על קמת רעף - ותקצור הרבה לאכול, אלא מותר לקטוף רק בידך (וכמובן שאסור ללת לכליד):

פרק כד

דין החזרת אשה לאחר שילוחיה

(א) כי יקח - יתחתן איש עם אשה ובעלה - ושכב איתה, והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר - דבר של ערוה, היינו דבר לא טוב (שצריך להיות מכוסה), וכתב לה ספר פרייתת - ספר שכורת ומפריד בינו לבינה - גט, ונתן בידה ושלחה מביתו:

(ב) ויצאה מביתו והלכה והיתה לאישה אחר - התחתנה איתו:

(ג) ושאנאה האיש האחרון, וכתב לה גם הוא ספר פרייתת ונתן בידה ושלחה מביתו, או אפשרות שניה - כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה:

(ד) אז - לא יוכל - אסור ל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה - נטמאה בשכיבתו של השני איתה, כי תועבה הוא לפני ידוד שאדם ישכב עם אשתו לאחר שכבר שכבה עם אדם אחר, ולא תחטיא את הארץ אשר ידוד אלוהיך נתן לך נחלה אם תעשה מעשה כזה:

דינים שונים (שבין אדם לחברו)

(ה) כי יקח איש אשה חדשה, לא יצא בצבא כדי להילחם, ולא יעבר עליו הצבא לכל דבר - שלא מטילים עליו שום תפקיד במלחמה, כגון נהג, טבח וכדומה, אלא נקי - פטור מעבודות הצבא והיה לביתו - לטובת אשתו במשך שנה אחת, ושמח את אשתו אשר לקח (בניגוד לאדם שארס אישה שיוצא למלחמה כדי לעזור, אך לא נלחם בפועל):

(ו) לא יחבל - אסור לקחת כמשכון עבור הלואה - רחיס - האבן התחתונה של הרחיים, ורכב - האבן העליונה של הרחיים, כי בכך - נפש - דברים שעושים בהם אוכל לנפש - הוא חבל:

(ז) כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל, והתעמר - וסחר (מסחר באנשים נקרא להתעמר) בו ומכרו, דין הגנב: ומת הגנב ההוא, ובערת הרע מקרבך:

(ח) השָׁמֵר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יֹרֶוּ אֶתְכֶם הַכְּהֵנִים הַלְוִיִּם- שֶׁהֵם מִשְׁבֵּט לֵוִי, כֹּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת- שֶׁלֹּא תֹאמְרוּ עַל נֶגַע שְׁטִיהֶרוּ אוֹתוֹ שֶׁהוּא טִמְאָה וְכֵן לְהִיפֹךְ, וְכֵן שֶׁלֹּא תִימְנַע מִלְהֲרֹאוֹת אֶת נֶגְעֵיךָ לְכַהֵנִים:

(ט) זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם- שֶׁנִּתְּנָה לָּהּ עֹנֶשׂה צִרְעָה עַל כֵּךְ שֶׁדִּבְרָה בְּמִשְׁחָה, וְעַל יְדֵי זְכִירָה זוֹ לֹא תִדְבַר לְשׁוֹן הָרַע וּמִמִּילָא לֹא תִהְיֶה בְּךָ צִרְעָה:

(י) כִּי תִשָּׂה- תַּחֲבוֹב, יִהְיֶה לְךָ חֹב, בְּרַעַף מִשְׂאֵת- חֹב מְאוּמָה- שֶׁל מִשְׁחָה, לֹא תִבֵּא אֵל תּוֹךְ בֵּיתוֹ כְּדֵי לְעִבֵּט עִבְטוֹ- לְקַחַת מִמֶּנּוּ מִשְׁכוֹן:

(יא) אֲלֵא בַּחוּץ תַּעֲמֹד, וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אֶתָּה נֹשֶׂה בּוֹ- שֶׁהוּא חַיִּיב לְךָ, יֹצֵיא אֶלֶיךָ אֶת הָעִבּוֹט הַחוּצָה:

(יב) וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא- וְאִין לוֹ עוֹד דְּבַר כְּדוֹגְמַת הַמִּשְׁכוֹן, אִז לֹא תִשְׁכַּב- תִּלְךְ לִישׁוֹן בְּעִבְטוֹ- כִּשְׁהִעֲבוֹט אֲצִלְךָ:

(יג) אֲלֵא הָשֵׁב תִּשָּׁיב לוֹ אֶת הָעִבּוֹט כְּבוֹא- בִּשְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ, וְשָׁכַב בְּשִׁלְמָתוֹ וּבִרְכָךְ עַל כֵּךְ שֶׁהַחֲזֵרְתָּ לוֹ, וְלֹךְ תִּהְיֶה צְדָקָה- שֶׁכֵּר לְפָנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ- בְּכֵךְ שֶׁהַחֲזֵרְתָּ אֶת הַמִּשְׁכוֹן:

(יד) לֹא תַעֲשֶׂק (עוֹשֶׂק = אִי תִשְׁלוֹם לְשִׁכָּר) שְׁכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן (שְׁאוֹתֶם יוֹתֵר קָל לְעִשׂוֹק, וְעוֹד שֶׁבְדֶרֶךְ כָּלֵל הֵם הַשְּׁכִירִים), מֵאֲחִיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ (גֵּר תּוֹשֵׁב) אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בְּשַׁעֲרֶיךָ:

(טו) אֲלֵא בְיוֹמוֹ- בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁהוּא עֹבֵד- תִּתֵּן שְׂכָרוֹ, וְלֹא תִבּוֹא- תִשְׁקַע עֲלָיו- עַל הַשְּׂכָר הַשֶּׁמֶשׁ- כִּשְׁהוּא אֲצִלְךָ, כִּי- שֶׁהָרִי עָנִי הוּא, וְאֶלְיוֹ- אֵל הַשְּׂכָר הוּא נִשְׂא אֶת נַפְשׁוֹ- מִחֲכָה לוֹ מְאוֹד לְקִנּוּת אֵיתוֹ אוֹכֵל עֹבֵר בֵּיתוֹ, וְלֹא יִקְרָא עֲלֶיךָ אֵל יְדוּד- שֶׁיַּעֲנִישְׁךָ עַל עֵיכּוֹב הַשְּׂכָר, וְאִז וְהָיָה בְּךָ חֶטָּא- שֶׁהִי יַעֲנִישׁ אוֹתְךָ עֲלָיו:

(טז) לֹא יוֹמְתוֹ בְּבֵית הַדִּין, אֲבוֹת עַל בְּנֵי- בְּגַלְל עוֹוֹן שֶׁעָשׂוּ בְּנֵיהֶם, וּבְנֵי לֹא יוֹמְתוּ עַל אֲבוֹת- עַל עוֹוֹן שֶׁעָשׂוּ אֲבוֹתֵיהֶם, אֲלֵא כָּל אִישׁ בְּחֶטָּאוֹ יוֹמְתוֹ:

(יז) לֹא תִטֶּה מִשְׁפָּט- לְהַטּוֹת אוֹתוֹ מֵהַצְדָּק, שֶׁל גֵּר אוֹ יְתוֹם, וְלֹא תִחַבֵּל- תִּיקַח כַּמִּשְׁכוֹן בְּגֹד שֶׁל אֶלְמָנָה- שֶׁלֹּא מִמִּשְׁכָּנִים אוֹתָהּ בְּכָלֵל, (הֵן מִצַּד הַצֶּעַר שֶׁזֶה גוֹרֵם לָהּ וְהֵן מִצַּד חוֹסֵר הַצְּנִיעוּת לְלַכֵּת אֵלֶיהָ בְּכָל פֶּעַם לְקַחַת וְלְהַחֲזִיר אֶת הַמִּשְׁכוֹן):

(יח) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם- וְהָיָה לְךָ צַעַר גְּדוֹל, וְיִפְדֶּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם, עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה- שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט הַמִּסְכָּנִים, וְלֹא לְקַחַת מֵהֶם מִשְׁכוֹן:

(יט) כִּי תִקְצַר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשִׁכְחָתָה עִמָּךְ (עֲרִימַת תִּבּוּאָה קְצוּרָה) בְּשָׂדֶךָ, לֹא תִשׁוּב- תַּחֲזוֹר כְּדֵי לְקַחְתּוֹ, אֲלֵא לִגֵּר לִיתוֹם וְלֶאֱלָמָנָה וְלִכֹּל הָעֲנִיִּים יִהְיֶה, לְמַעַן יִבְרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֶיךָ- תַּחַת הַהַפְסַד שֶׁכִּבִּיכּוֹל נִגְרַם לְךָ (מִצּוּוָה זוֹ נִקְרָאת: שִׁכְחָה):

(כ) כִּי תִחַבֵּט זֵיתְךָ- כְּדֵי לְמַסּוֹק אוֹתָם, לֹא תִפְאַר אַחֲרֶיךָ- לֹא תוֹרִיד אֶת הַזֵּיתִים מִכָּל הַפְּאֹרוֹת- הָעֲנָפִים, אֲלֵא תִשְׁאִיר חֶלֶק מֵהַעֵץ (כַּמִּין פֹּאֵה בְּתִבּוּאָה), וּמָה שֶׁתִּשְׁאִיר לִגֵּר לִיתוֹם וְלֶאֱלָמָנָה יִהְיֶה:

(כא) כִּי תִבְצַר כְּרֶמֶשׁ, לֹא תַעֲוֹלֵל אַחֲרֶיךָ- לֹא תִקְטוֹף אֶת הָאֲשִׁכּוֹלוֹת הַקְּטָנִים הַנִּקְרָאִים עוֹלָלוֹת, אֲלֵא לִגֵּר לִיתוֹם וְלֶאֱלָמָנָה יִהְיֶה:

(כב) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאַרְץ מִצְרָיִם- וּשְׁם לֹא הָיָה לְךָ כְּלוֹם, עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה- לְתַת מִתְּנוֹת לְעֲנִיִּים:

פֶּרֶק כֹּה

(א) כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט- אֵל בֵּית הַדִּין- וְשִׁפְטוֹם, וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצְּדִיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע:

(ב) וְהָיָה אִם בֶּן (בֶּן) הַכּוֹת הָרָשָׁע- שֶׁהוּא חַיִּיב מִלְּקוֹת (כַּגּוֹן שֶׁחָבַל בְּגַד אֶלְמָנָה), וְהִפִּילוֹ הַשֶּׁפֶט- מִצּוּוָה לְהַפִּילוֹ וְהִכְהִי- מִיִּשְׁהוּ אַחַר לְפָנָיו- לְפָנֵי הַשּׁוֹפֵט, כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר- כִּפִּי הָרִישָׁעָה שֶׁלוֹ- שֶׁעָבַר עֲבִירָה, וְצָרִיךְ לְסַפּוֹר אֶת הַמִּכּוֹת (זֹאת אוֹמֵרֵת שֶׁלֹּא נוֹתְנִים סֵתֵם מִכּוֹת לְלֹא סוּף):

(ג) וּמָה הַמִּסְפָּר?- אֲרַבְעִים מִלְּקוֹת יִכְנֹו, לֹא יִסִּיף יוֹתֵר, פֶּן יִסִּיף לְהַכְתּוֹ עַל אֶלֶּה עוֹד מִכָּה רַבָּה- הַרְבֵּה מִכּוֹת, וְנִקְלָה- יִתְבּוֹזָה אַחֲרָיךָ לְעֵינֶיךָ- בְּכַאבִּים רַבִּים אוֹ בְּצַלְקוֹת, נְכוֹת וְכִדּוּמָה:

(ד) לא תחטם את פיו של ה שור בדישו- כאשר הוא מפריד את המוץ מהתבואה (וזה כדי לרחם עליו, שיוכל לאכול כאשר הוא דש ורואה את התבואה מול עיניו):

דין יבום וחליצה

(ה) פי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם וכן אין לו, לא תהיה- תתחתן אשת המת החוצה לאיש זר, אלא יבמה- אח בעלה המת יבא עליה, ולקחה לו לאשה ויבמה:

(ו) ואז והיה הבכור אשר תלד מאח זה, יקום על שם אחיו המת- יקום על שמו של בעלה הראשון שמת, והוא ימשיך כביכול את זרעו, וכך ולא ימחה שמו של האח המת מישראל:

(ז) ואם לא חפץ- ירצה האיש לקחת את יבמתו, ועלתה יבמתו השערה- שער העיר אל הזקנים- שם מושב בית הדין, ואמרה: מאן- מסרב יבמי- אח בעלי (שצריך לייבם אותי), להקים לאחיו שם בישראל- בכך שיתחתן איתי וילד ממני ילד שיקום על שם אחיו, לא אבה לא רצה יבמי ליבם אותי:

(ח) וקראו לו זקני עירו ודברו אליו- וינסו לשכנעו ליבמה, ועמד בדעתו שלא ליבם ואמר: לא חפצתי לקחתה:

(ט) ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים- בבית הדין, וחלצה נעלו מעל רגלו- סימן להעברת חלק האח המת בירושת אביו, מהאח שיכול היה ליבם ולהרויח חלק זה, אל האישה שלא הסכים ליבמה, וירקה בפניו- לפניו, כדי לבזותו, וענתה ואמרה: ככה (בזיון כזה) יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו- שלא מסכים להקים לאחיו שם:

(י) ונקרא שמו בישראל- ומאותו יום כולם יקראו לו: בית חלוץ הנעל- שזה גנאי לו:

דינים שונים

(יא) פי ינצו- יריבו אנשים יחדו איש ואחיו, וקרבה אשת האחד להציל את אישה- בעלה מיד מכה- אבל במקום להפריד עזרה לבעלה ושלחה נדה והחזיקה במבשיו- בערותו של יריבו, ובכך ביישה אותו:

(יב) הדין הוא: וקצתה- תחתוך את כפה, לא תחוס עינך- כי היא גרמה לאיש השני בושה גדולה, אולם באו חז"ל ואמרו שהיא צריכה לתת ממון עבור הבושה שגרמה ובכך היא "תפדה" את ידה:

(יג) לא יהיה לך בכיסך- הנרתיק שבו אתה מחזיק את המשקולות, אבן ואבן- איתן שוקלים על המאזנים, גדולה- ממה שמצויין עליה, שאיתה אתה רוצה לקנות כדי להרויח ברמאות, וקטנה- ממה שמצויין עליה, שאיתה אתה רוצה למכור כדי להרויח ברמאות:

(יד) וכן לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה- שאיתן מודדים נפח של דברים, גדולה וקטנה- כנ"ל בפסוק הקודם:

(טו) אלא אבן שלמה- מכל חסרון וצדק- שהיא כפי שרשום עליה יהיה לך, וכן איפה שלמה וצדק יהיה לך, למען יאריכו ימיה על האדמה אשר ידוד אלוהיה נתן לך בזכות השמירה על הצדק והיושר:

(טז) פי תועבת ידוד אלוהיה כל עשה אלה, כל עשה עול- מי שמרמה:

מחיית עמלק

(יז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתך מצאתכם ממצרים- שנלחמו בכם מעט לאחר יציאת מצרים, כשהייתם ברפידים ולא היה לכם מים:

(יח) אשר קרך- הזדמן לך בדרך מקרה- בדרך, ויזנב בך- הרג את אלו שהיו בזנב- באחורי המחנה, שזה כל הנחשלים- הנחלשים שהיו אחרך, ואתה עני- מצמא ונגע- מהדרך, ולא ירא- ולא פחד עמלק מאלוהים:

(יט) ולכן- והיה בהניח ידוד אלוהיה לך מפל איביך מסביב- כשתנצחו את כל האויבים שלכם, בארץ אשר ידוד אלוהיה נתן לך נחלה לרשתה, אז תמחה את זכר- זכרו של עמלק- בכך שתשמיד את כל האנשים נשים וטף וכן הבהמות (שלא יאמרו בהמה זו של עמלק) מתחת השמים- בכל העולם, לא תשכח- ציווי זה:

פרשת כי תבא

פרק כו

הבאת הביכורים

- (א) וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה, וִירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבֶּתָּ בָּהּ:
- (ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר יָדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, וְשָׂמְתָּ בַטֶּנֶא-בַסֵּל, וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֹן שְׁמוֹ שָׁם:
- (ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהָם, וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הַגִּדְתִּי-בְכַךְ שֶׁהִבֵּאתִי אֶת הַסֵּל הַזֶּה עִם הַפִּירוֹת-הַיּוֹם לַיְדוּד אֱלֹהֶיךָ, כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׁבַע יְדוּד לְאַבְתִּינִי לָתֵת לָנוּ וְקִיִּים לָנוּ אֶת הַשְּׁבוּעָה, וּבִהְבֵּאתִי הַסֵּל עִם הַפִּירוֹת אֲנִי מֵתְכוּוֹן לְהוֹדוֹת לּוֹ עַל כֵּךְ:
- (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת הַטֶּנֶא מִיָּדְךָ, וְהֵנִיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ-כַּעֲיֵן הַקֶּרֶבֶה לְמִזְבֵּחַ (שֶׁהָרִי בְסוּף נֹאכְלִים הַבִּיכּוֹרִים לְכַהֲנִים):
- (ה) וְעֲנִיתָ-בְקוֹל רֵם וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְדוּד אֱלֹהֶיךָ: אֲרָמִי אֲבֹד אֲבִי-לִבְן הָאֲרָמִי רָצָה לְהֵאבִיד (לְהַשְׁמִיד) אֶת אֲבִי יַעֲקֹב, וּבִהְמַשָּׁךְ וַיִּרְדַּע יַעֲקֹב מִצְרִימָה מִפְּנֵי הָרַעֲב, וַיִּגְרַר שָׁם בְּמִתֵּי מַעֲט-בְּאֲנָשִׁים מוֹעֲטִים (זֹאת אֹמַרְתָּ שֶׁבְּתַחֲלִיל דְּרַכְנוּ כַּעֲס הַיִּינוּ חֲלָשִׁים וְנִרְדָּפִים, וְכֵן בְּהַמַּשָּׁךְ), וְעַל אִף צָרוֹת אֱלוֹ-וַיְהִי שָׁם לָנוּ גְדוֹל עֲצוּם-חֹזֵק וְרָב:
- (ו) וַיִּרְעוּ-עָשׂוּ לָנוּ רַעוֹת אֲתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:
- (ז) וַנִּצְעַק אֶל יְדוּד אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יְדוּד אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ-צַעֲרָנוּ, וְאֶת עֲמַלְנוּ-הַמֵּאֲמָץ שֶׁלָּנוּ בְּעַבְדוּתָהּ שֶׁל הַמִּצְרִים, וְאֶת לְחֻצְנוּ-שֶׁהֵם מַכִּים אֹתָנוּ כַּדִּי שֶׁנֶּעְבְּדוּ וְלוֹחֲצִים אֹתָנוּ כַּדִּי שֶׁנִּסְפִּיק:
- (ח) וַיּוֹצֵאֵנוּ יְדוּד מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזָרַע נְטוּיָה וּבְמִרְא גְדֹל-מֵתוֹךְ יִרְאָה גְדוֹלָה שֶׁל הַמִּצְרִים מִמֶּנּוּ, וּבָאֲתוֹת וּבְמִפְתֵּי-עֶשְׂרֵת הַמַּכּוֹת, וְאַחַר כֵּךְ קָרִיעַת יַם סוּף:
- (ט) וַיִּבְאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת שֶׁהִיא אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ, וּבַעֲצֵם הִבִּיא אֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם שֶׁאֲבִינוּ הִיא אֹבֵד וְהִיא גַם גֵּר בְּמִצְרַיִם לְמַצַּב שֶׁבּוּ אֲנוּ נִמְצָאִים בְּאַרְצָנוּ וְהִיא אֲרֶץ טוֹבָה, וְלִכֵּן אֲנִי מוֹדָה עַל כֵּךְ:
- (י) וְעַתָּה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי יְדוּד-וְאֲנִי מֵרְאָה בְּכַךְ שֶׁכָּל הַפִּירוֹת שִׁיכִים לְהִ', וְהִנְחִיתוּ-תִּשְׁאִיר אֹתוֹ בְּמִקְדָּשׁ (שֶׁהָרִי הִכְהֵן כִּבְר הֵנִיחַ אֹתוֹ מִיַּד לִיד הַמִּזְבֵּחַ) לִפְנֵי יְדוּד אֱלֹהֶיךָ, וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְדוּד אֱלֹהֶיךָ-כְּאוֹת תּוֹדָה:
- (יא) וְאַחֲרֵי הַבָּאֵת הַבִּיכּוֹרִים תַּחֲזוֹר לְבֵיתְךָ-וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ וְלִבְיָתְךָ, אֲךָ אֵל תִּשְׁמַח לְבַד בִּיבּוֹל וּבִפִּירוֹת, אֲלֵא תַעֲשֶׂה זֹאת אֲתָה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ-שֶׁתַּעֲזוֹר גַּם לַעֲנִיִּים:

וידוי מעשרות

- (יב) כִּי-כֹאשֶׁר תִּכְלָה-תְּסַיִים לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מַעֲשֵׂי תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת-כָּל שָׁנָה שְׁלִישִׁית לְמַחֲזוֹר הַשְּׁמִיטָה (וְהַכּוֹוֹנָה הִיא גַם לְשָׁנָה הַשִּׁישִׁית), שֶׁהִיא שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר-שָׁנָה שִׁישׁ בָּהּ מַעֲשֵׂר עֲנִי (וְלֹא מַעֲשֵׂר שְׁנֵי כְּמוֹ הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה, הַשְּׁנִיָּה, הַרְבִּיעִית וְהַחֲמִישִׁית), וְנָתַתָּה לְלוֹי לַגֵּר לְיִתּוֹם וְלְאַלְמָנָה-אֶת הַמַּעֲשֵׂר עֲנִי, וְאָכְלוּ בְשַׂעֲרֶיךָ וְשָׂבְעוּ:
- (יג) וְאִז תַּעֲלֶה לְמַשְׁכַּן וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְדוּד אֱלֹהֶיךָ: בְּעֲרַתִּי-כִּילִיתִי אֶת הַקֶּדֶשׁ מִן הַבַּיִת-אֶת כָּל הַדְּבָרִים הַקְּדוּשִׁים (תְּרוּמָה, תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, בִּיכּוֹרִים), וְגַם נָתַתִּיו-אֶת הַמַּעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן-לְלוֹי, וְאֶת הַמַּעֲשֵׂר עֲנִי וְלַגֵּר לְיִתּוֹם וְלְאַלְמָנָה, כְּכָל מִצְוַתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי, לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ בְּכוֹוֹנָה שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָם, וְלֹא שָׁכַחְתִּי בְטַעוֹת מַלְקִיִּים:
- (יד) וְלִגְבֵי הַמַּעֲשֵׂר הַשְּׁנִי שֶׁאֹתוֹ אֲנִי צָרִיךְ לְאֹכֹל בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' (אוּ לְקִנּוֹת בְּדַמִּי פְדִיוֹנוֹ אוֹכֵל בְּמִקְוֹם הַזֶּה)-לֹא אֲכַלְתִּי בְּאֲנִי-בְצַעֲרִי, הַיִּינוּ בִּימֵי אֲבֹתֵי מִמֶּנּוּ, שֶׁהָרִי צָרִיךְ לְאֹכְלוֹ בְּשִׂמְחָה, וְלֹא בְּעֲרַתִּי-אֲכַלְתִּי (אוּ כָּל צוֹרֵת בִּיעוֹר אַחֲרֵת כִּגוֹן סִיכָה וְהַדְּלָקָת נֹר) מִמֶּנּוּ בְּטֶמְאָה-כִּשְׁהִיִּיתִי טֶמְאָה, שֶׁהָרִי צָרִיךְ לְאֹכְלוֹ בְּטַהֲרָה, וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ אֲפִילוֹ לְצַרְכֵי לְמַת-אִם הִיא לִי מֵת, לֹא קִנִּיתִי בְּכֶסֶף שְׁפָדִיתִי אִיתוֹ אֶת הַמַּעֲשֵׂר שְׁנֵי תְּכָרִיכִים בְּשִׁבִּילוֹ אוּ מִצְבָּה וְכַדּוּמָה, אֲעִי"פ שׁוֹה מִצְוָה גְדוֹלָה, אֲלֵא שְׂמַעְתִּי בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֵי, וְלִכֵּן עָשִׂיתִי כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי:

(טו) ולכן אני מבקש ממך ה' - השְׁקִיפָה - תסתכל מִמַּעוֹן - ממקום קדֹשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, וּבָרֵךְ 1. אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל 2.
וְאֵת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ, כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם לֵאמֹר וְאַתָּה הָאֵלֹהִים, וְשָׂמְרָתָּ וְעָשִׂיתָ אֹתָם בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל
כֹּזֵאת:

סיום לנאום המצוות

לאחר סיום של 'נאום המצוות' שהתחיל בפרק ד', מסכם משה את הדברים -
(טז) הַיּוֹם הַזֶּה יָדוּד אֱלֹהֶיךָ מִצִּוְוֹת אֵת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים, וְשָׂמְרָתָּ וְעָשִׂיתָ אֹתָם בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל
נַפְשְׁךָ:

בשמירת המצוות רואים שה' מחשיב מאוד את עם ישראל, ומהצד השני - ישראל מאוד מחשיבים את ה', כדלקמן:
(יז) אֶת יָדוּד הָאֱמִירָת - הגדלת והחשבת הַיּוֹם, 1. לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים - שאתה עובד אותו, 2. וְלִלְכֹת בְּדַרְכָיו - שאתה
תידבק במידותיו, 3. וְלִשְׁמֹר חֻקָיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו, 4. וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹל - בקול הנביאים שלו:
(יח) וְיָדוּד הָאֱמִירָת - הגדיל אותך והחשיבך הַיּוֹם, 1. לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה - אוצר יקר כְּאֲשֶׁר דָּבַר לְךָ (בפרשת יתרו
"והייתם לי סגולה מכל העמים"), 2. וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו - בכך שהוא נתן לך מצוות הוא מראה שהוא בחר בך:
(יט) 3. וְלִתְתָּךְ עֲלֵינוּ - חשוב על כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה - לְתַהֲלָה - שכולם יהללו אותך בכך שה' קרוב אליך, וְלִשְׁמֹעַ -
שתהיה מפורסם בחשיבותך, וְלִתְפַּאֲרָת - וכלם יפארו אותך על חשיבותך, 4. וְלִהְיֶיךָ עִם קִדְשׁ לִידוּד אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר
דָּבַר (בפרשת יתרו "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש"):
כאן הסתיים החלק השני של ספר דברים שעניינו אמירת מצוות, ומכאן עובר משה לסיום הספר - כריתת הברית
ודברי פרידה.

פרק כז

הציווי על כתיבת התורה בהר עיבל

(א) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזָקְנֵי יִשְׂרָאֵל (מכיוון שידע משה שלא ייכנס לארץ, לקח עמו את הזקנים שכן ייכנסו לארץ כדי לומר
יחד איתו את הדברים האלה, כי הם גם יהיו במעמד בהר עיבל ובכך יהיה תוקף גדול יותר לדברים) אֶת הָעָם
לְאָמֹר: שְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם (בניית המזבח וכתיבת התורה):
(ב) וְהָיָה בַיּוֹם - באותו הזמן אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, וְהִקְמַתָּ לְךָ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת -
כדי שיהיה עליהן מקום רב לכתיבה, וְשָׂדֶתְךָ אֹתָם בְּשֵׂיז - כדי שתוכל לכתוב עליהן:
(ג) וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת (את כל התורה) בְּעֵבֶר־ךָ - כאשר תעבור את הירדן, ובכך ישראל יזכרו
את התורה, וְזֶה לְמַעַן - בשביל אֲשֶׁר תִּבְאֵ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ שהיא אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ, כְּאֲשֶׁר דָּבַר
יָדוּד אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ, שעל ידי זכירת התורה, תזכו לרשת את הארץ:
(ד) וְהָיָה בְּעֵבֶרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תִּקְיִמוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבֶל וְשָׂדֶתְךָ אֹתָם בְּשֵׂיז:
(ה) וּבְנִיתָ שֵׁם מִזְבֵּחַ לִידוּד אֱלֹהֶיךָ, מִזְבֵּחַ אֲבָנִים אשר לא תניף עליהם בְּרִזָּל:
(ו) אלא רק אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבֵּחַ יָדוּד אֱלֹהֶיךָ, וְהָעֲלִיתָ עֲלֵיו עוֹלֹת לִידוּד אֱלֹהֶיךָ:
(ז) וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֵׁם (כפי שבמעמד הר סיני העלו עולות ושלמים) וְשִׁמַּחְתָּ לְפָנֵי יָדוּד אֱלֹהֶיךָ. כל העניין
הוא כמו כריתת ברית, שאתם אוכלים את השלמים והי' "אוכל" את העולות, ושמחים בברית הזו:
(ח) וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֶב - בכתב ברור:

כריתת הברית

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם (שהם מעבירי התורה, והם אלו שיאמרו את הברכות והקללות במעמד לקמן, ולכן רצה שגם הם ידברו איתו) אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: הַסֵּכֶת-הַקֶּשֶׁב הַיָּטִב וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל, הַיּוֹם הַזֶּה נְהִייתָ לְעַם לִידוּד אֱלֹהֵי-ךָ- בְּכַךְ שֶׁתְּכַרֵּת עִמּוֹ בְּרִית פֶּעַם נֹסֶפֶת הִרִי זֶה כִּאִילוֹ הַיּוֹם שׁוֹב נְהִייתָ לַעֲמוֹ:
(י) וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֵיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת מִצְוֹתָיו וְאֶת חֻקֵּי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: בְּאוֹתוֹ יוֹם כָּרַת מֹשֶׁה פֶּעַם נֹסֶפֶת בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל (שהרי כבר כרתו בריית עם ה' בהר סיני), וּבְהַמְשַׁךְ מִצְוֵה מֹשֶׁה לְכַרֵּת אֶת הַבְּרִית בְּפֶעַם הַשְּׁלִישִׁית כֹּאשֶׁר יִכְנָסוּ לְאַרְץ.

מעמד הברכה והקללה

(יא) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר:

(יב) אֲלֶה הַשְּׁבֹטִים שֶׁ יַעֲמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם- לַהֲיוֹת הַנְּצִיגִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּדִי לְקַבֵּל אֶת הַבְּרִכּוֹת לְעַם לְכָל הַדּוֹרוֹת, וְהֵם יַעֲמְדוּ עַל הַר גְּרִזִים, בְּעֵבֶרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן: שְׁמַעוּן וְלֹי וְיִהְיֶה וַיִּשְׁשַׁכְּר וַיֹּסֶף וּבְנֵימָן (בני לאה ובני רחל):
(יג) וְאֲלֶה הַשְּׁבֹטִים שֶׁ יַעֲמְדוּ עַל הַקְּלָלָה- לַהֲיוֹת נְצִיגִים לְקַבֵּל אֶת הַקְּלָלוֹת לְעַם לְכָל הַדּוֹרוֹת, וְהֵם יַעֲמְדוּ בְּהַר עֵיבָל: רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר וְזְבוּלֹן דָּן וְנַפְתָּלִי (בני השפחות והילד הבכור והקטן של לאה):
(יד) וְעַנּוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֶם- כְּדִי שִׁישְׁמְעוּ אוֹתָם בְּרֵאשֵׁי הַהָרִים. הַמַּעֲמָד מִתּוֹאֵר עַל פִּי חַז"ל כִּךְ:

ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים (חלקם הקטן, שהרי שבט לוי היו בראש הר גרזים) וארון הברית נמצאים למטה בין שני ההרים. הפכו לויים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה: ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגוי ואלו ואלו (השבטים שעל הר גרזים והר עיבל) עונים אמן. חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ואומרים: ארור האיש אשר יעשה פסל וגוי (ואע"פ שפה בתורה נכתבו רק הקללות, הם אמרו גם את הברכות ואף הקדימו אותן) וכן אמרו את כל ה'ארורים' הכתובים לקמן (ולפני כל 'ארור' היה 'ברוך') עד 'ארור אשר לא יקים':

(טו) אָרוּר- מִקּוֹל הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פְּסֵל מַעַץ אוֹ אֶבֶן וּמִסַּכָּה- מִמִּתְכַּת, שֶׁהֵם תּוֹעֲבֵת יְדוּד, מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ- אוֹמֵן וְשֵׁם בְּסֻתָּר, וְעַנּוּ כָל הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן- יְהִי רְצוֹן שַׁכַּךְ יְהִיהָ:
(טז) אָרוּר מִקְּלָה- מִבְּזֵה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:
(יז) אָרוּר מִסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ- מִזִּזוּ אֶת הַגְּבוּל לְאַחֹר, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:
(יח) אָרוּר מִשָּׁגָה- מִטַּעַה עוֹר בְּדַרְךָ- כֹּל מִי שֶׁהוּא "עוֹר" בְּדַבַּר כְּלָשָׁה, כִּגוֹן שֶׁמִּטַּעַה אוֹתוֹ בְּמִסְחָר וּכְדוּמָה, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

(יט) אָרוּר דֵּיין שֶׁ מִטָּה מִשְׁפָּט שֶׁל גֵּר אוֹ יְתוֹם אוֹ וְאֶלְמָנָה, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

(כ) אָרוּר שֶׁכָּב עִם אִשְׁתּוֹ אָבִיו כִּי גָלָה כְּנָף אָבִיו- אֶת הָאִשָּׁה שֶׁאָבִיו פָּרַשׁ אֵלֶיהָ אֶת כְּנָפוֹ- הַיֵּינוּ הַכְּנִיס אוֹתָהּ תַּחַת חִסּוֹתוֹ, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

(כא) אָרוּר שֶׁכָּב עִם כָּל בְּהֵמָה, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

(כב) אָרוּר שֶׁכָּב עִם אֲחֵתוֹ בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

(כג) אָרוּר שֶׁכָּב עִם חֲתָנְתּוֹ- אִמָּא שֶׁל אִשְׁתּוֹ, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

(כד) אָרוּר מִכָּה- הוֹרֵג אֶת רֵעֵהוּ בְּסֻתָּר, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

(כה) אָרוּר דֵּיין שֶׁ לָקַח שְׂחָד עַל מִנְתַּ לְהַכּוֹת נַפְשׁ דָּם נָקִי- שֶׁל אָדָם שֶׁאֵינְנוּ אִשִּׁים, וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן:

(כו) אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יְקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם- שִׁיעֶשֶׂה עֲבִירָה כְּלִשְׁהִי בְּסֻתָּר וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן.

כל העבירות המתוארות לעיל הן עבירות שבסתר (העריות) כולן בביתו של האדם, וכן מקלה אביו ואמו, הסגת הגבול. הטעית העור מסורה ללב, הטית משפט החלשים לא מתפרסם כי אין להם כח לזעוק על כך, וכן לקיחת השחד היא בסתר) ולכן עליהן קללו את העובר עליהן, שהרי על עבירות שבגלוי יענישוהו בית הדין. וב'ארורי' האחרון אומרים שמקולל כל מי שיעשה עבירה כלשהי בסתר:

הברכות בשמירת המצוות

פרק כח

(א) וְהָיָה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֶיךָ, לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם - כל המצוות שציויתי אתכם בתורה, וּנְתַנֶּךָ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ עֲלֶיךָ - חשוב על כל גויי עמי הָאָרֶץ:

(ב) וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגְךָ יִרְדְּפוּ אַחֲרֶיךָ וּיְדַבְּקוּ בְךָ, כִּי - כאשר תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֶיךָ:

(ג) בְּרוּךְ אַתָּה בְּעֵינֵי בַעֲסֻקֶיךָ - בעת משא ומתן, במסחר ובחנות, ובכל אשר בעיר, וּבְרוּךְ אַתָּה בְּשִׂדְהָ לַתַּךְ יָבוֹל רַב וּמְשׁוּבָח:

(ד) בְּרוּךְ פְּרִי בְטָנְךָ - ילדיך (ילודו בריאים ושלמים), וּפְרִי אֲדָמְתְּךָ, וּפְרִי בְהֶמְתְּךָ - כלל (וכולל אף ולדות הבהמה הטמאה), ומפרט - שָׁגֵר וּלְדוֹת אֲלַפִּיךָ בְּקֶרֶךְ (כלומר עגליך), וְעֵשְׂתָרוֹת - עדרי צאנך:

(ה) בְּרוּךְ טַנְאֶךָ - סלך, שיהיה מלא תמיד מפרי הארץ, וּמִשְׂאֲרֶתְךָ - קערת הבצק, שתהיה מלאה תמיד, ותהיה בה ברכה:

(ו) בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ מִן הַדֶּרֶךְ, וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ לַדֶּרֶךְ:

(ז) יִתֵּן יְדוּד אֱתֵיךָ הַקָּמִים עֲלֶיךָ לְהִלַּחֵם עִלְיָךְ, וּנְגָפִים - מוכים לְפָנֶיךָ, בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ לְמַלְחָמָה, אֵךְ וּבִשְׂבָעָה דְרָכִים יְנוֹסוּ - יברחו לְפָנֶיךָ מְרֹב פַּחַד:

(ח) יֵצֵא יְדוּד לְהִיּוֹת אַתָּה אֶת הַבְּרָכָה - יצו ה' את הברכה להיות איתך תמיד, בְּאַסְמִיךָ - מחסני התבואה שלך, וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ - רכושך ופרנסתך, וּבְרָכָה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יְדוּד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ:

(ט) יְקַיְמֶךָ יְדוּד לֹא לְעַם קְדוֹשׁ - מובדל ומופּרש מכל העמים - פְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ, כִּי - כאשר תִּשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָיו:

(י) וְיָרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי - ש שֵׁם יְדוּד - שכינתו - נִקְרָא עֲלֶיךָ - שוכנת בקרבך, כי יראו כי ה' מצליח מעשיהם בכל, וְיָרְאוּ מִמֶּךָ, כי לא יעיזו להתגרות באהוביו של המלך:

(יא) וְהוֹתֵרְךָ - יתן לך יותר - יְדוּד לְטוֹבָה, בְּפָרִי בְטָנְךָ וּבְפָרִי בְהֶמְתְּךָ וּבְפָרִי אֲדָמְתְּךָ, עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְדוּד לְאַבְתִּיךָ לַתַּךְ לָךְ:

(יב) יִפְתַּח יְדוּד לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטוֹב אֶת הַשְּׂמִים, כְּדִי לְתַתּוֹ מִטֵּר אֲרֶצְךָ בְּעֵתוֹ - בזמנו, וּלְבָרֶךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדְךָ, וְהִלְוִיתָ גוֹיִם עַמִּים רַבִּים - מרוב שפע תוכל להלוות לעמים רבים, וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה - כי לא תזדקק לכך:

(יג) וְנִתְּנָךְ יְדוּד לְרֹאשׁ לְכָל הַגּוֹיִם, הַחֲשׁוּב מִכֻּלָּם, וְלֹא לְזָנָב - להיות מושפל, וְהִיִּיתָ רַק לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה, כִּי כאשר תִּשְׁמַע אֶל מִצְוֹת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם, לְשָׁמֵר (מצוות לא תעשה) וְלַעֲשׂוֹת (מצוות עשה):

(יד) וְלֹא וְכִאֲשֶׁר לֹא תִסּוּר מִכָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּנֵאוֹם הַמִּצְוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל, לְלַכֵּת אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרַי לְעַבְדָם:

הקללות על אי השמיעה בקול ה':

(טו) וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם, אִזּוּ וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַקָּלְלוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגוּךָ:

(טז) אָרוּר - מקולל אַתָּה בְּעֵיר, וְאָרוּר אַתָּה בְּשִׂדְהָ:

(יז) אָרוּר טַנְאֶךָ - הסל שלך (שבו יש פירות), וּמִשְׂאֲרֶתְךָ - כלי הבצק שלך:

(יח) אָרוּר פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ, שֹׁגֵר אֲלֶפֶיךָ- העגלים (המשוגרים מבטן הפרה=אלפיד), וְעִשְׂתָּרֶת- עדרי צאנך:

(יט) אָרוּר אֶתְּהָ בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אֶתְּהָ בְּצֵאתְךָ:

(כ) יִשְׁלַח יְדוּד בְּךָ אֶת הַמְּאָרֶה- קללה, אֶת הַמְּהוּמָה- טרוף הדעת, וְאֶת הַמְּנִעֶרֶת- חסרון, גרעון, בְּכָל מִשְׁלַח יָדְךָ- עסקיך

אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה, עַד הַשְּׂמִדָּה וְעַד אֲבֹדָה מֵהָר, מִפְּנֵי רַע מַעֲלָלֶיךָ- מעשיך, אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי:

(כא) יִדְבֹק יְדוּד בְּךָ אֶת הַדְּבָר- מגיפה, עַד פְּלִתוֹ אֲתָךְ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶתְּהָ בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

(כב) יִכְפֹּה יְדוּד בַּמַּחְלוֹת שׁוֹנוֹת- בְּשַׁחֲפֵת- חולי השורף את בשר הגוף ומדלדלו, וּבִקְדָחֹת- הגוף קודח מחוס, וּבִדְלָקֹת-

חוס יותר חזק מהקדחת, וּבַחֲרָחֵר- חוס המיבש את הגוף, וּבַחֲרָב- חולי המיבש את לחות הגוף (ואין הכוונה לחרב של

מלחמה), וּבִשְׂדֵפוֹן- רוזן, וּבִיִּרְקוֹן- עור הגוף מקבל גוון ירוק- צהוב (צהבת), וּרְדִפוֹךָ הַמַּחְלוֹת הַלְלוּ עַד אֲבֹדָה:

(כג) וְהָיוּ שְׂמִידָה אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ כְּמוֹ נַחֲשֵׁת- ולא יורידו גשם, וְהָאֲרָץ אֲשֶׁר תַּחְתֶּיךָ תַּהִיָּה קִשָּׁה כְּמוֹ בְּרִזְלוּלָה תִּצְמִיחַ

כְּלוֹם:

(כד) יִתֵּן יְדוּד אֶת מִטֵּר אֲרָצְךָ אֲבָק וְעֶפֶר- מעין אובך חזק, מִן הַשָּׁמַיִם יִרַד עֲלֶיךָ עַד הַשְּׂמִדָּה:

(כה) יִתְנַךְ יְדוּד נֶגֶף- מוכה במלחמה לִפְנֵי אֵיבֶיךָ, בְּדָרְךָ אֲחֵד תִּצָּא אֲלֵיוֹ לְהִלָּחֵם, וּבִשְׂבָעָה דְרָכִים תִּנּוֹס לִפְנֵי מְרוֹב פֶּחַד,

וְהָיִיתָ לְזֹעָה- זועה- זעזוע לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ הַעַמִּים שִׁירָאוּ אֶת מִצְבְּךָ וַיִּשְׁמְעוּ עַל מַכּוֹתֶיךָ יִזְדַּעְזְעוּ:

(כו) וְהָיִיתָ נִבְלָתְךָ- גופות ההרוגים יהיו לְמַאֲכָל לְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ כִּי לֹא יִיקָבְרוּ, וְאִין מִחְרִיד- אין מי

שִׁפְחִיד אוֹתָם, כִּי כֹלָם יִהְיוּ מֵתִים:

(כז) יִכְפֹּה יְדוּד בְּשַׁחֲנוֹ מִצְרִים וּבִטְחוּרִים- כעין פצעים בפי הטבעת (הגורמים לסבל רב ביציאות), וּבַגְּרָב- שחין לח,

וּבַחֲרָס- שחין יבש, אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהִרְפֹּא מֵהֶם:

(כח) יִכְפֹּה יְדוּד בְּשִׁנְעוֹן- טירוף הדעת, וּבַעֲוִרוֹן של השכל, וּבַתְּמָהוֹן לִבְב- הלם, שֶׁלֹּא תִדַּע מָה לַעֲשׂוֹת וְאֵיךְ לְהִינָצֵל:

(כט) וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ כְּדִי לִזְהוֹת אֶת דְרָכְךָ בְּצִהְרִים בעת שהדרך בהירה וניכרת, פְּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בְּאַפְלָה- מפאת אפילת

עיניו, שגם בדבר שבנקל ניתן לפותרו [כמו צהרים], לֹא תִדַּע מָה לַעֲשׂוֹת, וּלְכֵן לֹא תִצְלִיחַ אֶת דְרָכֶיךָ, וּמִמִּילָה וְהָיִיתָ אֲדָ-

רַק עֲשׂוּק- ימנעו ממך את המגיע לך, וְגִזּוּל כָּל הַיָּמִים מהגויים, וְאִין מוֹשִׁיעַ לְךָ מֵהֶם:

(ל) וּמִבָּאָר כִּיִּצַד יִהְיֶה עֲשׂוּק וְגִזּוּל: אֲשֶׁה תֹאֲרֶשׁ- וְאִישׁ אַחֵר מֵהַגּוֹיִים יִשְׁכַּבְנָה, בֵּית תְּבַנָּה אֲבָל לֹא תִשָּׁב בּוֹ, כָּרָם תִּטַּע

וְלֹא תַחַלְלֶנּוּ בִשְׁנַה הַרְבִּיעִית כְּדִי לֹאכּוֹל מִפְּרִיו, הַיּוֹת וַיִּפּוֹל לִיַּדִּי הָאוֹיֵב:

(לא) שׂוֹרֶךְ יִהְיֶה טְבוּחַ- שחוט לְעֵינֶיךָ אֲבָל לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, כִּי יֹאכְלוּהוּ הָאוֹיֵבִים, חֲמֹרֶךָ יִהְיֶה גִזּוּל מִלִּפְנֵיךָ וְלֹא יָשׁוּב לְךָ

לְעוֹלָם, צֹאנְךָ יִהְיוּ נִתְּנוֹת לְאֵיבֶיךָ וְאִין לְךָ מוֹשִׁיעַ לְהוֹצִיאֵם מִיַּדִּי הָאוֹיֵב:

(לב) בְּנִיךָ וּבְנֵתְךָ יִהְיוּ נִתְּנִים בִּשְׁבִי לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רְאוֹת אוֹתָם וְכָלוֹת- מצפות (כאילו כוחן כבר נגמר מרוב ציפיה)

אֲלֵיהֶם כָּל הַיּוֹם שִׁישׁוּבוּ, וְאִין לְאֵל יָדְךָ אִין בְּכוּחַךְ הַחוֹשִׁיעַ אוֹתָם:

(לג) פְּרִי אֲדָמָתְךָ וְכָל יִגְיעֶךָ- כֹּל הַנִּכְסִים וְהַרְכוּשׁ שִׁיגַעַת בַּעֲבוּרָם, יֹאכְל עִם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ- שאתה לא מכיר, וְלִסְיָכּוֹם:

וְהָיִיתָ רַק עֲשׂוּק וְרִצּוּץ- שבור (מהכאב) כָּל הַיָּמִים:

(לד) וְהָיִיתָ מְשֻׁגָע- תצא מדעתך מִמְּרָאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה- מהצרות ומהפורענויות:

(לה) יִכְפֹּה יְדוּד בְּשַׁחֲנוֹ רַע עַל הַבְּרָכִים וְעַל הַשְּׂקִים- מקומות בגוף שבהם השחין יותר קשה, כִּי זֹזִים אֵינְתָם כֹּל הַזְּמַן

וְהוּא לֹא מִתְרַפֵּא, אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהִרְפֹּא, וּמִשָּׁם הַמַּכָּה תִתְפַּשֵּׁט כִּךְ שֶׁתִּהְיֶה מוֹכָה מִפָּנֵי רִגְלֶךָ וְעַד קִדְקִדְךָ:

(לו) יוֹלֵךְ יְדוּד אֲתָךְ וְאֶת מִלְכָּךָ אֲשֶׁר תִּקַּים עֲלֶיךָ אֶל גּוֹי- עִם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ- שלא הכרת- אֶתְּהָ וְאַבְתִּיךָ, וְעַבְדְּתָ שֵׁם בַּעַל

כּוֹרַחךְ אֱלֹהִים אַחֲרַיִם הַעֲשׂוּיִים מֵעַץ וְאַבֶּן:

(לז) וְהָיִיתָ לְשִׁמָּה- כֹּלָם יִשְׁתּוּמְמוּ- יתמהו על רוב צרותיך, לְמִשְׁל- לדוגמא לצרה נוראית, וְלִשְׁנִינָה- לדיבור, כֹּלָם

יִדְבְּרוּ עַל צְרוּתֶיךָ הַגְּדוּלוֹת, וְזֶה יִהְיֶה בְּכָל הַעַמִּים אֲשֶׁר יִנְהַגְךָ- יוביל אותך יְדוּד שָׁמָּה בַּגְּלוּתְךָ:

(לח) זֶרַע רַב תּוֹצִיאַ אֶל הַשָּׂדֶה כְּדִי לְזוֹרְעוֹ, אֲבָל וּמַעֲט תִּאֲסֹף בְּקִצְרֵךְ, כִּי יַחֲסִלְנּוּ- יכלה אותו הָאֲרָבָה:

(לט) כָּרָמִים תִּטַּע וְעַבְדְּתָ, אֲבָל וְאִין לֹא תִשָּׁתֶּה וְלֹא תִאֲגַר- תִּאֲסוֹף לְבֵית, כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתְּלַעֲת:

(מ) זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל גְּבוּלְךָ, אֲבָל וְשָׁמֶן לֹא תִסּוֹף, כִּי יִשָּׁל- יפול, יִנְשׂוֹר זֵיתְךָ לִפְנֵי הַתְּבַשְׁלָם:

(מא) בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא יִהְיוּ לָךְ, כִּי יִלְכוּ בְּשִׁבִי:

(מב) כָּל עֲצָה וּפְרִי אֲדָמְתְּךָ יִירָשׁ- יִכְבוֹשׁ (יקח ממך) הַחֲלָצֶל- הארבה (ונקרא כך על שם שהוא משמיע צליל גדול בבואו בהמון גדול):

(מג) הַגֵּר- הגויים אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ- יַעֲלֶה עֲלֶיךָ מַעֲלָה מַעֲלָה עוֹד וְעוֹד, וְאַתָּה תֵרַד מִטָּה מִטָּה:

(מד) הוּא יִלְוֶךָ- כי הוא יתעשר, וְאַתָּה לֹא תִלְוֶנּוּ- כי תהיה עני, הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ- מוביל, וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב- נגרר אחריו:

(מה) וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדַפּוּךָ וְהַשִּׁיגוּךָ עַד הַשְּׂמַדָּךְ, כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ:

(מו) וְהָיוּ בָּךְ הַקְּלָלוֹת לְאוֹת- לסימן ולמִוִּפֶת- ולפלא, וְהָן תִּהְיֶינָה גַם וּבְזָרְעֶךָ (אם ימשיכו בדרכך) עַד עוֹלָם- זמן רב:

(מז) וְזֶה מִפְּנֵי- תַחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרַב כָּל- כאשר היה לך כל טוב בארצך:

(מח) וְכַעֲנוֹשׁ עַל כֵּךְ- מִידָה כִּגְדַד מִידָה- וְעֲבַדְתָּ אֶת אֱיִבֶיךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנוּ יְדוּד בָּךְ בְּרָעַב וּבְצָמָא וּבְעִירִים וּבְחֶסֶר כָּל, וְנָתַן הָאוִיֵב עַל בְּרָזֶל עַל צְוֹאָרְךָ- משל על חוּזֵק הַשְּׁעֵבּוּד, עַד הַשְּׂמִידוֹ אֲתָךְ:

(מט) יִשָּׂא- יביא יְדוּד עֲלֶיךָ גּוֹי מִרְחוֹק- מִקְצֵה הָאָרֶץ, וְהוּא יִגִּיעַ בְּאֲשֶׁר יִדְאַה יַעֲוֹף הַנֶּשֶׁר בְּמַהֲירוֹת בְּחוּזֵק וּבְקָלוֹת, וְזֶה יִהְיֶה גּוֹי- עִם אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע- תִּבְנִין לְשָׁנוֹ- שִׁפְתוֹ וְלֹא תִהְיֶה לְךָ הַאֲפָשָׁרוֹת לְהַתְחַנֵּן אֵלָיו:

(נ) גּוֹי עַז פָּנִים- אֲכֹזֵר, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָּנִים יִכְבַּד לְזָקֵן וְנָעַר- ועל ילד קטן הוא לֹא יַחַן- ירחם:

(נא) וְאָכַל פְּרִי בְּהֶמְתְּךָ וּפְרִי אֲדָמְתְּךָ עַד הַשְּׂמַדָּךְ, אֲשֶׁר לֹא יִשְׁאִיר לָךְ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר, שָׁגֵר אֶלְפִיד וְעִשְׂתֵּרֶת צֹאנֶיךָ, עַד הָאֲבִידוֹ אֲתָךְ:

(נב) וְהִצַּר לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ- יַעֲשֶׂה מִצּוֹר עַל כָּל עָרֶיךָ, עַד רִדְתָּ חֲמֹתֶיךָ הַגְּבָהוֹת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אָתָּה בִטַח בָּהֶן שִׁיגְנוּ עֲלֶיךָ מִפְּנֵי הָאוִיֵב (במקום לבטוח בה'), וְכֵךְ הוּא יַעֲשֶׂה בְּכָל אֲרָצְךָ, וְהִצַּר לָךְ- יַעֲשֶׂה לְךָ צָרוֹת בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, בְּכָל אֲרָצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְדוּד אֱלֹהֶיךָ לָךְ:

(נג) תִּיאוֹר קוֹשֵׁי הָרַעַב בְּמִצּוֹר- וְאָכַלְתָּ מִחֲמַת הָרַעַב אֶת פְּרִי בִטְנְךָ שׁוֹה בְּשֶׁר בְּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ יְדוּד אֱלֹהֶיךָ, בְּמִצּוֹר- בעת המצור וּבְמִצּוֹק- צָרָה גְדוֹלָה (מצוקה) אֲשֶׁר יִצִּיק לָךְ אֱיִבְךָ:

(נד) וְאִפִּילוֹ הָאִישׁ הָרֶדֶךְ- הַעֲדִין בָּךְ, וְהֶעֱנַג- הַמְּפֹנֵק מֵאֵד, תִּרַע עֵינָיו עֵינֵי תִהְיֶה רַעָה (יתקמצן) בְּאִחִיו וּבְאִשְׁתּוֹ חִיקוֹ וּבְיָתֵר בְּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר שִׁנְשָׁרוּ בְּחַיִּים:

(נה) תִּרַע עֵינָיו מִתַּת לְאֶחָד מֵהֶם מִבְּשָׂר בְּנָיו שִׁכְבַר מִתּוֹ- אֲשֶׁר יֹאכַל, מִבְּלִי הַשְּׂאִיר לוֹ כָּל- כִּי יִחְשׂוּשׁ שֶׁלֹּא יִישָׂאֵר לוֹ אוֹכַל, וְזֶה יִקְרָה מִחֲמַת בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יִצִּיק לָךְ אֱיִבְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ:

(נו) וְאִפִּילוֹ הָאִישָׁה הָרַכָּה- הַעֲדִינָה בָּךְ, וְהֶעֱנַגָּה- מִפּוֹנֵקָת, עַד כַּדִּי כֵךְ- אֲשֶׁר לֹא נִסְתָּה- הַרְגִילָה אֶת כָּף רַגְלָהּ הַצָּג- לְהַעֲמִיד אוֹתָהּ עַל הָאָרֶץ (אלא מהלכת על שטיחים או רק עם נעלים), מִהֶתְעַנֵּג וּמִרָדָה- מְרֹוב פִּינוֹק, אִפִּילוֹ הִיא- תִּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חִיקָה וּבְכִנָּה וּבְכִתָּה הַגְּדוֹלִים:

(נז) וְתִרַע עֵינָהּ גַם וּבְשִׁלְתֶּיהָ הַיּוֹצֵת מִבֵּין רַגְלֶיהָ- בִּיטוּי לְתִינוּק הַקֶּטָן שֶׁלָּהּ, וּבְבִנְיָהּ אֲשֶׁר תִּלְד- הַיִּלְדִּים הַקֶּטָנִים, תִּרַע עֵינָהּ בְּכָל אֶחָד מֵאלוֹ פִּי- כֹּאֲשֶׁר תֹּאכְלֶם (את אחד מהנזכרים) בְּחֶסֶר כָּל בְּסִתֵּר כַּדִּי לֹא לַתֵּת לְבַנֵּי בֵּיתָהּ, וְזֶה יִהְיֶה מִחֲמַת בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יִצִּיק לָךְ אֱיִבְךָ בְּשְׁעָרֶיךָ:

(נח) וְכֹל זֶה יִקְרָה אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בְּסִפְרֵי הַזֶּה, וְלֹא תִשְׁמֹר לְיִרְאָה אֶת הַשָּׁמַיִם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה- שְׁמוֹ שֶׁל ה', אֶת יְדוּד אֱלֹהֶיךָ:

(נט) וְהִפְלֵא- וְהַבְדִּיל יְדוּד אֶת מִכְתְּבְּךָ וְאֶת מִכְּלוֹת זָרְעֶךָ מִמִּכְלוֹת רַגִּילוֹת, בְּכַךְ שֶׁהָן תִּהְיֶינָה מִכּוֹת גְּדוֹלוֹת- קִשּׁוֹת וְנִאֲמָנוֹת- יִצִּיבוֹת- הַמִּתְקַיְּמוֹת לְזִמּוֹן רַב, וְחֻלְיִים- מִחֲלוֹת רָעִים וְנִאֲמָנִים שֶׁלֹּא יִסּוּרוּ מִמֶּךָ:

(ס) וְהִשִּׁיב- יִתֵּן בָּךְ אֶת כָּל מִדּוֹה הַמִּחֲלוֹת הַקִּשּׁוֹת שֶׁהָיוּ בְּמִצְרִים, אֲשֶׁר יִגְרֹת- פַּחַדֵּת מִפְּנֵיהֶם כֹּאֲשֶׁר הִיִּית בְּמִצְרַיִם, וְדָבְקוּ בָּךְ הַמִּחֲלוֹת הָאלוּ:

(סא) גַם כָּל חֲלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כְּתוּב בְּסִפְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּפִרְשֵׁיית הַקִּלְלָה הַזֹּה, יַעֲלֶם יְבִיאֵם (יעלה אותם) יְדוּד עֲלֶיךָ עַד הַשְּׂמַדָּךְ:

(סב) וְנִשְׁאַרְתֶּם בְּמַתִּי- אֲנֹשִׁי מֵעַט, תַּחַת בַּמָּקוֹם מֵה שֶׁבִעֲבַר אֲשֶׁר הָיִיתֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב, וְזֶה יִקְרָה כִּי לֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְדוּד אֱלֹהֵיךָ:

(סג) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׁשׁ- שִׂמַח יְדוּד עֲלֵיכֶם כְּדִי לְהִיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם בַּעַת אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ, כִּן- כִּךְ יִשְׁיֵשׂ יְדוּד אַחֲרַיִם עֲלֵיכֶם (יִתֵּן שִׂמְחָה בְּלִב הָאוִיב לְהַכּוֹת בְּכֶם) לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם, וְנִסְחַתְּם- תִּיעַקְרוּ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

(סד) וְהִפְיֹצְךָ- יִפּוֹר אוֹתְךָ יְדוּד בְּכָל הָעַמִּים- מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ- בְּכָל הָעוֹלָם, וְעַבְדְּתָ שָׁם בַּעַל כְּרַחֵךְ אֱלֹהִים אַחֲרַיִם, אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ אֶתָּה וְאַבְתִּיךָ- שֶׁאֵפִילוּ אֵינְךָ מְכִיר אוֹתְם, שֶׁהֵם עֲשׂוּיִים מֵעַץ וְאַבֶּן:

(סה) וּבְגוֹיִם הֵהֱם לֹא תִרְגִּיעַ- לֹא תִהְיֶה שְׁלוֹ, וְלֹא יִהְיֶה מְנוּחַ- מְנוּחָה לְכָף רַגְלְךָ- אֲלֵא תִגּוֹרֵשׁ וּתִנְדוּד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּגִלוֹת, וְנִתַּן יְדוּד לְךָ שָׁם- בְּגִלוֹת- לֵב רַגְזֵ- פוּחַד, וְכִלְיוֹן עֵינַיִם- עֵינַיִים שֶׁמִּצְפּוֹת לִישׁוּעָה שֶׁלֹּא מִגִּיעָה, וְדַאֲבוֹן- עֲצָבוֹן נִפְשׁ:

(סו) וְהָיוּ חֲמִידָ תִלְאִים- מִסוּפְקִים לְךָ מִנְגֵד- בְּכָל רֹגַע תִּהְיֶה בְּסַפֵּק אִם תִּמְשִׁיךְ לַחַיּוֹת, וּפְחַדְתָּ לִלְלָה וְיוֹמָם- כָּל הַזְּמַן שֶׁמֵּא תִמּוֹת, וְלֹא תִאֲמִין בְּחַיִּיךָ- שֶׁהֵם יִצִּיבִים:

(סז) בְּבִקְרָתָ תִאֲמַר: מִי יִתֵּן הַלוֹוֵאִי שִׁיגִיעַ כְּבֹר הַ עָרֵב (כִּי תַחֲשׁוּב שֶׁאֲזִי יִהְיוּ פְחוֹת צְרוּת), וּבְעָרֵב תִּאֲמַר: מִי יִתֵּן הַלוֹוֵאִי שִׁיגִיעַ כְּבֹר הַ בִּקְרָה, וְזֶה יִקְרָה מִפְּחַד לְבַבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחַד וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאָה, וּתִרְצָה שֶׁהַזְּמַן כְּבֹר יַעֲבוֹר:

(סח) וְהִשְׁבִּיבְךָ יַחְזִיר אוֹתְךָ יְדוּד אֶל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֵנִיּוֹת, בְּדָרְךָ אֲשֶׁר אִמְרַתִּי לְךָ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם: לֹא תִסְיֹף עוֹד לְרִאֲתָהּ (וּבִגְלַל שֶׁחֲטִאתֶם- תִּצְטַרְכוּ לַחְזוֹר אֵלֶיהָ עַל כְּרַחֲמֶיךָ כַּעֲבָדִים), וְהִתְמַכְרְתֶם- תִּימַכְרוּ שָׁם לְאֵיבֵיךָ לְעַבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת, וְאִין קָנָה- לֹא יִרְצוּ לְקַנּוֹת אֶתְכֶם, גַּם בְּגִלְלַת הַגּוֹף הַשְּׁבוּר וְהַחּוֹלָה, וְגַם בְּגִלְלַת שִׁיחֵי הַמּוֹן עֲבָדִים לְהִימְכֹר:

(סט) אֱלֹהֵי (הַבְּרִכוֹת וְהַקְּלָלוֹת) דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה יְדוּד אֶת מֹשֶׁה לְכַרֵּת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ מוֹאָב, שֶׁהַבְּרִית הַזֹּאת הִיא מְלֻבֵּד- מוֹץ מִ הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתְתָּ אֶתְּם בְּחָרֵב: פ

דְּבָרֵי חִיזוּק לְשִׁמִּירַת הַבְּרִית

(א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אֶתְּם רְאִיתֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְדוּד לְעֵינֵיכֶם בְּאָרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֶרְצוֹ (עֲשֵׂרֶת הַמַּכּוֹת וְכָל נִיִּסֵי מִצְרַיִם):

(ב) רִאִיתֶם אֶת הַמִּסּוֹת הַגְּדוֹלֹת- הַנִּיִּסִּים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיךָ, וְגַם אֶת הָאֹתוֹת וְהַמִּפְתָּיִם הַגְּדוֹלִים הֵהֱם:

(ג) וְעַם כָּל זֹאת- וְלֹא נִתַּן יְדוּד לְכֶם לֵב כְּדִי לְדַעַת וְעֵינַיִם כְּדִי לְרִאֲוֹת וְאִזְנֵי כְּדִי לִשְׁמַע, עַד הַיּוֹם הַזֶּה, זֹאת אוֹמַרְתָּ שֶׁעַד הַיּוֹם לֹא קִיבַלְתֶּם עַל עֲצַמְכֶם עוֹל מַלְכוּתוֹ וְהַכְרַתְּם טוֹבָה כְּלָפִי ה' כְּרֹאוֹי, לְמַרּוֹת כָּל הַנִּיִּסִּים (וּמָה שֶׁאִמַּר שֶׁה' לֹא נָתַן, זֶה מִפְּנֵי שֶׁכָּל כּוֹחוֹת הָאָדָם הֵם מֵה'):

(ד) וּמִמְשִׁיךְ מִשֶׁה לְפָרוּט אֶת נִיִּסֵי ה' אִיתֶם- וְאוֹלַךְ אֶתְכֶם אֶרְבָּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר, וְגַם שֵׁם הָיוּ לְכֶם הַרְבֵּה נִיִּסִּים- לֹא בָּלוּ שְׁלִמְתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם, וְנִעַלְךָ לֹא בָּלְתָה מֵעַל רַגְלְךָ:

(ה) לָחֶם- לֹא אָכַלְתֶּם וְיַיִן וְשִׂכָר- לֹא שָׁתִיתֶם, כִּי מִזּוֹנְכֶם הָיָה הַמֶּן שֶׁאוֹתוֹ נָתַן לְכֶם ה', לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם- שֶׁאֲנִי מִשְׁגִּיחַ עֲלֵיכֶם וְדוֹאֵג לְכֶם:

(ו) וּתְבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה- עַבַר הַיַּרְדֵּן הַמְזֻרְחִי, וַיִּצֵּא סִיחֹן מֶלֶךְ חִשְׁבוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן לְקַרְאֲתָנוּ לְמַלְחָמָה וְנָכֶם- בְּדֶרֶךְ נִיִּסִית וּמַהִירָה:

(ז) וְנִקַּח אֶת אֶרֶץ וְנִתְּנָה לְנַחֲלָה לְרֵאוּבֵנִי וְלְגָדִי וְלַחֲצֵי שִׁבְטֵי הַמִּנְשֵׁי:

(ח) הַלֶּכֶךְ הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁאֲנִי כוֹרֵתִים אֶת הַבְּרִית מַחֲדָשׁ, תִּנּוּ אֶת לְבַבְכֶם לְהַבִּין אֶת הַדְּבָרִים הַיִּטֵּב, וְאֲזִי וְשִׁמְרַתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת, וְעֲשִׂיתֶם אֶתְּם, לְמַעַן תִּשְׁכַּלְוּ- תִּצְלִיחוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פ

פְּרִשְׁתָּ נִיִּצְבִים

הַעֲבַרְתָּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּבְרִית ה'

(ט) אתם נצבים - עומדים היום כלכם לפני ידוד אלוהיכם, ומפרט את כל סוגי המעמדות: ראשיכם - נשיאי השבטים, שבטיכם - אנשי שבטיכם, זקניכם, ושטריכם, כל איש ישראל: (י) טפכם, נשיכם, וגרף - גרי צדק אשר בקרב - בתוך מחניף, מחטב עציף עד שאב מימף - האנשים הפשוטים ביותר שעוסקים בעבודות אלו:

(יא) ואתם עומדים כאן כדי לעברף בבְּרִית ידוד אלוהיף ובְּאֵלֵתוֹ - קללתו (למי שיעבור על בריתו), אשר ידוד אלוהיף בְּרֵת עֲמָךְ הַיּוֹם:

(יב) למען הקים אתף היום לו לעם - כדי שאתם תהיו העם של ה' - שתעבדו אותו ותשמעו בקולו, והוא יהיה לך לאלוהים - שהוא ישגיח עליכם וידאג לכם, פֶּאֶשֶׁר דָּבָר - הבטיח לך (בכמה מקומות בתורה), וכֶּאֱשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:

(יג) ודעו לכם - ולא אתכם העומדים כאן לְבַדְּכֶם אֲנֹכִי בְּרֵת אֵת הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֵת הָאֱלֹהִים (הקללה) הַזֹּאת: (יד) כִּי - אלא את - עם אשר ישנו פה עמנו עמיד היום לפני ידוד אלוהינו (אני כורת את הברית), וגם ואת - עם אשר איננו פה עמנו היום - כל הדורות שיבואו אחריכם, זאת אומרת שזו ברית נצחית:

(טו) מבאר להם משה הטעם מדוע נצרך הדבר לכרות עמהם עכשיו פעם נוספת ברית עם ה', אחרי שכבר כרת עמהם ברית בהר סיני לפני 40 שנים - כִּי - שהרי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים, ואת אשר עברנו בקרב - בין הגוים אשר עברתם - במהלך המסעות במדבר, כגון אדום, מואב, מדין, אמורי:

(טז) ותראו אצלם את שקוציהם - פסיליהם (ונקראים שיקוף מלשון מיאוס), ואת גלליהם - פסיליהם (הנקראים גילולים מלשון גלים כדי לבזות אותם), שהם עשויים מ עץ ואבן כסף וזהב, פסלים אלו אשר היו עמיהם: (יז) ואם כן אחר שראיתם כל זאת, חוששני פן - שמא יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט, אשר לבבו פנה היום מעם עבודת ידוד אלוהינו, ופונה הוא בלבו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם, או שלבבו לא פונה לגמרי מעבודת ה', אבל פן - שמא יש בכם שרש, שהוא פרה - יצמיח בעתיד ראש ולענה - צמחים מרים ורעילים. זאת אומרת שמא יש אדם שרק במחשבה שלו (שורש) ישנו רצון מסויים לעבוד עבודה זרה, ובהמשך הוא עלול לעשות כך (אך לבבו לא פונה לגמרי מעם ה'):

(יח) והיה בשמעו (אותו אדם) את דברי האלה - הקללה הזאת הנזכרים בפרשת כי תבוא באריכות למי שיעבור את הברית, והתברף בלבבו - יברך את עצמו בליבו לאמר - וכך הוא יאמר לעצמו: שלום יהיה לי גם כִּי - כאשר בשְׂרֻת - במחשבות, ברצון לבי אלף לעבוד עבודה זרה, למען - כדי ש ספות - להוסיף לו על הרוה - השתויה את הצמאה - הרווה הוא משל למעשה עבירה שהוא כבר עשה (כי הרווי הוא אשר מילא תאוותו), והצמאה הוא משל למחשבה (הצמאון לדבר, הוא הרצון לעשותו). זאת אומרת שאותו אדם חושב לעשות עבירות נוספות על אלו שהוא כבר עשה:

(יט) ומודיע להם משה - לא יאבה - ירצה ידוד סלח לו, כִּי - אלא אז יעטן יעלה עשן מ אף ידוד (כאילו עולה עשן מאפו מרוב החוס בגוף, וזה משל לכעס גדול) וקנאתו - נקמתו באיש ההוא, ורְבָצָה - ישבה (שלא תסור מעליו) בו כל האלה - הקללה הפתובה בספר הזה, ומחה - מחק ידוד את שמו מתחת השמים - ה' ישמיד אותו לגמרי: (כ) והבדילו (את האיש או המשפחה או השבט) ידוד לרעה - לעשות לו רעה מכל שבטי ישראל, ככל אלות - קללות הברית הפתובה בספר התורה הזה - לעיל בפרשת כי תבוא:

דברי הדור האחרון

(כא) משה עובר לתאר בפני העם מה יקרה בעתיד לכל ארץ ישראל אם חלילה יעברו כל עם ישראל על הברית - ואמר הדור האחרון שהוא בניכם אשר יקומו מאחריכם, או יאמר והנכרי - הגוי אשר יבא מארץ רחוקה, וראו את מכות הארץ ההוא ואת תחלואיה - ומחלותיה, אשר חלה - פגע (מלשון חולי) ידוד בה:

(כב) והם יראו שיהיו כאן גפרית ומלח, שרפה כל ארצה, עד כדי אשר לא תזרע ולא תצמח, ולא יעלה בה כל עשב, וזה יהיה כמִהפכת סדם ועמרה אדמה וצבויים, אשר הפך ידוד ערים אלו באפו ובחמתו- בכעסו הגדול: (כג) ואמרו כל הגוים שיעברו בארץ: על מה- בעבור מה עשה ידוד ככה לארץ הזאת? מה חרי האף- הכעס הגדול הזה?

(כד) ואמרו (לאחר שהם יבררו את הדבר, הם יענו לעצמם): זה קרה על- בגלל אשר עזבו את ברית ידוד אלוהי אבתם אשר כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים:

(כה) וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם, אלהים אשר לא ידעו- הכיורם, ולא חלק- חילק ה' להם- לישראל, שה' לא נתן את האלהים האלו לישראל כדי לעבוד אותם:

(כו) ולכן ויחר אף- כעס ידוד בארץ ההוא, להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הזה:

(כז) ויתשם- עקר אותם ידוד מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול, וישלכם אל ארץ אחרת פיוס הזה- כמו שאנו רואים עכשיו שהם בגלות. עד כאן דברי הגויים. משה מביא דברים אלו שייאמרו בעתיד על ידי הגויים כדי להבהיר לישראל מה יקרה לכל הארץ אם הם יעברו את הברית:

(כח) ומוסיף משה על דבריו- הנסתר-ת- המעשים הנעשים בסתר, הם לידוד אלוהינו- להעניש עליהם, והם לא באחריות שלנו, אבל והנגלת- המעשים שבגלוי הם לנו ולבנינו עד עולם- להעניש עליהן, כדי לעשות- לקיים את כל דברי התורה הזאת. זאת אומרת שה' לא יבוא בטענה כלפינו על כך שמישהו עבר עבירה בסתר, אלא רק על עבירה שנעשתה בגלוי ולא העשנו עליה:

פרק ל

תשובת ישראל לה' ובעקבותיה גאולתם

(א) והיה כי- כאשר יבאו עליך כל הדברים האלה- הברכה והקללה אשר נתתי לפניך (הכתובים בפרשת כי תבוא), זאת אומרת, בעוד שנים רבות, לאחר שנים שבהן תקבלו ברכות ולאחר שתעברו על רצון ה' ותקבלו קללות ותהיו בגלות, אז- והשבת- תביא ותפנים אל לבבך כי כל זה בא לך בעוון עזיבתך את ה', והליכתך אחר עבודה זרה, ואתה תעשה זאת בכל הגוים אשר הדיחך- הסירך ידוד אלוהיך שמה:

(ב) אז- ושבתי עד ידוד אלוהיך, ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוה היום, אתה ובניך, ואתה תשוב אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך:

(ג) אז גם- ושב - ישוב ידוד אלוהיך את- עם שבותך- כמו שאתה שבת אליו הוא ישוב אליך לשכון בתוכך, ורחמך, ושב- ישוב ה' וקבצך- יאסוף אותך מכל העמים אשר הפיצך- פיזרך ידוד אלוהיך שמה:

(ד) ואפילו אם יהיה נדחך- הגולים ממך בקצה השמים, משם יקבצך ידוד אלוהיך ומשם יקחך:

(ה) והביאך ידוד אלוהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך, וירשתה- תנחל אותה, והיטבך והרבך יותר מאבותיך- שיהיה לכם טוב יותר ותהיו רבים יותר מהדורות הקודמים שזכו לשפע רב מה':

(ו) ובאותו הזמן- ומל- יחתוך (יסיר) ידוד אלוהיך את ערלת לבבך ואת לבב זרעך- יסיר מכם את הקליפה האוטמת את לבכם, יסיר מכם את היצר הרע המפריע מלעבדו, על מנת לעזור לך לאהבה את ידוד אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך, והוא יעשה זאת למען חייך- כדי שתזכה לחיות חיים טובים:

(ז) ונתן ידוד אלוהיך את כל האלות- הקללות האלה (הכתובות בתורה) על איביך ועל שנאיך אשר רדפוה בגלות:

(ח) ואתה תשוב ושמעת בקול ידוד- תחזרו בתשובה שלמה, ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוה היום:

(ט) והותירך- יתן לך יתרון ותוספת- ידוד אלוהיך בכל מעשה ידך, ומפרט: בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה- הריבוי לטובה יהיה בכל- ילדיך יהיו חכמים וצדיקים וכו', וכן צאנך ופירותיך וכו', וזה יקרה פי- מפני ש ישוב- יחזור ידוד לשוש- לשמוח עליך לטוב- להיטיב לך, כאשר שש על אבותיך להיטיב להם:

(י) וזה יקרה כי- מפני ש תשמע בקול ידוד אלוהיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה, כי- מפני ש תשוב אל ידוד אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך:

קירבת מצוות התורה לעשותם

(יא) כי- אשר המצוה הזאת- כל מצוות התורה אשר אנכי מצוה היום בנאום המצוות, לא נפלאות- מופרשת (מובדלת) הוא ממך, ולא רחקה הוא ממך:
(יב) לא נפלאות (מופרשת) היא ממך, שהרי לא בשמים הוא לאמר- שתצטרך לומר: מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו- בשבילנו וישמענו אתה, ואז ונעשנה:
(יג) ולא רחוקה היא ממך, שהרי ולא מעבר לים הוא לאמר- שתצטרך לומר: מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו- בשבילנו וישמענו אתה, ואז ונעשנה:
(יד) כי- אלא קרוב אליך הדבר מאד, והוא נמצא בפיך- בלימוד התורה, ובלבבך (הרבה מצוות הינם בלב- אהבת ה' ויראתו, ואמונה ואהבת ישראל וכו'), על מנת לעשותו, כך שאם תחליט בליבך ובפיך תוכל לעשותו:

שתי הדרכים שלפני עם ישראל ואחריתן

(טו) ראה נתתי לפניך היום שני דרכים המובילות לשני קצוות שונים, האפשרות הראשונה: את החיים ואת הטוב, והאפשרות השניה: ואת המות ואת הרע:
(טז) הדבר אשר אנכי מצוה היום הוא לאהבה את ידוד אלוהיך, ללכת בדרכיו- להידבק במידותיו, ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו, ואם תלך בדרך זו, אז וחיית ורביית, וברכך ידוד אלוהיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה:
(יז) אבל ואם יפנה לבבך מעבודת ה', ולא תשמע בקולו, ונדחת- תסור מעבודת ה', והשתחית לאלהים אחרים ועבדתם:
(יח) אז הגדתי לכם היום, כי- ש אבד תאבדון, לא תאריכון ימים על האדמה אשר אתה עבר את הירדן לבא שמה לרשתה:
(יט) העידתי מעמיד אני עדים בכם היום את השמים ואת הארץ, שאת החיים והמות נתתי לפניך, הברכה והקללה, ואני אומר לכם: ובחרת בחיים, למען תחיה אתה וזרעך:
(כ) והבחירה בחיים היא לאהבה את ידוד אלוהיך, לשמע בקלו ולדבקה בו- לחשוב עליו תמיד, כי- שהרי הוא- ה', הגורם ל חייך וארץ ימך, ומה שיגרום לך לשבת על האדמה אשר נשבע ידוד לאבותיך, לאברהם ליצחק וליעקב, לתת להם:
כאן מסתיים נאום הברית שהתחיל בתחילת פרק כ"ז. מכאן ואילך יתחילו פרקי פרידה של משה מישראל.

פרק לא

תנחומי משה לישראל

(א) לאחר סיום כריתת הברית עם ישראל, התפזרו ישראל לביתם, ואז וילך משה וידבר את הדברים האלה- הכתובים לפנינו, אל כל ישראל- הלך בעצמו אל כל שבט ושבט על מנת לנחמם ולחזקם לפני מותו:
(ב) ויאמר אלהים: בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וממילא לא אוכל עוד לצאת לפניכם למלחמה, ולבוא- לפניכם מהמלחמה, ואם כן גם כן איני יכול להנהיג כראוי ואין לכם להצטער על מותי, ועוד ש וידוד אמר אלי: לא תעבר את הירדן הזה- וממילא אינני יכול להנהיגכם בכניסה לארץ:
(ג) ועוד שאין לכם להצטער על מיתתי שהרי ידוד אלוהיך הוא עבר לפניך, הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך וירשתם, והי' הוא הגורם העיקרי להצלחתכם ולא אני, ועוד שאיני משאיר אתכם ללא מנהיג שהרי יהושע תלמידי הוא עבר לפניך כאשר דבר ידוד אליי למנות אותו למנהיג, ואם כן הוא מנהיג טוב ואל לכם להצטער במותי:

(ד) וְעָשָׂה יְדוּד לָהֶם - לכנענים, כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחֹן וְלַעֹג מְלִכֵי הָאֲמֹרִי וְלְאַרְצָם, אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם :
(ה) וַיִּתְּנֵם יְדוּד לְפָנֶיכֶם, וְעָשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל הַמְצֹוה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֲתֶכֶם - להשמיד אותם ואת כל העבודה זרה שלהם,
כפי שכבר מפורש בכמה מקומות בתורה:
(ו) חֲזָקוּ בַמַּעֲשִׂיכֶם וְאַמְצוּ בַלְּבַבְכֶם, אֶל תִּירְאוּ וְאַל תַּעֲרָצוּ - תישברו ברוחכם מרוב פחד מִפְּנֵיהֶם, כִּי יְדוּד אֱלֹהֵיךָ הוּא
הַהֲלֵךְ עִמָּךְ, וְהוּא לֹא יִרְפֶּךָ - לא ירפה את אחיזתו ממך, אלא יחזיק אותך בחוזקה ויעזור לך, וְלֹא יַעֲזֹבְךָ :

חיזוק יהושע ומצות הקהל

(ז) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל (אמר זאת לעיני כל ישראל על מנת שיקבלוהו עליהם
כמנהיג): חֲזַק וְאַמְץ, כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֵת - עם הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְדוּד לְאַבְתָּם לְתֵת לָהֶם, וְאַתָּה
תִּנְחַלְנָה אוֹתָם:
(ח) וַיְדוּד הוּא הַהֲלֵךְ לְפָנֶיךָ לַעֲזֹר לְךָ בַּהֲנַחְגַּת הָעָם, הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ, וְלֹכֵן לֹא תִירָא וְלֹא תַחַת -
לא תישבר ברוחך מפני העמים:
(ט) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת הַתּוֹרָה הַזֹּאת - ספר התורה, וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנְּשָׂאִים אֵת אֲרוֹן בְּרִית יְדוּד - שבעתיד
(במעבר הירדן ובמלחמת יריחו) ישאו את הארון (ששם יהיה מונח ספר התורה כמו שיתבאר בהמשך הפרשה), וְאַל
כָּל זָקֵנֵי יִשְׂרָאֵל - שהם המנהיגים האחראים על העברת התורה:
(י) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר: מִקֶּץ - בסוף כל שְׁבַע שָׁנִים שֶׁזֶה בְּמַעַד - בזמן של שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה - שנה שביעית לספירת
שנות השמיטה, ובמוצאי אותה שנה בְּחַג הַסְּכּוֹת של השנה השמינית:
(יא) בָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לְרִאֲוֹת אֵת פְּנֵי יְדוּד אֱלֹהֵיךָ בַּמִּקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר - בעליה לרגל, תִּקְרָא - אתה יהושע אֵת הַתּוֹרָה
הַזֹּאת נֶגֶד - מול כל יִשְׂרָאֵל בְּאֲזִנֵיהֶם:
(יב) הַקֹּהֶל - אסוף אֶת הָעָם, הַאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ - גרי הצדק, לְמַעַן יִשְׁמְעוּ אֵת הַתּוֹרָה וְלְמַעַן
יִלְמְדוּ אֵת הַתּוֹרָה, וְאִזּוּ וַיִּרְאוּ אֵת יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם, וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:
(יג) וּבְנִיֵהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אֵת הַתּוֹרָה, וְלֹא יִכּוּלִים לַהֲבִין אֵת קְרִיאַתָּךְ בַּתּוֹרָה, הִם יִשְׂאלוּ אֵת אֲבוֹתֵיהֶם מִה כָּל
הַהֲתַקְהָלוֹת הַזֹּו וּמִה הַמֶּלֶךְ קוּרָא, וְאֲבוֹתֵיהֶם יַעֲנוּ לָהֶם עַל כֵּן, וְאִזּוּ הַבְּנִים (שהם הטף המופיע בפסוק הקודם)
יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאָה אֵת יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֵת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ:

מינוי יהושע והציווי על כתיבת השירה

(יד) וַיֹּאמֶר יְדוּד אֶל מֹשֶׁה: הֵן - הנה קָרְבוּ יָמֶיךָ לְמוֹת, קְרָא אֵת יְהוֹשֻׁעַ וְהִתִּיצְבוּ שְׁנֵיכֶם בְּאֵהָל מוֹעֵד וְאַצְוֶנוּ - אני
אמנה אותו להיות המנהיג תחתיד, וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּתִּיצְבוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד:
(טו) וַיִּרְא יְדוּד בְּאֵהָל בְּעַמּוּד עֵנָן - שכינתו ירדה בתוך עמוד הענן, אַבְל - וַיַּעֲמֵד עַמּוּד הָעֵנָן עַל פֶּתַח הָאֵהָל - ולא על
הכפורת בתוך קודש הקדשים כתמיד, וַיְהוֹשֻׁעַ וּמֹשֶׁה עַמְדוּ מִחוּץ לְאוֹהֶל וְלֹא בְּתוֹכוֹ (שהרי ליהושע אסור להיכנס
לאוהל מועד):
(טז) וַיֹּאמֶר יְדוּד אֶל מֹשֶׁה (ייתכן שגם יהושע שמע נבואה זו): הִנֵּךְ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ - נפטר, וְאַחַר כֵּן וְקָם הָעָם הַזֶּה
וְזָנָה - ויטעה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נְכַר - גויי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָּא שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ, וְעַזְבֵנִי וְהִפַּר אֵת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ:
(יז) וְאִזּוּ - וְחָרָה אַפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וְעַזְבִּיתֶם וְהִסְתַּרְתִּי מִפְּנֵי מַהֶם - לא אשגיח עליהם, וְהָיָה לְאֶכְלֵל - הגויים יאכלו
אותם - ינצחו אותם ויהרגו בהם, וּמִצָּאֵהוּ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת רַבּוֹת, וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא: הֲלֹא - הרי על כִּי -
מכיוון ש אין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִי - מִצָּאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה:

(יח) אבל למרות זאת **וְאֲנֹכִי הַסֵּתֶר אֶסְתִּיר פְּנֵי בְיֹום הַהוּא**- מפני שלא תהיה תשובתם שלימה (שהרי רק אמרו שרע להם כי ה' עזבם אבל לא תיקנו את הסיבה שגרמה לה' לעזוב אותם) **עַל- בַּגִּלָּל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה- כִּי פָנָה אֵל אֱלֹהִים אַחֲרָיִם:**

(יט) ולכן, **וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם** אתה ויהושע **אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת** (שירת האזינו) **וְלַמָּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** את פירושה, וגם **שִׁימָה בְּפִיהֶם-** שתהיה שגורה בפה שלהם, **לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל-** שכבר העדתי בהם בשירה שהם יקבלו עונשים חמורים, וכשיגיעו עונשים אלו הם לא יתרעמו למה הם מקבלים אותם:

(כ) **כִּי- כֹּאשֶׁר אֲבִיאֲנֹו אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּיו שֶׁהִיא אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ, וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשְׁן- וַיִּשְׁמִין, וּפָנָה אֵל אֱלֹהִים אַחֲרָיִם וְעַבְדֹּו, וְנֶאֱצוּנִי- יַכְעִיסוּ אוֹתִי בַכֶּךְ, וְהִפֵּר אֶת בְּרִיתִי:**

(כא) **וְהָיָה כִּי- כֹּאשֶׁר תִּמְצָאֲנָן אֹתוֹ- יִהְיוּ לוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת, אִזּוּ וְעַנְתָּה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד, כִּי- שֶׁהָרִי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי רָעוֹ- זֹו הַבְּטַחָה שֶׁשִּׁירָה זֹו לֹא תִשְׁכַּח מֵהֶם לְעוֹלָם. וְאֲנִי יוֹדַע שֶׁהֶם יִפְרוּ אֶת בְּרִיתִי בַעֲתִיד, כִּי- מִפְּנֵי שׁ יִדְעֵתִי אֶת יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם- שֶׁהֶם עִבְרוּ עַל רְצוֹנִי כִּבְר כְּמָה פְעָמִים, בְּטָרָם- עוֹד לִפְנֵי שׁ אֲבִיאֲנֹו אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי- עוֹד לִפְנֵי שֶׁהוּא אֲכַל וְשָׂבַע וְדָשְׁן:**

(כב) **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה** (יחד עם יהושע, כמו שמפורש בסוף פרשת האזינו) **אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיֹום הַהוּא, וַיְלַמְּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

(כג) ורק לאחר סיום הנבואה הזו של ה' למשה שבה נאמר לו מה יקרה לאחר מותו, **וַיֵּצֵאוּ- ה' מִיָּמִינָה לְמַנְהִיג אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נּוּן, וַיֹּאמֶר לִיהוֹשֻׁעַ: חֲזַק וְאַמֵץ, כִּי אַתָּה תִּבְנֶיָה כְּמַנְהִיג אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם, וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ:**

כְּתִיבַת סֵפֶר הַתּוֹרָה וְהַנַּחְתּוֹ מִצַּד אֲרוֹן הַבְּרִית

(כד) **וַיְהִי כְּכֹלֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עֵד תְּמִים-** עד סיומם, זאת אומרת, את כל התורה. אלו דברים עתידיים, זאת אומרת שמהם סיים לכתוב את הספר לאחר שכתב את פרשת האזינו ולאחר שסיים לברך את ישראל, ואחר כך כתב הכל בספר התורה ומסרו לכהנים בני לוי:

(כה) **וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה אֶת הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם-** שהם משבט לוי, **נִשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְדוּד** (שמעכשיו הם ישאו את הארון ולא הלויים כמו שהיה עד עכשיו. ואכן בחציית הירדן ובהקפת יריחו, הכהנים הם שנשאו את הארון) **לְאָמֹר:**

(כו) **לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית יְדוּד אֱלֹהֵיכֶם** (בתוך הארון בצידו), **וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד- הַסֵּפֶר יִהְיֶה לְעֵד עַל כָּל הָעוֹנְשִׁים שֶׁתִּקְבְּלוּ בַעֲתִיד:**

(כז) ואני אומר לכם את זה **כִּי אֲנֹכִי יִדְעֵתִי אֶת מְרִיבְךָ- חוֹסֵר שְׂמִיעֶתְךָ לַה', וְאֶת עֲרֻפְךָ הַקָּשָׁה- שֶׁאַתָּה לֹא מִקְבֵּל מְרוֹת, הֵן- שֶׁהָרִי בְּעוֹדָנִי חֵי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמְּרִים-** לא שומעים בקולו הַיְיָתִים עִם יְדוּד, **וְאֵף כִּי- וְכָל שָׂכָן שָׂכָךְ יִהְיֶה אַחֲרַי מוֹתִי-** שלא תקשיבו בקולו, שהרי כבר לא אהיה איתכם כדי שאוכל להוכיח אתכם:

(כח) ולכן **הִקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שְׁבֵטֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם וְאֲדַבְּרָה בְּאָזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה-** דברי השירה הזו, **וְאֶעֱיֶדָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ עַל הָעוֹנְשִׁים הָעִתִּידִים לְבֹא עַל יִשְׂרָאֵל:**

(כט) **כִּי- מִפְּנֵי שׁ יִדְעֵתִי אַחֲרַי מוֹתִי, כִּי- אֲשֶׁר הַשָּׁחַת תִּשְׁחַתּוּן וְסָרְתֶם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם, וְקִרְאתֶם- וְשִׁתְּקַרְתֶּם אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרֵית- בְּסוֹף הַיָּמִים, כִּי- מִפְּנֵי שׁ תַּעֲשׂוּ אֶת הָרָע בְּעֵינֵי יְדוּד לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם:**

(ל) **וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל** (אף על פי שמהם אמר לקבץ את הזקנים והשוטרים, התקבצו כל עדת ישראל) **אֶת דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תְּמִים:**

פרשת האזינו

פרק לב

הקדמה לשירה, מעשי ה' ישראלים

(א) **הָאֲזִינוּ**- הקשיבו **הַשְּׁמִים וְאֲדַבְרָה**, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי- (משה מעיד את השמים הארץ על העונש הצפוי לישראל, כמו שאמר לעיל בפרק ל"א פס' כ"ח):

(ב) **יַעֲרֶף**- ינטוף בחוזקה **כַּמָּטֵר**- **לְקַחֵי**- דברי (שאותם אתם לוקחים- מקבלים), **תִּזְלַל כְּטַל אֲמַרְתִּי**, והיא תיזל **כְּשַׁעֲיָרִים**- טיפות גשם דקות כשערות **עָלֵי**- על **דָּשָׂא**, ותזל **וְכַרְבִּיבִים**- טיפות גשם גדולות (רב=גדול) **עָלֵי**- על **עֵשֶׂב**. משה מבקש שדבריו יהיו נוחים ומקובלים לכולם כמו טל ומטר:

(ג) **פִּי**- כאשר **שֵׁם יְיָ יִדוּד אֶקְרָא**- אפרסם ואשבח את שם ה' בשירה זו, אתם ישראל **הָבוּ גִדְלִי**- שבח **לְאֱלוֹהֵינוּ**- גם אתם תשבחוהו:

(ד) **הַצֹּרֵר**- ה', שהוא חזק כסלע (צור), **תַּמִּים פַּעֲלוּ**- שלמים מעשיו בצדק, **פִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט**- צדק, ה' הוא **אֱ-ל אֱמוּנָה**- נאמן לעשות כפי הצדק, וְאֵין אֲצִלוּ עוֹל- חוסר צדק, אלא **צַדִּיק וְיֹשֵׁר הוּא** בכל דבר שהוא עושה:

(ה) **שְׁחַת לוֹ לֹא בָּנִיו מוֹמֵם**- אם יש השחתה ומום בבניו- ישראל, אז היא לא לו- אי אפשר לתלות אותה בו אלא בבניו, שהמום הוא באשמתם, בגלל מעשיהם הרעים, שהם **דוֹר עֲקָשׁ**- שמעקם את דרך הישר, ו**יִפְתְּלוּ**- והולך בדרך מפותלת ולא ישרה כמו שה' ציוה:

(ו) **הַ לִּידוּד תִּגְמְלוּ זֹאת**- תעשו זאת, שתחטאו לפניו, **עִם נִבְלִי**- רשע, שמחזיר רעה תחת טובה, **וְלֹא חֲכָם**, הַלּוֹא- הרי הוא **אֲבִיד קִנְדָּה**- שברא אותו, הוא **עֲשָׂה וְיִכְנַנְדָּה**- והעמידך על בסיסך (כנו=בסיסו) זאת אומרת שכל כוחותיך ממנו:

חסדי ה' עם ישראל

(ז) **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם**- ימים קודמים שהיו מתחילת העולם, **בִּינוּ**- התבוננו ב **שָׁנוֹת דָּר וָדָר**- שנים שלפני הרבה דורות, **שָׂאֵל אֲבִיד וְיִגְדָּה**- ויגיד לך מה היה, שאל את **זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ**:

(ח) **בְּהִנְחַל עֲלִיוֹן גּוֹיִם**- כשה' הנחיל לכל עם את ארצו, **בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אֲדָם**- וכשהפריד את כל הגויים איש איש למקומו לאחר המבול, כבר אז **יָצַב גְּבֻלוֹת עַמִּים**- הציב את גבולם של בני כנען שהיו בנחלתם של ישראל לעתיד, **לְמַסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**- ל- 12 חלקים כמו מספרם של שבטי ישראל (כנען וכל בניו היו בסה"כ 12), וזה מראה את דאגת ה' לעמו, שכבר אז תכנן את נחלתם של ישראל, ושהיא תהיה מחולקת ל- 12 חלקים:

(ט) **פִּי**- וזה מפני ש **חֵלֶק יְיָ יִדוּד עַמּוֹ**- ישראל הם חלקו של ה' בעולם, המקום שבו הוא שוכן, **יַעֲקֹב**- עם ישראל הוא **חֵבֶל**- איזור **נְחֻלָתוֹ**- ישראל ה'נחלה' של ה':

(י) **יִמְצְאֵהוּ**- ה' 'מצא' אותם, זאת אומרת היה איתם ודאג להם **בְּאָרֶץ מִדְבָּר**- בארבעים השנים שהלכו שם, ו**בְּתַהוֹ**- ובמקום ריק, **יָלַל**- ששם מיללות החיות, **יִשְׁמַן**- והוא מקום שממה, שם המציא להם צרכיהם, **יִסְבְּבֵנְהוּ**- סובבם כדי לשמור עליהם, **יְבוֹנְנֵהוּ**- לימד אותם בינה- את התורה, **יִצְרְנֵהוּ**- שמר אותם **כְּאִישׁוֹן**- כמו אדם השומר על החלק השחור שבתוך עינו, זאת אומרת שמירה מעולה:

(יא) **כְּנִשְׁרָ יַעֲרֵר קִנּוֹ**- התנהג איתם במסעות כמו נשר שמעורר את גוזליו לעבור למקום אחר, שהוא **עַל גּוֹזְלָיו יִרְחֶף**- ומעיר אותם בריחוף זה בעדינות, **יִפְרֹשׁ** הנשר את **כַּנְפָיו** ואז **יִקְחֵהוּ**- את כל גוזל וגוזל, **יִשְׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ**- על כנפו, שהוא דואג להם שלא יטרחו והוא מטיסם בעצמו, וכך דאג ה' לישראל במסעות במדבר:

(יב) **יְיָ יִדוּד בְּדָד**- לבדו **יִנְחֵנוּ**- הוביל והנהיג אותם, וְאֵין עַמּוֹ אֵל נֹכַר- זר, שמנהיג אותם גם כן:

(יג) מכאן ואילך, השירה עוברת לדבר על דברים שטרם קרו לישראל: **יִרְכְּבֵהוּ**- הניח אותם **עַל בְּמַתֵּי אָרֶץ**- הארץ הגבוהה (המשובחת) ביותר (ארץ ישראל), ו**יִאֲכַל** ישראל את **תְּנוּבוֹת**- תבואות **שְׂדֵי**- שדות הארץ, ו**יִנְקֵהוּ דְבַשׁ מִסְּלַע**- דבש הפירות היה זמין כאילו אפשר להוציאו אפילו מסלע, ו**שְׂמֹן מִחֲלִמִישׁ**- סלע קשה **צוּר**- סלע, היינו סלע שקשה מאוד מאוד, וכאילו בא לומר שאפילו ממנו היה אפשר להוציא שמן מרוב השפע:

(יד) וגם נתן להם: **חֲמַאת בָּקָר, וְחֶלֶב-** השומן המשובח שב **צֹאן, עִם חֶלֶב-** השומן המשובח של **כְּרִים-** כבשים מפוטמים, **וְאֵילִים בְּנֵי-** הגדלים ב **בְּשֵׁן-** ששם יש מרעה טוב והאילים שמנים, **וְעֵתוּדִים-** תיישים גדולים (הגדלים בבשן), **עִם חֶלֶב-** המשובח שב **כְּלִיֹּת-** גרעיני (שדומים לכליות בחריץ שיש באמצעם, וכן שהם גדולים כמו כליות) **חֲטָה, וְדָם עֵנֵב-** היין היוצא מהענבים שהוא השקה אותם (שמראהו אדום כדם), **תְּשֵׁתָה חֲמֹר-** יין משובח, זאת אומרת שכל יינם היה משובח:

חטאי ישראל

(טו) **וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט-** בה', שלא הכיר טובה לה' אלא עזב אותו ובכך ביזה אותו, **שָׁמֵנָה, עֲבִיתָ-** נהיית עבה (שמן) בגודלך, **כְּשִׁיתָ-** התכסית בשומן, **וַיִּטֹּשׁ-** ויעזוב **אֶל-לוֹהַ עֲשָׂהוּ-** שברא אותו, **וַיִּנְבֵּל-** ביזה את ה' שהוא **צוֹר יִשְׁעָתוֹ-** חוזק ישועתו של ישראל:

(טז) **יִקְנָאֵהוּ בְּזָרִים-** גרמו לו לכעוס, בגלל הליכתם אחרי עבודה זרה, **בְּתוֹעֵבָת-** עבודה זרה **יִכְעִיסָהוּ:** (יז) **יִזְבְּחוּ קִרְבָּנוֹת לַשָּׁדִים** שהם **לֹא אֱלֹהִים-** לא מושלים בעולם, וכן זבחו ל **אלהים** אשר **לֹא יִדְעוּם-** שלא הכירו אותם מקודם, אלו הם **אלהים הַדְּשִׁים, מְקַרְבֵּי -** מזמן קרוב **בָּאוּ-** הומצאו בזמן האחרון, **לֹא שָׁעֲרוּם-** פחדו מהם וסמר שערים של **אֲבֹתֵיכֶם** מפני אלהים אלה, (זה לשון זלזול באלהים הללו שישראל הלכו אחריהם):
(יח) **צוֹר-** ה' ש **יִלְדְּךָ-תִּשִׁי-** שכחת, **וְתִשְׁכַּח אֶל-מַחְלְלֶךָ-** שהוליד אותך:

עונשי ישראל

(יט) **וַיֵּרָא יְדוּד וַיִּנְאָץ-** כעס, **מִפְעֵס** שמכעיסים אותו **בְּנֵיו וּבְנֹתָיו:** (כ) ובעקבות כך, **וַיֹּאמֶר:** **אֲסִתִּירָה פְּנֵי-** את השגחתי **מֵהֶם,** ואז **אָרְאָה מָה** תהיה **אֲחֵרֵיתָם-** סופם, **כִּי דוֹר תִּהְיֶה הַמָּה-** הופכים את דעתם, שבתחילה רצו לקבל בריתי ועכשיו הם מפרים אותה, והם **בְּנֵים לֹא אֲמֵן-** שאי אפשר להאמין **בָּם-** שהרי הפרו את בריתי:
(כא) **הֵם קִנְאוּנֵי-** גרמו לי לקנא (לכעוס) **בְּלֹא אֵל-** כשעבדו אלהים שבעצם אינו אל- בעל כח באמת, **כְּעִסוּנֵי בְּהֵבְלֵיהֶם-** באלהיהם שהם לא כלום, וכנגד זה- **וַאֲנִי אֶקְנִיאֵם-** אכעיס אותם **בְּלֹא עֵם-** בעם שאינו חשוב (מידה כנגד מידה), **בְּגוֹי- בעם נָבֵל-** רשע, הגומל רעה תחת טובה, **אֶכְעִיסֵם:**
(כב) **כִּי אֵשׁ קָדְחָה-** בערה **בְּאֶפֶי-** שכעסתי מאוד, **וְתִיקַד-** ותבער האש **עַד שְׂאוֹל תִּחְתִּיתָ-** הקבר הנמוך ביותר, זאת אומרת שהאש בערה מאוד, **וְתֹאכַל** האש **אָרֶץ וַיִּבְלָה-** משל לישראל ולרכושם, **וְתִלְהֹט-** ותשרוף אפילו את **מוֹסְדֵי-** יסודותיהם של ה **הָרִים-** זאת אומרת שהיא תשרוף הכל:
(כג) ועוד **אֶסְפָּה-** אוסיף **עֲלֵימוֹ-** עליהם **רְעוֹת,** את כל **חֲצִי-** משל למכות שלי, **אֶכְלָה בָּם-** אגמור עליהם:
(כד) דוגמאות ל"חצים" של ה'- **מִזֵּי-** "שרופים" (שהגוף יהיה שדוף) מרוב **רָעַב, וּלְחֲמֵי רִשְׁוֹף-** אש, שהאש 'תילחם' בהם ותשרוף אותם, **וְקִטְבַּי-** כריתה **מְרִירֵי-** מרה וקשה (מוות קשה כלשהו), **וְשֵׁן** של **בְּהֵמָת-** חיות טרף **אֶשְׁלַח בָּם, עִם חֲמַת-** כעס, (משל לארס) של **זִחְלֵי עֶפֶר-** נחשים עקרבים וכיוצא בזה:
(כה) **מַחוּץ-** לבייתם **תִּשְׁכַּל-** תעשה את האנשים שכולים (אדם שמתו בניו=שכול) ה **חֲרָב-** מלחמה, **וּמַחְדָּרִים-** בתוך בתיהם תהיה **אֵימָה-** פחד, וימותו בחרב ויהיו באימה **גַּם בְּחוּר גַּם בְּתוֹלָה, יוֹנֵק-** תינוק קטן **עִם אִישׁ שִׁיבָה-** זקן:

ה' לא משמיד את ישראל בעקבות חשש מחילול שמו

(כו) **אֲמַרְתִּי בְּלִבִּי:** **אֶפְאַיְהֶם-** אשמיד אותם לגמרי (ולא אשאיר מהם אפילו פאה), **אֲשַׁבֵּתָה מְאֵנוֹשׁ-** מאנשים את **זִכְרָם** של ישראל:

(כז) הייתי משמיד את ישראל לגמרי **לוֹלֵי-** אם לא ש **כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר-** שאני מפחד מהכעס שיכעיסני האויב של ישראל, ויתחלל שמי, והפחד הוא **פֶּן-** שמא **יִנְכְּרוּ צְרִימוֹ-** הצרים של ישראל ייחסו את עונשם של ישראל לנכרי,

למישהו אחר ממני, פן- שמא יאמרו הגוים: ידנו רמה- כוחנו גבר על ישראל, ולא ידוד פעל- עשה כל זאת- את העונש של ישראל, ואז יתחלל שמי כאילו לא יכולתי להציל את עמי ישראל:

(כח) והגויים יחשבו כך פי- מפני ש גוי אבד עצות- חסר עצות נכונות המה, ואין בהם תבונה- להבין שעונש ישראל הוא ממני והם היו רק השליחים שלי לבצע זאת:

(כט) לו- אילו חקמו- היו חכמים, אותם גויים, אז ישפילו זאת- היו מבינים בשכלם שהעונש בא ממני, יבינו לאחריהם- והיו מבינים מתוך סופם ועונשם של ישראל שהוא עונש לא טבעי והוא ממני ולא מכוחם, שהרי-

(ל) איכה- איך קורה ש ירדף אחד מהגויים אף מישאל, ושנים מהגויים יניסו רבבה מישאל? אם לא פי צורם- אלוהיהם של ישראל מקרם לגויים, וידוד הסגירם ביד אויביהם:

(לא) פי- שהרי לא כצורנו צורם- ה' הוא לא כמו אלהי הגויים שלא יכולים להושיע את עובדיהם, אבל ה' הוא באמת בעל הכוח והישועה, ובכל זאת ואיבינו פלילים- שופטים אותנו בעונשים קשים, ואת זה היו צריכים הגויים להבין שלא ייתכן שהם מענישים אותנו בזכות אלהיהם שהרי הם אינם כאלוהינו, וזה גם לא בזכות הכח שלהם, אלא שה' הסגיר את עמו, ובגלל החשש הזה מחילול שמו, ה' לא מכלה את ישראל לגמרי:

המשך עונשם של ישראל

(לב) כאן חוזר ה' לעונש המגיע לישראל על עזבם את הברית איתו, והוא מתאר במשל את העונש הקשה שיגיע לישראל- פי מגפן סדם גפנים- הגפן- היינו העונש שהם צריכים "לאכול", יהיה כמו בסדום, ומשדמת- שדות עמרה, ענבמו- הענבים שהם צריכים "לאכול" יהיו ענבי רוש- מרים (ראש=עשב מר), והם יקבלו אשפלת מרלת- מרים למו- להם:

(לג) חמת- כעס (משל לארס) של תנינים- נחשים, יהיה יינם, וראש- ויינם יהיה מר (ראש=עשב מר) כמו ארס של פתנים- סוג של נחש אכזר:

(לד) הלא- הרי הוא- עונשם של ישראל, כמס- טמון עמדי, חתום- סגור באוצרתי על מנת להיפרע מהם: (לה) לי- אצלי נמצאת נקם- הנקמה ושלים- והתשלום המגיע להם, וזה יהיה לעת- בזמן ש תמוט- תתמוטט רגלם- שייגמרו זכויותיהם שבזכותן הם עומדים, פי קרוב אצלי להביא את יום אידם- השבר של ישראל, וקש- וממהר אני להביא את ה עתדת- מה שעתיד לבא למו- עליהם, אם יעברו את בריתי:

נחמת ה' על הנעשה לישראל והנקמה מהגויים

(לו) פי- כאשר ידיו ידוד עמו- יראה את העשוי להם על ידי הגויים, ועל עבדיו יתנחם- יתחרט על עונשם הקשה, וזה יקרה משתי סיבות: 1. פי יראה פי אצלת- נגמר יד- כוחם של ישראל לעמוד בצרות הקשות, ואפס- ואין עצור- מושל, ועזוב- ועוזר, שאין מי שעוזר ומחזק את ישראל וכל הגויים נגדם:

(לז) 2. ואמר- הגויים אומרים: אי- איפה אלוהימו- אלוהיהם של ישראל, ואיפה צור- ה' ש חסיו- הסתתרו בו? זאת אומרת שהגויים שואלים את ישראל היכן האלוהים שלהם, וכוונת השאלה היא לומר שהוא אינו, שהרי אינו עוזר להם:

(לח) וממשיכים הגויים לתאר את אלוהיהם של ישראל, שכביכול איננו- אשר חלב זבחימו- חלב הזבחים של ישראל הם יאכלו- האלוהים, וגם ישתו יין נסיכם- שמנסכים להם, יקומו ויעזרם, יהי עליכם סתרה- יסתירו אתכם מהצרות שאנו עושים לכם, ובעצם הם אומרים שלה' אין כביכול כח להושיעם וזה חילול שמו יתברך:

(לט) ולכן אומר ה': את הגויים ראו עתה, פי אני אני הוא- מי שמקבל את זבחי ישראל, ואני תמיד הייתי ואהיה ללא שינוי ורק הסתרתני את פני, ואין אלוהים עמדי- שמשגיח על העולם, ושיוכל להציל אתכם, אני אמית- המתתני את ישראל ואחיה- אותם, מחצתי אותם, אבל ואני ארפא את ישראל, ואין מידי מציל אתכם הגויים, מהעונש הצפוי לכם:

(מ) **כִּי אֲשָׂא**- ארים **אֶל שָׁמַיִם יָדַי**- לשון שבועה, **וְאָמַרְתִּי**: **חֵי אֲנֹכִי לְעַלְמֵם**- אני נשבע שכמו שאני חי לעולם כך יקרה מה שכתוב בפסוק הבא:

(מא) **אִם שְׁנוֹתַי**- אשנן ואחדד את **בְּרַק חֲרָבִי**- החרב שלי שתהיה מבריקה וחדה, **וְתֹאחֲזוּ בְּמִשְׁפַּט יָדַי**- כדי לשפוט את הגויים, **אֲשִׁיב נַקְם**- נקמה לְצָרִי- הצרים של ישראל שעשו זאת בגלל שהם האויבים של ה' (ולא בכדי למלא את רצון ה' להעניש את ישראל), **וְלִמְשָׁנָאֵי אֲשֵׁלֵם** על כל מעשיהם:

(מב) **אֲשַׁכִּיר** את **חֲצֵי מַדָּם**- החיצים שאשלח בהם יהיו "שיכורים" מרוב דם שהם ישפכו מהם, **וְחֲרָבִי תֹאכַל בָּשָׂר**- את בשרם של הגויים, **מַדָּם חָלַל**- ההרוגים וְשִׁבְיָהּ- והשבויים, והחרב תאכל בשר מְרֹאֲשֵׁי- מהראשים של פְּרָעוֹת- שאני אפרוץ ואחתוך ב אויב:

(מג) **הֲרִינֹו**- שבחו ה גוים (שנשארו בעולם, שלא היו צריהם של ישראל) את עַמּוֹ- ישראל, **כִּי**- כאשר **דָּם עֲבָדָיו** שנשפך על ידי צריהם, ה' יִקּוּם- ינקום מצריהם, וְנָקַם יֹשִׁיב לְצָרָיו, וְכִפֹּר- וה' יפייס את אֲדָמְתוֹ- ארץ ישראל שהיתה חריבה ושוממה, וכן יפייס את עַמּוֹ על כל הצרות:

דברי סיכום של משה

(מד) **וַיְבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם**, הוא והושע בן נון (כמו שצויה ה'): "כתבו לכם... שימה בפייהם". ונקרא בפסוק זה הושע מפני שכך היה שמו בפי ישראל, ומשה הוא שקרא לו יהושע):

(מה) **וַיְכַל מֹשֶׁה** (מציינים אותו מפני שהוא היה העיקר), **לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל**:
(מו) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם**: **שִׁימו לְבַבְכֶם** להתבונן לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַעֲיֵד בְּכֶם הַיּוֹם- זאת אומרת שימו לב לדברים הנאמרים בשירה הזאת, **אֲשֶׁר תִּצְוֶם**- על ידם תוכלו לצוות את בְּנֵיכֶם לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:
(מז) **כִּי לֹא דָבַר רַק**- חסר ערך הוא מְכַסֵּם- שמירת התורה והמצוות, **כִּי**- אלא הוא עיקר חַיִּיכֶם, וּבְדַבְרֵךְ- ובזכות הדבר הַזֶּה תֵּאָרִיכוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

ציווי המיתה של משה

(מח) **וַיְדַבֵּר יְדוּד אֶל מֹשֶׁה בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה**- באותו היום שאמר את השירה לישראל, **לֵאמֹר**:
(מט) **עֲלֶה אֶל הַר הָעֵבְרִים** (כך שמו) הַזֶּה, שהוא הַר נְבוֹ- הר מסויים בתוך 'הר העברים', **אֲשֶׁר** הוא נמצא בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי- ממזרח ל יַרְחוֹ, ומשם וַיִּרְאֶה אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחְזָה- לנחלה:
(נ) **וַיִּמַּת בְּהַר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֶאֱסֹף אֶל עַמִּידְךָ**, כַּאֲשֶׁר מֵת אֶהְרֹן אֶחִיד בְּהַר הַהוּר וַיֶּאֱסֹף אֶל עַמּוֹ:
(נא) **עַל אֲשֶׁר**- וזה מכיוון ש מְעַלְתֶּם- בגדתם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל- לעיני כל ישראל, **בְּמִי מְרִיבַת קִדְשׁ** שנמצאת ב מִדְבַּר צֹן, **עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי** כמו שרציתי, **בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**:
(נב) **וְאַתָּה יְכוּל רַק לַעֲלוֹת וּלְרֹאוֹת אֶת הָאָרֶץ וְלֹא לְהִיכַנְס אֵלֶיךָ**, **כִּי**- מפני שגזרתי עליך ש מִנְגִּד- ממול, **תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ**, אבל וְשָׁמָּה לֹא תִבּוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

וזאת הברכה

פרק לג

ברכות משה לישראל

(א) **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךָ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלוֹהִים**- שהיה שליח של אלוהים ודבוק בו, **אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָי מוֹתוֹ**:
(ב) **לפני שברך כל שבת בנפרד**, פתח משה בשבחם של ישראל שבא לידי ביטוי במתן תורה, **וַיֹּאמֶר**: **יְדוּד מְסִינֵי בָא**- כאשר נתן את התורה, **וְזָרַח מְשַׁעִיר לְמוֹ**- אבל ה' זרח עם אורו כבר משעיר, וגם הוֹפִיעַ ה' יחד עם אורו מֵהַר פָּאָרָן (זאת אומרת, עוד לפני שהגיע ה' להר סיני כבר זרח אורו משעיר ומפארן), **וְאַתָּה**- ובא ה' מְרַבֵּב קִדְשׁ- מתוך

עשרות אלפי מלאכים קדושים שבאו איתנו כדי לתת את התורה, מימינו של ה', אֲשֶׁר לָמוֹ- נתן מתוך האש את התורה (הדת) להם- לישראל:

(ג) אָף- גם חָבַב- אוהב ה' את כל הַ עַמִּים- שבטי ישראל, כָּל קְדוּשָׁיו- כל ישראל הקדושים- בְּיַדְךָ- ה' שומר עליהם, וְהֵם- ישראל תָּכֹּן לְרַגְלְךָ- מוכים- סובלים במדבר בגלל שהם הולכים אחרי ה', ולמרות זאת יִשָּׂא מַדְבַּרְתֶּיךָ- ישראל כל הזמן מדברים בדבריו של ה':

(ד) תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, והיא מוֹרֶשֶׁה- ירושה לכל קְהֵלְתָּ יַעֲקֹב- עם ישראל:
(ה) וַיְהִי- ה' בִּישְׂרוּן- בישראל מְלָךְ- במעמד הזה של הר סיני, וזה היה בְּהִתְאַסֵּף רְאֵשֵׁי- מנהיגי הַ עָם, והיו בַּ יַּחַד כל שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל:

ברכות משה לשבטים

(ו) מכאן ואילך מתחילות ברכות לכל שבט ושבט: יְחִי שְׁבֹט רְאוּבֵן וְאֵל יָמֹת- היינו שלא ייכחד שבט ראובן, ותמיד וַיְהִי מִתֵּיו- אנשיו מְסַפְּרִים בקרב עם ישראל. משה ברך אותו בכך בעקבות חטאו של ראובן ששכב עם בלהה פילגש אביו, וברך אותו שחטא זה לא יגרום לו לעונש כבד. הסבר אחר: מכיוון שהיה ראובן קרוב לגבול עם העמים וחשוף לסכנה, התפלל עליו כך:

(ז) וְזֹאת הַבְּרָכָה לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר: שְׁמַע יְדוּד קוֹל יְהוּדָה כאשר הוא יוצא למלחמות, וְאֵל עֲמוֹ תְּבַיְאֵנוּ בשלום כאשר הוא חוזר מהמלחמות, יָדְיוֹ רַב לֹ- שכוחו שלו יהיה די ומספיק לו ולא יצטרך לעזרה של שבטים אחרים, וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה- אתה ה' תעזור לו משונאיו. התפלל כך על יהודה שהיה המנהיג והראשון במלחמות:

(ח) וּלְלוֹי אָמַר: פתח בשבח הכהונה הגדולה: תִּמְיָדָ וְאוֹרֵיךָ- האורים והתומים שבחושן ניתנו לְאִישׁ חֲסִידְךָ- לאהרן הכהן הגדול, ואחריו לזרעו אחריו, וזה היה בגלל שֶׁ אֲשֶׁר נִסִּיתוּ בְּמִסָּה- ה' ניסה אותו במסה ומריבה (רפידים), וכן בעוד מקומות אם יאמין בו, ועמד אהרן באמונתו בכל הנסיונות, ורק במקום אחד חטא מעט וזה- תְּרִיבָהוּ- תריב איתו על חטא מִי מְרִיבָה- וכבר הענשתו על חטא מי מריבה:

(ט) ומכאן לשבח השבט: הָאֵמֶר לְאֲבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו, וְאֵת אָחִיו לֹא הִכִּיר וְאֵת בְּנוֹ לֹא יָדַע, כִּי שְׁמְרוּ בני לוי את אֲמַרְתְּךָ- מה שאמרת להם, וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ- ישמרו. שני פירושים בפסוק זה: 1. בני לוי הרגו את קרוביהם שעבדו בעגל ועשו עצמם כלא מכירים אותם וזה שבח גדול להם. 2. בני לוי היו עובדים רבות במשכן ובכך מתנתקים ממשפחתם וכאילו לא מכירים אותם:

(י) יוֹרוּ בני לוי את מִשְׁפַּטְיָךָ- של התורה לַיַּעֲקֹב, וְתוֹרַתְךָ יוֹרוּ לְיִשְׂרָאֵל, והכהנים יִשְׁמְרוּ קְטוֹרֶה- קטורת בְּאַפְךָ- של ה', על המזבח, וְכָלִיל- עולות שעולות כליל לה' עַל מִזְבְּחֶךָ:

(יא) בְּרַךְ יְדוּד את חִילוֹ- רכושו של שבט לוי, וּפְעַל יָדְיוֹ- הקרבנות תְּרַצָּה, מְחַץ את הַ מְתַנִּים של קָמִיו- מי שקם נגדו- אויביו, וכן תמחץ את המתנים של וּמִשְׁנָאָיו מִן יְקוּמוֹן- שיקומו עליו:

(יב) לְבַנְיָמִן אָמַר: יָדִיד יְדוּד- השבט הוא ידיד של ה', יִשְׁכֵּן לְבֶטַח עֲלָיו- ויגורו בנימין בארצם בטוחים על ה', חֲפָף- נמצא ה' עֲלָיו- על השבט כָּל הַיּוֹם, וּבֵין כְּתָפָיו של בנימין שָׁכַן ה', שהוא ישכון אצלם. כאן רמז משה לכך שבית המקדש ייבנה בנחלת שבט בנימין:

(יג) וּלְיוֹסֵף אָמַר: מְבַרְכֶת מִבְּרַכַת יְדוּד אֲרָצוֹ, מִמְּגֵד- ממתיקות שנובעת מ שְׁמִים מְטוּל- שהטל ימתיק את פירות הארץ, וממתיקות של וּמִתְהוֹם- מים עמוקים, רְבֻצָת- שנמצאים מ תַּחַת לארץ שישקו את ארצו:

(יד) וּמִמְּגֵד- וממתיקות תְּבוּאוֹת שְׁמֶשׁ- שהשמש מבשילה אותם, וּמִמְּגֵד- וממתיקות של גֶּרֶשׁ יְרַחִים- ירקות שהאדמה "מגרשת" אותם כל חודש (ירח=חודש):

(טו) וממתיקות שנמצאת ב וּמְרֵאשׁ הַרְרֵי שנמצאים בעולם מ קָדָם- מאז שהעולם נברא, וּמִמְּגֵד- וממתיקות של גְּבֻעוֹת עוֹלָם- שהיו מבריאת העולם:

(טז) **וּמִמֶּנֶּגְדַּי** - וממתיקות של **אֶרֶץ וּמִלֵּאָהּ** - כל הדברים שיש בה - כל סוגי הפירות והירקות והמחצבים השונים, והכל יהיה על פי **וּרְצוֹן שִׁכְנֵי סִנְהָ** - רצונו של ה' שנתגלה למשה בסנה, וכל הברכות האלו **תְּבוֹאֲתָהּ** - יבואו **לְרֹאשׁ יוֹסֵף**, **וּלְקַדְקֵד** - ולראשו של **נְזִיר אֶחָיו** - מי שמופרש וחשוב יותר מכל אחיו:

(יז) **בְּכֹר** - לשון גדולה, החשיבות של שׂוֹרוֹ - לשון כח, החשיבות של כוחו הָדָר לוֹ - יפה ונאה היא לו, וכמו וְקַרְנֵי רָאֵם - שהם ארוכות וחדות קַרְנָיו, בָּהֶם עֲמִים - גויים יִנְגַח יַחְדָּו אֶפְסֵי - בקצוות אֶרֶץ, וְהֵם - הקרניים האלו הן רִבְבוֹת הלוחמים של אֶפְרַיִם, וְהֵם אֲלֵפֵי הלוחמים של מְנַשֶּׁה - שהם אלו שינגחו את העמים:

(יח) **וְלִזְבוּלֵן אָמַר**: שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצִאתָהּ - כשאתה יוצא למסחר שאתה עוסק בו, **וַיִּשְׂשָׁכֵר בְּאֵהֲלֵיךָ** - ישמח בארץ הטובה שלו (מפני שיששכר לא יצא למסחר בחוץ אלא התפרנס מארצו):

(יט) **עַמִּים** - שבטים אלו, יששכר וזבולן, **הֵר יִקְרְאוּ** - יתאספו להר שבו נמצא המקום שבו יבחר ה', **שָׁם יִזְבְּחוּ זְבָחֵי צֶדֶק** - יזבחו לה' זבחי תודה על הצלחתם במסחר ובארצם, **כִּי שִׁפְעוּ יַמִּים יִינְקוּ** - כי יקבלו שפע והצלחה מהימים שלידם ישכנו, זבולן ליד הים הגדול ויששכר ליד ים כנרת, **וּשְׁפָנֵי** - מכוסה ו **טְמוּנֵי חוֹל** - יהיה להם שפע גם מדברים הטמונים בחול, כגון זכוכית וחילזון:

(כ) **וּלְגַד אָמַר**: **בְּרוּךְ** - ה' ש **מְרַחֵב** את גבולו של **גַּד**, **כְּלָבִיא** - כמו אריה צעיר **שֶׁכֶן** - יגור גד בארצו בביטחון, **וְטָרַף זְרוּעֵ אֵף** - וגם **קַדְקֵד** - ינצח את אויביו בצורה מוחצת. ברך את גד בכך לפי שהיה על גבול הארץ וחשוף לאויבים:

(כא) **וַיִּרְא רֵאשִׁית לוֹ** - גד רצה לקחת חלק בארץ בראשונה, בעבר הירדן המזרחי, **כִּי שָׁם חֲלַקְתָּ מַחֲקֵק סָפוּן** - כי שם נמצאת חלקת האדמה שבה המושל (מחוקק) שהוא משה רבנו - קבור (ספון), **וַיִּתְּאֶוּבָא ב רֵאשִׁי עָם** - שבט גד ילחם בראש ישראל בכיבוש הארץ, ובכך **צִדְקַת יְדוּד עֲשָׂה** - ימלא את ההבטחה הבטיח כלפי ה', וכן יקיים בכך את **וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל** - שהתנה איתם שיילחם בראשם:

(כב) **וּלְדָן אָמַר**: **דָּן גִּיּוֹר אֲרִיָּה** יִזְנַק מִן הַבָּשָׂן - שקרוב לשם נמצאת נחלתו (לאחר המעבר של חלק מהשבט לשם, כמתואר בספר שופטים פרק י"ח), מדרום מערב לחרמון. וברך אותו משה בכוח של אריה, מפני שנחלתו היא על הגבול והוא צריך גבורה גדולה:

(כג) **וּלְנַפְתָּלִי אָמַר**: **נַפְתָּלִי שְׁבַע רְצוֹן** - הרצון של נפתלי 'שבע' לפי שמקבל כל מה שהוא רוצה מפני שנחלתו היא טובה, **וּמִלֵּא** גבול נחלתו את **בְּרִפְתַּי יְדוּד**, **יָם וְדָרוֹם יִרְשָׁה** - נפתלי יירש מדרום ומערב לשבט דן שנזכר לעיל:

(כד) **וּלְאֲשֵׁר אָמַר**: **בְּרוּךְ מְבַנִּים אֲשֵׁר** - אתה תהיה מבורך על ידי כל הבנים של יעקב שהם אחיד, **יְהִי רְצוֹן אֶחָיו** - ותהיה אהוב - רצוי להם, וזה מפני שיצטרכו תמיד לשמן שלך שיהיה בשפע עד כדי כך שכאילו אשר **וְטַבַּל בְּשִׁמּוֹן** רָגְלוֹ מרוב זיתים שיהיו בנחלתו:

(כה) **בְּרָזֵל וּנְחֹשֶׁת מִנְעֻלָּךְ** - יהיה בארצו של אשר מחצבים אלו בכמות רבה כל כך שכאילו מנעליו יהיו מהם, **וּכְנִימֵיךָ דָבָאךָ** - וכמו הימים שאתה צעיר בהם ויש לך כח רב ('ימיד') כך יהיו ימי זקנתך (דבאך - לשון דאבון - עצבון, שבהם האדם ללא כח), היינו שגם לאחר הרבה שנים עדיין תהיה צעיר ורענן עם כוחות רבים:

(כו) כאן חוזר משה לברך את כל השבטים ביחד: **אֵין כָּאֵל־ל של יִשְׂרָאֵל** - אין כמו האלוהים של ישראל, שהרי **רַכְבֵּי שָׁמַיִם בְּעֶזְרְךָ** - מי שמושל בכל העולמות עוזר לך, **וּבְגִבּוֹתָיו שְׁחֻקִים** - ומי שבכוחו (גאותו) נעשו השמים הוא בעזרך:

(כז) **מַעֲנֵה אֱלֹהֵי קָדְשׁ** - המקום - המעון של ישראל (שבו הם נשמרים) הוא ה' שהוא האלוהים שנמצא בעולם מקדם, **וּמִתַּחַת זְרֻעַת עוֹלָם** - ומתחת לישראל ה' פורש את זרועותיו שנמצאות מאז ומעולם, כדי להגן עליהם, **וַיִּגְרָשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב** - ה' יגרש מפני ישראל את אויביו, **וַיֹּאמֶר הַשָּׁמַיִם** - ויעזור להם להשמיד אותם (וכאילו אמר להם כד):

(כח) **וַיִּשְׁכֵּן יִשְׂרָאֵל** בארצו **בְּטַח** - בטוח ושלֵו מאויביו, וגם **בְּדָד** - לבד, ללא הגויים, וזה יקרה לכל מי שהוא **עֵין יַעֲקֹב** - יוצא מה'מעייני' של יעקב, היינו כל עם ישראל, **אֶל אֶרֶץ** שיש בה **דָּגָן וְתִירוֹשׁ** - שם ישכון ישראל לבטח, **אֶף־גַּם שְׁמֵי יַעֲרֹפוּ** - יטפטפו טל, וישביחו את הארץ בכך:

(כט) **אֲשֶׁר־יִרְךָ** - מאושר אתה עם **יִשְׂרָאֵל**, **מִי כְמוֹךָ עִם נוֹשַׁע בִּידוּד**? איזה עוד עם יש כמוך שה' מושיע אותו? וה' הוא **מִגֵּן עֶזְרְךָ**, והוא גם **וְאֲשֵׁר חָרַב גְּאוֹתֶיךָ** - ה' הוא ה'חרב' - הכח שאיתו אתה מנצח את האויבים ובו אתה מתגאה,

וַיִּכְחָשׁוּ אִיבֵיךָ לָךְ- האויבים שלך יכחישו את העובדה שהם אויביך (וישקרו לך בכך) בגלל הפחד שלהם ממך שתהרוג אותם, וְאַתָּה עַל בְּמוֹתֵימוֹ- המקומות הגבוהים- תִּדְרֹךְ- תשלוט על כל הדברים החשובים ביותר שלהם:

פרק לד

מות משה

(א) לאחר שסיים משה לומר את הברכות, וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֲרֹבַת מוֹאָב אֶל הַר נָבוּ אֶל רֹאשׁ הַפְּסָגָה של ההר, אֲשֶׁר עַל פְּנֵי- מְזוֹרַח ל יְרֵחוֹ, כדי שיוכל לראות את כל הארץ, וַיֵּרָאֵהוּ יְדוּד אֶת כָּל הָאָרֶץ, והתורה מפרטת חלק מהמקומות שרצה לראות: אֶת הַר הַגִּלְעָד שבעבר הירדן המזרחי, עַד דָּן- באיזור דרום מערב החרמון (יתל דן' של ימינו):

(ב) וְאַתָּה כָּל נִפְתָּלֵי- איזור הגליל, וְאַתָּה אֶרֶץ אֲפֹרִים וּמְנַשֶּׁה- איזור השומרון, וְאַתָּה כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן- הים הגדול, שהוא במערב (קדמה=מזרח, אחורה=מערב):

(ג) וְאַתָּה הַנֶּגֶב, וְאַתָּה הַכְּפָר- המישור של בְּקַעַת יְרֵחוֹ שהיא עִיר הַתְּמָרִים עַד צֶעֱר- איזור סדום, בדרום ים המלח. ראיית משה את כל הארץ למרחקים כה גדולים היתה בדרך נס מאת ה':

(ד) וַיֹּאמֶר יְדוּד אֵלָיו: זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לֵאמֹר- ואמרתי לכל אחד מהם: לְזַרְעֲךָ אֶתְנַנֶּה, הָרְאִיתִיךָ בְּעֵינַיִךְ אֲבֹל וְשָׂמָה לֹא תַעֲבֹר:

(ה) וַיָּמָת שָׂם- בהר נבו מֹשֶׁה עֶבֶד יְדוּד בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי יְדוּד- עלייתו להר כדי למות שם היתה על פי ציווי ה':

(ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ ה' בְּגִי- בעמק בְּאֶרֶץ מוֹאָב שנמצא מוֹל בֵּית פְּעוֹר, וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת מְקוֹם קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(ז) וּמֹשֶׁה הָיָה בֶן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמָוֶתוֹ, ולמרות זאת לֹא כִהְתָה עֵינָו- ראייתו לא נחלשה אלא היתה בהירה וחדה כמו של אדם צעיר, וְלֹא נָס לַחֵה- ולא 'ברחה' הלחלוחית מעורו ועורו לא נתקמט אלא נשאר כשהיה צעיר, והכוונה היא שבכל גופו היה צעיר, וזהו שבח גדול למשה רבנו שהיה כולו דבוק ברוחניות ולכן גופו לא נתבלה:

(ח) וַיָּבֹכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֲרֹבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם (כמו שבכו את אהרן), וַיִּתְּמוּ יָמָי בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה:

(ט) וַיְהִי־שֶׁעַ בֶּן נוֹן מְלֹא רוּחַ חֲכָמָה- רוח של קדושה ונבואה, כִּי- מפני ש סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו- והעביר אליו ממנהיגותו וחכמתו, וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל- קיבלו אותו למנהיג עליהם, וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְדוּד אֶת מֹשֶׁה:

(י) וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ יְדוּד פְּנִים אֶל פְּנִים- שה' ניבא אותו בצורה כל כך ברורה וקרובה:

(יא) וְכֵן לֹא קָם נְבִיא עוֹד כְּמֹשֶׁה- לְכָל הָאֲתָת וְהַמוֹפְתִים- מכות מצרים אֲשֶׁר שָׁלַח יְדוּד לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וְלְכָל עַבְדָּיו וְלְכָל אֶרְצוֹ- שעשה ניסים גדולים כאלו לעיני כל הגויים:

(יב) וְלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה- קריעת ים סוף, וְלְכָל הַמוֹרָא הַגָּדוֹל- מעמד הר סיני, אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל- שעשה ניסים כאלו לעיני כל ישראל:

חזק חזק ונתחזק!!!